

SOSYALİST POLİTİKA

ÜÇ AYLIK KİTAP DİZİSİ

Mayıs 1994 Sayı: 1

Seçimler Kriz ve Ekonomik Paket Üzerine

Sosyalizm Politika Yapabilecek mi? **Metin Çulhaoğlu**

Sosyalist Harekette Yön Bilinci... **İlhan Kamil Turan**

Sınıf Analizinde Karşılaşılan Sorunlar **Filiz Toprak**

Türkiye'nin Krizi **Semih Sercan**

Örgüt Sorunu Metodolojisine Doğru **Georg Lukacs**

Çan Sesleri Beklerken **İsmail Eroğlu**

Anlatılan Senin Hikayen **Mansur Dede-Vural Madenli**

**SOSYALİST
POLİTİKA**

Sosyalist Politika Kitap Dizisi 1

SARMAL YAYINEVİ

Babıali Cad. Pak Han No: 16/4 Cağaloğlu - İstanbul

Ankara:

Konur Sok. 12/27 Kızılay

Tel: 418 39 50

İÇİNDEKİLER

Sosyalist Politika Sürecinde **Sosyalist Politika**'ya Başlarken / 5

Seçimler Kriz ve Ekonomik Paket Üzerine / 8

Sosyalizm Politika Yapabilecek mi? /14 **Metin Çulhaoğlu**

Sosyalist Harekette Yön Bilinci ya da Bilinçli Yönelimler / 34 **İlhan Kamil Turan**

Sınıf Analizinde Karşılaşılan Temel Sorunlar Üzerine / 47 **Filiz Toprak**

Anlatılan Senin Hikayen / 62 **Mansur Dede-Vural Madenli**

Türkiye'nin Krizi / 75 **Semih Sercan**

Çan Sesleri Beklerken / 86 **İsmail Eroğlu**

Krizden Dönenin Kaşığı Kırılsın / 92 **İ.Suphi Candemir**

Örgüt Sorunu Metodolojisine Doğru / 103 **Georg Lukacs**

Özelleştirme: Sınıfın Canı Nasıl Yanacak? / 118 **Dilek Bakır-Mustafa Saral**

"Örgütlü Kimlik" Diyalektiği Üzerine Düşünceler / 124 **Gökhan Tekin**

SOSYALİST POLİTİKA SÜRECİNDE SOSYALİST POLİTİKA'YA BAŞLARKEN

Türkiye sol hareketi, periyodik yayınlar açısından oldukça zengin sayılabilir. 12 Eylül'ün ağır darbelerine ve kadro kaybına karşın sol yayıncılık 1985-86 yıllarından başlayarak yeniden canlanmıştır. Bu canlılık aşağı yukarı 1990-91 yıllarına kadar sürdükten sonra belirgin bir iniş yaşanmıştır. Gene de, sol hareketin bugün bile gerçek etkisini ve gücünü aşan bir yayın zenginliğine sahip olduğu söylenebilir.

Bu zenginlikte **SOSYALİST POLİTİKA**'nın yeri nedir? **SOSYALİST POLİTİKA** aşağı yukarı "dolu" sayılabilecek bir alana gereksiz bir giriş mi yapmaktadır?

Bu soruların yanıtı, en başta, **SOSYALİST POLİTİKA**'nın üstlendiği misyonun niteliğiyle ilgilidir. Teorik içerikleri daha ağır basanları ele alacak olursak, Türkiye'deki sol dergilerin ya da kitap dizilerinin kabaca iki sınıftan birine girdikleri söylenebilir. Aralarından bazıları, genel bir teorik çerçeve oluşturma ve bu sürece değişik kesimlerden tartışmacı katma amacıyla yayınlanmaktadır. Diğer bir deyişle bu yayınlar kendi başlarına özel bir ideolojik/siyasal hattı temsil etmezler ve somut politika bağlantıları çok dolaylıdır.

Çoğunluğu oluşturan diğer yayınlar ise özel ideolojik/siyasal hatların damgasını taşırlar. Bu yayınlar, eğer deyim yerindeyse, belirli bir ideolojik/siyasal hattın "sabit" ve "değişken" sermayesini, yani temel ve güncelleştirilmiş teorik çerçevesini oluşturmaya amaçlarlar.

İlk sınıfa giren yayınların katkıcıları da hitap alanları da türdeş unsurlardan oluşmaz. Buna karşılık ikinci sınıfa giren yayınların hitap alanları, büyük çoğunlukla, söz konusu ideolojik/siyasal hat her ne ise onun militanlarından oluşur. Somut örnekler vermek gerekirse, **11. Tez, Marksizm ve Gelecek** gibi teorik yayınlar ilk sınıfa; **Teori, Gelenek, Özgürlük Dünyası** gibi yayınlar da ikinci sınıfa girerler.

SOSYALİST POLİTİKA, belirli bir ideolojik/siyasal konumlanışı yansıtmayı amaçlaması ve yazar kadrosunun bu anlamda bir türdeşliğe sahip olması açısından ikinci sınıfa dahil edilebilir. Ne var ki, **SOSYALİST POLİTİKA**'nın misyonunda, kendisiyle aynı sınıfa giren yayınlardan ayrılan yönler de bulunmaktadır. **SOSYALİST POLİTİKA**'nın varlığına nesnellik ve gerçekçilik kazandıran da bu yönlerdir.

Bir kere **SOSYALİST POLİTİKA** şu anda kendi özel iradesiyle sınırlı olmayan, daha geniş bir siyasal pratiğin içinde yer almaktadır. Başka bir deyişle **SOSYALİST POLİTİKA** kendi özel pratiğini sıfırdan başlayarak kurmak ya da böyle bir pratiğin özel sonuçlarını genelleştirip dışa yansıtmak amacıyla yayınlanmıyor. O halde **SOSYALİST POLİTİKA** "oluşturduğumuz teorik temel bize şöyle bir pratiği dayatıyor" ya da "özel pratiğimiz bizi şu tür teorik sonuçlara götürüyor" diyen bir yayın olmayacaktır. Çünkü, teorinin dayattığı pratik de, genelleştirilmeyi bekleyen pratik de, hep ortak pratiktir.

İkincisi ve daha önemlisi **SOSYALİST POLİTİKA**, şu an için sahiplendiği, bütün unsurlarının ortak paydasını ve kimliğini oluşturan ideolojik/siyasal konumlanışın ötesinde, mücadelenin güncel gereksinimlerinin dayattığı yeni ve bakir teorik/pratik alanların bulunduğu inancındadır. Üstelik, bu yeni ve bakir alanlar, farklılaşmış yönelimleri ve yaklaşımları meşru, giderek gerekli kılan bir karmaşıklık taşımaktadır. Dolayısıyla **SOSYALİST POLİTİKA** yalnızca ve yalnızca özel siyasal merkezlerde kotarılan ürünlerin sergilenebilecekleri bir teori vitrini olmayacaktır. Türkiye sol hareketinin pratiği, en azından bir noktayı açıkça ortaya koymuştur: Siyasal merkezler, tutuculuktan ve papağanlıktan kurtulmak için mutlaka yeni girdiler almak zorundadırlar ve bu girdilerin söz konusu merkezlerin bizzat kendilerince yaratılması da mümkün görünmemektedir. Basit yeniden üretimle yetinir duruma gelen siyasal merkezlerin, sarsılmaları gerekmektedir. Farklılaşmış yaklaşımlarla güncel ve bakir alanlara girilmesi ve bu sürecin sonuçlarının politize edilerek sunulması, giderek tembelleşen siyasal merkezleri sarsacak araçlardır. **SOSYALİST POLİTİKA** bu araçları kullanacaktır.

Üçüncü gerekçemiz, doğrudan doğruya Türkiye sol hareketinin yaşadığı bir tikanıklıkla ilgilidir. Bu tikanıklık, birikmiş ve doğrulanmış genel bilgilerle, yaşanan pratik arasında ilişki kurmada ortaya çıkmaktadır. Bu tikanıklığın asıl kaynağı, birikmiş bilginin ve marksizmin teorik önermelerinin yanlışlığı ya da uymazlığı değil, mevcut pratikle bunlar arasındaki boşluğun ya da açıklığın çok fazla olmasıdır. Örneğin, sendikalar konusunda bilinen genel doğrularla mevcut sendikal hareketin pratiği arasında koskocaman bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğu doldurmanın tek yolu, bir yanda genel ve teorik olanı "inceltmek" öte yanda güncel ve pratik olanı genelleştirmek, soyutlamak ve çerçevelendirmektedir. Ancak, bu süreçte, iki tarafın eşit adımlarla yol alması değil, özele, güncele ve fiilen içinde yaşanılana ilişkin çözümlemelerin daha büyük bir ağırlık taşıması esastır. Bu, Türkiye'ye ve Türkiye'de yaşananlara daha fazla bakmak, teorik yaratıcılığı daha çok bu alanda kovalamak demektir. **SOSYALİST POLİTİKA** Türkiye solunun bu alanda çok eksikli kaldığının bilincindedir. Görevin zor bir görev olduğunun, hemen üstesinden gelinemeyeceğinin de bilincindedir. Ama, aynı görevin

dayatıcılığını da hissetmektedir ve bu konuda elinden geleni yapacaktır.

Bütün bu söylenenler, elbette, **SOSYALİST POLİTİKA**'da örneğin genel teorik yaklaşımların ya da siyasal polemiklerin hiç yer almayacağı anlamına gelmiyor. Siyasal pratiğin içinde olanların, Marx'ın, Engels'in ve Lenin'in oluşturdukları gerçekten zengin mirasa hiç atıf yapmadan, yeri geldiğinde polemige sarılmadan yol almaları esasen mümkün değildir. Dolayısıyla, **SOSYALİST POLİTİKA**'da, ruhsuz ve donuk akademizm, kudurgan polemikçilik, yersiz alıntıcılık ve tekrarcılık gibi artık iyiden iyiye sıkıntı veren alışkanlıklar dışında, gerekli olan ne varsa hepsi yapılacaktır.

Mayıs 94, bir başlangıçtır. İlk adımdır. Bu ilk adımda, misyonumuzun karşılığını oluşturacak ürünler nisbeten az. Ne var ki, bu, hedefimizin içeriğini değiştirmiyor.

SOSYALİST POLİTİKA, üçer aylık periyodlarla yayınlanacak.

Bu durumda Ağustos ayında yeniden buluşmak umuduyla...

SOSYALİST POLİTİKA

SEÇİMLER VE EKONOMİK PAKET ÜZERİNE

"27 Mart seçimleri SHP için yenilgi, RP için de büyük bir zafer oldu." ... "SHP yokoluş sürecine girerken, RP iktidar yürüyüşünde çok önemli bir mevzi daha kazandı." ... "Sol seçmen iktidardaki performansını beğenmediği SHP'yi, oylarını RP'ye kaydırarak cezalandırdı."...

Buraya kadar yazılmış olan görüşleri seçim sonrasında medyadan sık sık duyduk. Cezayir'de bile dinci hareketin iktidara gelmesine izin verilmezken, Türkiye'de RP'nin iktidarı nasıl alacağı ya da SHP'yi cezalandırmak için radikal sağa oy veren "sol" seçmenin ne menem birşey olduğu gibi sorulara yol açmasının yanı sıra, bu görüşlerin belirli bir inandırıcılık payı taşıdıkları da doğrudur. Üç sosyal demokrat partinin bir yokoluş sürecine girdiği, RP oylarında ise belirli bir patlama olduğu kesin gerçekler olarak önümüzde durmaktadır. Ne var ki, SHP'nin "yokoluşu" ile sosyal demokrat hareketin yokoluşu aynı şeyler olmaktan uzaktırlar. Benzer biçimde, RP "patlama"sına da biraz daha yakından bakmak gerekiyor.

RP'nin Yükselişi

Refah Partisi yüzde 18 oy aldı ve seçimlerden üçüncü parti olarak çıktı. Ancak diğer burjuva partilerindeki çok-parçalılık yüzünden, illerde en çok belediye başkanlığı alan parti oldu. Geçen yerel seçimlerdeki oy oranını da yaklaşık iki kat artırmayı başardı. RP belediye başkanlıklarını Ankara, İstanbul gibi metropoller ile, Diyarbakır, Bingöl, Batman, Mardin, Muş gibi Güneydoğu illerinde kazandı. Buna karşılık SHP oy oranını yüzde 13 civarına düşürdü ve yerel "iktidarları" büyük bir çoğunlukla kaybetti.

"Kürt sorunu" bu durumda temel etkenlerden biri oldu. SHP, DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılmasındaki cılız itirazları yüzünden Kürt ulusal hareketinin etkisi altındaki seçmenlerin oylarını kaybederken, Güneydoğu'da da devlet tarafı olarak tamamen silindi. RP ise, tam tersine, Güneydoğu'da oy oranını büyük oranda yükseltirken, yurtsever seçmen duvarına çarpmamayı başardı.

RP, yıllardır önerdiği "Kürt sorununu kanla değil dinle çözme" politikasında, devlet desteğini alarak başarılı oldu. Ulusal hareketin şu andaki iç dengeleri de, RP'ne karşı belli bir mücadele yerine denge konumunu getirdi. Sonuç, RP'nin Kürt sorununda tampon olarak işlev görmesi oldu.

RP'nin oy oranında büyük bir patlamayla belediye başkanlıklarını aldığı Ankara, İstanbul gibi metropollerde ise kent yoksullarının belirleyiciliği görünüyor. Bütün gerici söylemine karşın, en modern ve etkili parti örgütünün RP olduğu sık sık söyleniyor. Ayrıca, seçime giren bütün düzen partileri arasında, belli bir programa sahip olma anlamında en tutarlı partinin RP olduğu da belirtilmelidir.

Dolayısıyla, bu seçimlerde yaşanan "RP patlaması"nın temelinde, RP'nin, kendi asıl seçmen kitlesine ek olarak Güneydoğu ve metropollerde de bir kitleye uzanması yatmaktadır. Güneydoğu'da oynamakta olduğu tampon rolünü daha sınıfsal bir alana kaydırması da kısa dönemde olası görünüyor. RP seçimlerde kendi kitlesinin pek anlayamayacağı kaçak sol motifler de kullanmıştı. Bu senaryo, sosyalist/komünist hareketin eksik olduğu bir durumda, **asıl seçim sonrası** gündemde olacaktır. Örneğin, seçim sonrası açılan istikrar paketindeki özelleştirme önerilerine en ciddi itiraz RP'den gelmiştir. Karabük işçileri şimdilik sembolik de olsa, özelleştirmelere karşı, Erbakan'ın elini öpmekten medet umabilmektedir. RP, istikrar paketine karşı tepkilerin massedilebileceği bir yastık olarak kullanılacaktır. Güneydoğudakine benzer bir durumun, işçi hareketinde ortaya çıkmasına karşı mücadele edilmelidir.

Burada RP gibi bir partinin iktidara gelmesi gibi bir korkunun son derece yersiz olduğu da vurgulanmalıdır. Türkiye burjuvazisinin sosyalizmi engellemek için RP'yi iktidara taşımak gibi bir yola başvurmadan önce kullanacağı daha bir çok seçeneği bulunmaktadır. Ancak burada, tam ters bir uca doğru aşırı savrulmak da aynı derecede yanlış olacaktır. RP'nin yükselişini önemsizleştirmek sosyalistlere hiçbir yarar getirmeyecektir. Örneğin, RP programının yerel iktidarlarda, özellikle İstanbul'da giderek düzenle eklemleneceği düşüncesi böyle bir yanıştır. RP iktidara yürümek için değil, kapitalizm altında yıkılması kesin olan küçük sermayenin, esnaf vs.'nin yaşamasını belli ölçülerde kolaylaştırmak için vardır. Şu sıradaki anlık yükselişinden de, hem olası bir devrimci palazlanmayı burjuvazinin taşeronu olarak engellemek hem de bunun karşılığında kendine yeni olanaklar yaratmak amacıyla yararlanmayı düşünmektedir.

Yerel seçimlere girilirken RP dışındaki partiler yaşadıkları depolitizasyon sürecinin en üst noktasındaydılar. Seçimlerden, RP'nin zaferle çıkması iki sonuca yol açabilecektir. Birincisi, yaratılan suni laik/dinci ikiliği belirli politikleşmelere zemin hazırlayabilir. Herşeyden önce benzer burjuva partileri arasında birlikçi eğilimler güçlenmiştir. İkinci olarak da, yaratılan bu laik/dinci ikiliği, burjuva partilerinin depolitizasyonu sürecine, kısa dönemde katkıda bulunacaktır. Bir diğer olasılık da, özellikle istikrar paketinin yürürlüğe girmesinden sonra, RP'nin kent yoksullarından sonra bu kez işçilere de uzanmasıdır.

Bir Toplumsal Coğrafya Denemesi

27 Mart seçimlerinin gösterdiği bir sonuç da Türkiye'de geleneksel toplumsal dokunun parçalanmış olmasıdır. Bu parçalanmış tabloda, metropollerdeki toplumsal doku üzerinde özel olarak durmak gereklidir.

27 Mart seçimleri öncesinden beri, metropollerde ters yüz olmuş bir sınıf savaşı yaşanmaktadır. Bir tarafta SHP'ye oy veren "yeni küçük burjuvazi" (vasıflı kafa emekçileri, emekgücünün üstünde geliri olan ücretliler, serbest meslek sahipleri, vs.) ile büyük konfederasyonlu sanayi işçilerinin oluşturduğu halka, ve seçim sonuçlarının ardından panik halinde bu hal-kanın çevresinde toplanan "Atatürkçü" çoğunluk var; karşı tarafta ise RP'ye oy veren "eski küçük burjuvazi" (esnaf, zanaatkar, küçük girişimciler) ile işçi sınıfının örgütsüz kesimleri, işsizler, kent yoksulları... Savaşa taraflardan ilki "laik", ikincisi ise "dinci" kimlikleriyle giriyor. "Laik" cephenin belkemiğini oluşturan yeni küçük burjuvazi, aynı zamanda SHP'nin en fazla düştüğü dönemdeki oy tabanını, yani kemikleşmiş oy tabanını oluşturuyor. Bazı yerlerde sendikalı sanayi işçisinin SHP'yi desteklemesinde ise, bazı konfederasyonlu sendika önderlerinin çağrılarının da payı bulunuyor. Bu, DİSK'in CHP'yi desteklediği 77 seçimlerinden beri işçi sınıfının ilk kez başına geliyor. Bu anlamda sanayi işçileri, burjuva "laik" cephenin asli ve geleneksel unsurunu oluşturmuyor.

"Dinci" cephede de benzeri bir durum var: Kemikleşmiş ve asli olan unsur eski küçük burjuvazi. Kent yoksulları, işsizler ve işçi sınıfının diğer örgütsüz kesimleri ise cephede iğreti duruyor. Böylece ters yüz olmuş sınıf savaşı başlıyor: Küçük burjuvazinin "eski" ve "yeni" kesimleri, proletaryanın "en alttakileri" ve "en üsttekileri" bu savaşın öne çıkan unsurlarıdır. Ancak önümüzdeki tablo her boyutuyla sosyalistlerin eksik olduğu bir tablodur. Sosyalistlerin eksik olduğu bir durumda ise ortaya çıkan "sınıf savaşımı" asli unsurların var olduğu fakat bunların bileşiminin burjuvazi tarafından belirlendiği ve çarpıtıldığı bir durum olabilir ancak. Şu andaki durumda, eski küçük burjuvaziyle en üstteki proleterler diğer taraftadır. Burjuvaziyle proletaryanın savaşının yerini; burjuvazinin ve proletaryanın kendi içlerindeki savaş almış görünüyor. Safların birbirine karıştığı yetmiyormuş gibi; çıkarlar, bilinçler, söylemler, ideolojiler de birbirine karışıyor. Bu arada da asıl sınıf savaşı güme gidiyor. Mücadele var, ama sınıf mücadelesi değil. Grup bilinçleri var, ama sınıf bilinci değil.

Burjuvazi her zaman laikliği kendine layık görür, proletarya için ise laikliğin fazlasını uygun bulmaz. Çünkü "din halkların afyonudur" ve "sapık" ideolojilerin kurbanı olmaksızın, halkın vaktini ibadetle geçirmesi daha hayırlıdır. Tümünüyle laik olan patron, sekreterinin biraz daha az dozajda olmak kaydıyla yine "çağdaş" ve laik olmasını ister, müstahdeminin ise cuma namazına gitmesinden ve bayramlarda kendisinden bahşiş is-

temesinden hoşlanır. Seçim sonrasındaki bütün panik havasına rağmen, egemen sınıf için, yoksulların dindar, zenginlerin laik kalmasında sonsuz yararlar vardır.

Sosyalistler için ise, laiklik, yalnızca sınıfıyla birlikte tarihin çöplüğüne atılana kadar elde tutulacak bir silahtır. Ama bugün olduğu gibi emekçi halka karşı değil, kendi yaratıcısı olan sınıfa karşı tutulacak bir silah, Sosyalizmin varolmadığı bir siyasal ortamda herşeyin birbirine karışması doğaldır. Sosyalistlerin yalnızca ideolojileriyle varoldukları, ama pratik içindeki somut politikalarıyla, örgütlenmeleriyle, yani bizzat kaslarıyla bedenleriyle varolamadıkları bir ortamda da sosyalizmin varlığından söz edilemez. Çünkü sosyalizm ancak pratik politika içinde varolduğunda kendini gerçekleştirebilir. Yoksa atı alanın Üsküdar'ı geçmesi durumundan kurtulmak mümkün değildir. Sosyalistlerin kendini her durumda bir şekilde ifade eden sınıf savaşımında yer alan unsurları devrim ve sosyalizm yolunda bir defa daha kurmaları gerekiyor.

Türkiye'de toplumsal dokunun parçalanmışlığı kendini coğrafyanın parçalanmışlığında da ifade ediyor. Bugün Türkiye'de farklı coğrafyalarda farklı siyasal dinamikler başat rol oynamaktadır. Bu çerçevede bugün beş farklı bölgenin varlığından söz etmek mümkündür:

Birinci bölge metropollerden oluşmaktadır. Ankara, İstanbul başta olmak üzere yukarıda toplumsal dokunun parçalanması diye sözettiğimiz olaydan en çok etkilenen, büyük şehirlerdir. Bu şehirlerde, büyük ölçüde İzmir hariç, RP başarısı varoşların ve kent yoksullarının büyük bir önem taşıdıklarını gösteriyor. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kent yoksullarını RP'den, sendikalarda örgütlü işçileri de SHP vs.nin elinden kurtarmak temel görevdir.

İkinci bölge, Adana, Mersin, Antep, Hatay gibi dışı dışı mücadelenin var olduğu yerleri kapsıyor. Genel olarak 1970'lerin büyük şehirlerini andıran özellikleri bulunan bu şehirlerde, sosyalizmin belirli bir emek harcayarak stratejik bazı mevzileri kazanması mümkündür.

Üçüncü bölge, Trakya ve bazı Ege illeri ile Karadeniz sahil şeridindeki illeri içeren "sakin bölge"dir. Buralarda eski kalıpların ve eğilimlerin hala baskın olduğu, genel anlamda merkez sağ ve merkez solun egemen olduğu söylenebilir.

Dördüncü bölge, Erzurum, Gümüşhane, Bayburt, Elazığ, Çankırı, Sivas gibi muhafazakarlık ve gericiliğin her koşulda baskın olduğu illerden oluşan, eğer deyim yerindeyse şu an için "kaybedilmiş bölge"dir. Buralarda RP'nin, oy oranlarını neredeyse sağın tek partisi olarak büyük oranda arttırmasında ise aslında yine RP'nin metropollerde gördüğü büyük desteğin yarattığı güçlülük görüntüsünün payı büyüktür.

Beşinci bölge ise, Güneydoğu illerini kapsamaktadır. Buralara yönelik herhangi bir durum değerlendirmesi için ulusal hareketin yakın dönemdeki geleceği belirleyici önem taşımaktadır.

Kriz ve Ekonomik Paket

27 Mart seçimleri, burjuvazinin bütün aktörlerinin, kontrollü bir politikleşme yaşayan RP hariç, 15 yıldır devam eden depolitizasyon sürecinin doruğuna vardıkları bir seçim oldu. İşin ilginç tarafı, politikanın bu kadar geri planda kaldığı bir dönemde, sürecin bütün aktörlerinin kriz saptaması yapmaktan geri durmamasıdır.

Burjuva aktörlerinin kriz saptamasının nedenlerini, seçim sonrası gündeme gelen istikrar paketi tedbirlerinden anlamak olanaklıdır. Bu pakette, DYP-SHP koalisyonu daha önceki tezlerinden farklı hiç bir şey söylememektedir. Radikal bir özelleştirme, KİT ürünlerine şok zamlar, işçi sınıfına ve örgütlülüğüne yeni saldırılar ve daha şimdiden hiç kimsenin inanmadığı acı ilacın her kesime adil olarak içirileceği savları...

Böyle bir paketin topluma kabul ettirilmesinde, düze çıkmak için sayısız kere istenen "2-3 yıl"lara bir yenisinin daha eklenmesinde, rasyonelleştirici bir motif olarak kriz kullanılmaktadır. Hiç bir politik deneyimi olmayan Çiller-Karayağcın ekibinin de, partilerinin başına paraşütle gelişlerinin hikmetine güvenerek, biraz abartıyla oynadıkları bir senaryodur gündemde olan.

Böyle bir durumda asıl cansıkıcı olan, bu senaryoya tek bir karşı sesin yükselmesi şöyle dursun, sosyalist/komünist cenahın da aynı orkestraya kendi çalgılarını kapıp katılmış olmalarıdır. Ortalıkta gerici, faşist diktatörlüğün krizinden, krizin enternasyonalist boyutlarını vurgulamaya, ya da krizin devrimci duruma dönüştürülmesinde Leninizm'in görevleri konusuna kadar bir sürü görüş cirit atmaktadır.

İşlerin buraya varmasında, burjuva partilerinin depolitizasyonu ile bir "yönetememe krizinin" birbirine karıştırılması yatmaktadır. **Şu an için**, burjuva partilerinin politikleşmesi, **politika** adına istenen bir durum değildir.

İstikrar paketinden çıkan en önemli sonuçlardan biri ise, sendikal harekete karşı yeni bir saldırının tüm şiddeti ile kotarıyor olmasıdır. Paketten, birçok işletme için yıl sonuna kadar satın alan olmazsa kesin özelleştirme çıkmıştır. Bu, bugüne kadar Türk-Metal gibi faşist sendikalar ile, Hak-İş'in Öz-Gıda-İş veya Öz-Çelik-İş gibi sendikalarının denemeye çalıştıkları ancak şu ana kadar başarılı olamadıkları "işveren-sendika" modelinin, genel bir model olarak sendikalara dayatılması demektir. Böyle bir modele karşı tepkilerin örgütlenebilmesi ise herşeyden önce bütün sendikaların aynı kefeye konulması kolaycılığını bırakmak ile mümkün olabilecektir.

Yine bu paketle birlikte acı ilacın adil dağılımı safsatası da söylenmeye başlamıştır. Daha şimdiden sermayeden alınacak Net Aktif Vergisi kuşa döndürülmüştür. Bunu yaparken de çocuk kandırır gibi, vergi oranının %

1.5'tan bir parça bile geriye ekilemeyeceği ancak vergi matrahının beşte bire düşürüleceği söyleniyor. Sermaye, paketten lafzi olsa da kendisine çıkacak olan yükümlölükten kurtulabilmek için, daha uzun süre "Kriz var, bunalım var" edebiyatını sürdüreceğe benziyor.

Bu tabloda sosyalistlerin kof bir radikalizm uğruna "krizi derinleştirmekle" işğal etmeyi bırakıp, birleşik güçleriyle düzenin gerçek alternatifini kuracak yapıyı kan, ter içinde yükseltmeleri gerekiyor.

SOSYALİST POLİTİKA

Mayıs 1994

SOSYALİZM POLİTİKA YAPABİLECEK Mİ?

Metin ÇULHAOĞLU

Yazılara gerekçeyle başlamak, "bu yazıyı şunun için yazdım" demek pek adetten değildir. Ama bu yazıda genel eğilimin dışına çıkarak bir gerekçeden söz etmek istiyorum.

Uzun sayılabilecek bir aradan sonra 1986 yılında sol dergi yazarlığına yeniden başladığımda, **Gelenek**'te çıkan ilk yazım Türkiye'nin sosyalist aydını üzerineydi. Yazı "Aydın Hep Günah Keçisi mi Olacak?" başlığını taşıyordu. **Gelenek** yazarlığım aralıksız yedi yıl sürdü. Bu dergideki son yazım Türkiye'de yaşanan genel depolitizasyon süreçlerine ilişkindi. İki bölümlük bir dizinin ilk bölümü olarak kaleme alınmıştı. İkinci bölümde, Türkiye'de sosyalist kesimin yaşadığı özel apolitizme değinmeyi düşünüyordum.

Bu düşüncem şimdi gerçekleşiyor. Böylece, **Sosyalist Politika**'ya, devam ve tekrar niteliğinde bir yazıyla başlamış oluyorum. Yedi yılın ardından sosyalist aydına bir kez daha bakmak yerinde olacaktır. Bu bakışın depolitizasyon yada apolitizm odaklı oluşu doğal sayılmalıdır. Çünkü, açık konuşmak gerekirse, Türkiye'de sosyalizmi bir bütün olarak belirleyen etmenlerin başında örgütlü ve örgütsüz apolitizm gelmektedir.

Politika kavramından neyi anladığımı az sonra anlatacağım. Bundan önce, tarih bilinci ile politika duyarlılığı arasındaki özel ilişkilere dikkat çekmek istiyorum. Şimdilik "tarih bilinci"ni daha özel ve dar bir anlamda kullanıyorum. Anlatmak istediğim, Türkiye'deki sosyalist kesimlerin gerek kendi geçmişleri gerekse sosyalizmin ülkedeki genel gelişim çizgisi konusunda inanılmaz ölçüde bilgisiz, kayıtsız ve duyarsız olmalarıdır. Oysa marksist özne, kendi özel konumunu en çok geçmiş bağlamında algılayıp kurgulayabilir. Bu algılama ve kurgulama, hem geçmişteki öznenin (özne olarak kabul edilen neyse) yapabildiklerini bilince çıkarma anlamında reel hem de "şöyle bir özne olsaydı" anlamında kurgusal olabilir. Ama sonuçta, marksist özneye kendi etkinliği açısından en anlamlı güncel mesajları verecek ve onu gerçek politik özne konumuna getirecek olan, tarih bilincidir. Bu nedenle, siyasal mücadelede öznenin ve öznelin önemini daha çok vurgulayan okulların tarihselci, bu önemi yadsıyan okulların ise anti-tarihselci olmaları bir raslantı sayılmamalıdır. Oysa Türkiye'de sosyalizm, burada anlatılan anlamda aşırı tarihsiz, aşırı güncelcidir. Aşırı tarihsiz ve aşırı güncelci olması, Türkiye sosyalizmini daha işin başında apolitizme yatkın bir ortama yerleştirmektedir.

Türkiye'de sosyalizmin özellikle en genç kuşaklarının bu sorun karşısında daha da donanımsız olduklarını düşünüyorum. Genç sosyalistin ilk kez kendi döneminde ve kendi örgütünde yaşandığına inandığı birçok şey, aslında geçmişte bal gibi yaşanmıştır. Buna karşın "herhalde böyle işler o zaman da oluyordu" denilen bazı şeylerin geçmişte hiç yaşanmamış olması pekala mümkündür. Bu bilgisizlik ve bilinçsizlik, başta genç kuşaklar olmak üzere Türkiye'de sosyalizmin ufkunu daraltmaktadır. Apolitizm, ufuk daralmasıyla doğrudan doğruya ilgilidir.

Türkiye'de sosyalizmin 1960'lardan bu yana izlediği çizgiyi bizzat yaşayanlar ya da işin özünü kavrayanlar, bazı gerçekleri farketmiş olmalıdırlar. Bu gerçeklerden biri şudur: Elbette kesin kural olarak değil, ama zaman zaman boy gösteren bir eğilim olarak, politikadan uzaklık, daha çok en aktif ve köktenci görünen öbeklere damgasını vuran bir özelliktir. Bunun mantıksal gerekçesini bulmak pek zor değildir. Çünkü politik olabilmek, örgütlenmeyi, dışa dönük tutumlar arasında güncellik ve zaman boyutları açısından mantıki bağlar kurmayı (tutarlılık) ve birbirini izleyen eylemler arasına fazla boşluk girmesini önlemeyi (süreklilik) gerektirir. Oysa, en aktif ve köktenci konumda hem örgütlülük, hem tutarlılık hem de süreklilik sağlanması çok güçtür.

Bu temayı birkaç ek saptama ile açmak istiyorum. Bu saptamalar, sosyalizmin geçmişine ve bugününe ilişkindir. Birincisi: Türkiye solunda, marksizmle devrimcilik arasındaki ilişkiler ve dengeler her zaman sorunlu olagelmıştır. İkincisi: En köktenci pratik tutumlar, ancak, ya tam boy bir kuramsızlık ortamında ya da düpedüz "sağ" kuramlarla birlikte sergilenebilmiştir.

Marksiizm ve Devrimcilik

Türkiye'de, marksizmle devrimcilik arasındaki ilişkiler uygun politik dengelerde değil uçlarda kurulmuş, daha doğrusu gerçek anlamda kurulamamıştır. Olası iki ucun eşit ağırlıklarla belirmediğini söylemiyorum. Asıl ağırlıkta olan, devrimciliğin, marksizmin kimi özel alanlarına yüzeysel ama aşırı bir sahiplenmeyle yaklaşıp marksizmin **bütünü**nü gölgede bırakmasıdır. Buna karşılık, akademisyence bir marksizmin devrimciliği gölgede bıraktığı örnekler, 1969-71 **Emek** dergisi ve bugünkü SBP dışında son derece sınırlıdır.

"Marksiizm ile devrimcilik arasında politik denge" sözü bazılarının tuhaf gelebilir. Sahi, burada gölgede kalmasından ya da başka şeyleri gölgede bırakmasından söz edilen marksizm nedir?

Şunu söylemek istiyorum: Marksizm, en fazla yöntem ve yasallık, bundan daha az eylem ve etkinliktir. O halde, Türkiye'de devrimcilik karşısında genellikle güme giden, yöntem ve yasallıklardır. Marksizmin, salt

yöntemi ve yasallıklarıyla doğrudan doğruya eylem üretebileceğini hiç savunmadım, şimdi de savunmuyorum. Bu yüzden "marksizmden devrimcilik türetilmesinden" değil, marksizm ile devrimcilik arasında politik denge kurulmasından söz ediyorum. Özetle devrimcilik, marksizmin canlı yorumları için önkoşuldur; marksizm ise, eylemin bir kurama dayanıp örgütlülük, tutarlılık ve süreklilik kazanmasının önkoşuludur. Bu durumda, en azından Türkiye solunun bugünkü koşullarında, sosyalist özne için **politik-olmanın** asıl güvencesi, devrimcilikten çok, yöntemi ve kuramıyla marksizmdir.

En genel anlamda marksizm ve gene en genel anlamda devrimcilik dünyanın her yerinde ayrı kanallarda gelişmiştir. Zaman zaman buluşmuşlar, zaman zaman uzak düşmüşlerdir. Sözgelimi marksizm, 19. yüzyıl Avrupası'nın devrimci işçi hareketlerine sanıldığından daha az nüfuz edebilmiştir. Marksizmin, 20. yüzyıl başlarının Meksikası'ndaki devrimci köylü hareketiyle kaynaşabildiğini herhalde kimse ileri sürmeyecektir. Marksizm, Çin'deki devrimci köylü hareketine ancak Mao'nun özel uyarlamaları ve yerelleştirmeleriyle yaklaşabilmiştir. Çarlık Rusyası'ndaki narodnik devrimcilik, marksizmin büsbütün dışında bir olgudur. Rus işçi hareketine marksizmi sokan, Lenin'in ve bolşevizmin örgütlü müdahaleleridir.

Artık Türkiye'ye dönebiliriz. Kurtuluş Savaşı yıllarındaki muğlak ve çoğu kez abartılan bağlantıları bir yana bırakırsak, marksizm Türkiye'de kitlesel bir devrimci dinamikle yanyana olamamıştır. Geçmişin zavallı TKP'si Selanik kökenli reji işçileri dışında "hedef grup" seçememiştir. Hatta kanal bulabilme adına Serbest Fırka ile Demokrat Parti'nin arasındaki kitlesel itkilere bile bakılmış, sonuç alınamamıştır. Böyle sürüp gitmiştir.

Bu durumda, 60'lı yılların devrimci gençleri ne yapabilirlerdi? Sonuçta, 60'lı yılların gençliği hem kendi özel yetiştiriliş tarzının hem de "eski tüfek" kabul edilen yaşlı sosyalistlerin etkisi altında, devralnabilecek bir tek devrimci miras olduğu inancıyla eyleme başlamıştır: Kemalizm.

60'lı yıllar boyunca gençlik içinde en keskin eylemlerin başını çekenler en fazla kemalist olanlardı. THKP ve THKO'dan da önce İstanbul'un en aktif öğrenci örgütlenmesi olan Devrimci Öğrenci Birliği (DÖB) kemalizme çok daha yakın duruyordu. Örneğin, Deniz Gezmiş'li, Mustafa İlker Gürkan'lı, Celal Doğan'lı bir DÖB'ün, başında Kürt Zülküf Şahin'in bulunduğu o dönemin FKF'sinden çok daha kemalist olduğunu bugün herhalde kimse yadsımayacaktır. Gene bu yıllarda, Kürt öğrencilerin, bütün canlılıklarına ve militanlıklarına karşın, MDD'den çok TİP'e yakın durmaları da raslantı değildir. 1968 yılı sonbaharında öğrenci kesimin en aktif unsurlarının düzenledikleri Samsun Yürüyüşü'nde çevreden gördükleri destekle aşka gelen öğrencilerin "Mülkiye Marşı"nı söylemeleri de raslantı

sayılmaz(1). Evet "başka bir aşk istemez, aşkınla çarpar kalbimiz; ey vatan göz yaşların dinsin yetiştik çünkü biz..." Bu marşı söyleyenler gerçekten devrimcidirler. Ama...

Aması, şu: Devrimci eğilimler içeren kitle hareketinin ve yerleşik marksist otoritenin olmayışı, 60'ların dinamik ve aramışçı gençlerini bir-biriyle çelişen iki görevle başbaşa bırakmıştır: Bir yanda, toz duman arasında marksizmi arayıp bulmak; öte yanda, devrimci hareket boşluğunu, bizatihi kendisi bir devrimci harekete dönüşerek doldurmak. Bu, kuram alanında marksizmi arayan gençliğin pratik eylem alanında kemalizme yeni bir ruh ve yorum katmaya çalışması anlamına geliyordu ve çelişkili olan da buydu. Kuşkusuz, bu çelişkinin farkına kısa sürede varılmıştır ve devrimci gençlik kemalizmin sınırlarını hızla aşmıştır. Ancak, devrimci hareket boşluğunu bizzat doldurma çabaları, marksizm aramışında alınabilen yolu sınırlamıştır. Türkiye'de devrimciliğin marksizmi boğması geleneği böyle şekillenmiştir(2).

Şimdi, şu sorunun yanıtını düşünmek gerekiyor: Bugün de böyle mi?

Kuşkusuz, belirli kesimlerin savlarının tersine, bugün ortada devrimci harekete tebelleş olan bir kemalizm yoktur. Ancak, kemalizmden kurtuluş, herşeyin çözümü sanılmamalıdır. Bir kere, devrimciliğin kazandığı sınırlı kitlesellik 12 Eylül'le birlikte ciddi bir darbe yemiştir. Sonuçta, bugün gözlemlenebilecek olan, devrimci **hareket** değil, kemalizmden çoktan kurtulmuş, ama marksist politikayla buluşamamış devrimciler ve devrimciliklerdir. O halde, hareket olması bile, marksizmi boğan ve bu anlamda apolitizm getiren devrimcilikler gene gündemdedir. Daha açık söylenirse, bugün Türkiye'de sosyalist kesime damga vuran, tepkici, anti-kurumsalcı, özgürlükçü, demokrat, ulusal sorun belirlenimli ve marksist politikayla bütünleşmediği için zaman zaman yarı-anarşizan tonlar kazanabilen devrimciliklerdir. Devrimciliğin marksizmi ve politikayı boğmasının adı, yalnızca Türkiye'de değil her yerde devrimci demokratlıktır. Özetle devrimci demokratlık, 60'lı yılların kemalist biçiminden kurtulsa bile özünü bugün de korumaktadır.

Şimdi bir toplamaya gidilebilir. Bugün Türkiye'de sosyalizm adına elde olan, küstüp hayıflanmadan bir çıkış zemini olarak kabullenilmesi gereken budur. Yapılması gereken, bu tepkisellikleri ve devrimcilikleri marksizmle uyusturmaktır. Bu görevde edilgen kalınması durumunda, devrimcilik dediğimiz şey örgütlülük, tutarlılık ve süreklilik kazanamayacak (politika olamayacak) ve zaman zaman gelip çatan köktenci "tavır" sergilenimlerinden öteye geçemeyecektir(3).

Politika Kavramına Yaklaşım

Apolitizmden söz ediyoruz. İyi de politika, daha doğrusu marksist politika nedir? Başka deyişle politika, sınıf hareketini ve sosyalist mücadeleyi yönlendirme durumundaki özne açısından nasıl tanımlanabilir?

En kısa tanımıyla marksist politika, nesnel gerçekliğin iç bağlantılarıyla yeniden kurgulanması (kuram) sonucu bilince çıkarılan bir bütünlüğü etkileyip belirli bir erek doğrultusunda değiştirme çabalarının toplamıdır. Türkiye'deki sosyalist birikim, bütün olumsuzluklara karşın, en azından her tanım için dış kaynaklara başvurma gereğini ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle, doyurucu bulduğum bir tanıma buraya alıyorum: "Her devrimci sınıf politikası (...) temel ereği bakımından 'yeni bir dünya için politika' biçiminde tanımlanır. Bu bakımdan, hem üzerinde faaliyetini sürdüreceği bir bütünlüğü varsayar, hem de bugün varolan bütünlüğe karşı yeni bir bütünlük yaratmayı amaçlar. Varolan bütünlük içinden, kendi ereği olan bütünün olanaklarını açığa çıkarır, gerçekleştirmenin araçlarını yaratır."(4).

Bu tanıma doyurucu bulmanın nedenlerinden biri, **bütünlük** kavramını özellikle öne çıkarması. Gerçekten de bütünlük, sorunun düğümlendiği yerlerden birisidir. Özetle marksist özne, verili nesnelliği önce bir bütün olarak, yani unsurlarının iç bağlantılarıyla birlikte kavramalıdır. Ancak, politika için tek başına bu da yeterli değildir. Ayrıca, hedeflenen bir başka bütünlük olmalıdır. Politika, bu iki bütünlüğün ortak etkisinden, hatta deyim yerindeyse özneyi iki yandan "sıkıştırmasından" doğar.

Peki, bunlar olmadan politika yapılmaz mı? Sözcüğün gerçek içeriğiyle yapılmaz, yapılamaz. Güncel yaşamın birtakım tikel alanlarına, yaşanan süreçlerin şu ya da bu yöndeki özel sonuçlarına karşı çok sert, çok köktenci tepkiler gösterilmesi elbette gene mümkündür. Ama bu tepkilerin daha öteye götürülüp politika kavramının öngördüğü tutarlılığa ve sürekliliğe kavuşturulmaları mümkün değildir.

Politika denildiğinde kendi adıma bunu anlıyorum. Bu anlayışın, sosyalizm adına iş yapan öbeklere kulp takmaya yönelik bilgiçce bir müşkülpesentlik içerdiğini düşünenler olursa, böyleleri için yinelıyorum: Yılın belirli özel günlerinde (Newroz, 1 Mayıs, Seçimler) belirli bir doğrultuda karar alan öbekler bununla politika yapmış olurlar mı? Bu tür özel olaylar karşısında alınan tutumların, devrimcilik ve radikallik dışında, şu ya da bu kuramsal bütüne, örgütlülüğe, tutarlılığa ve sürekliliğe sahip olduklarını söyleyebiliyor muyuz? Eğer bu soruların yanıtları olumsuz ise, gerçeği hiç yüksünmeden kabullenmek gerekir: Türkiye'de sosyalizm politika yapamamaktadır.

Gene Çubukçu'nun tanımında yer alan bir başka önemli nokta, politikada, kabullenme ile reddetmenin zorunlu biraradalığıdır. Politika yapacak her özne, verili koşullarda belirli bir zemini peşinen kabullenmek zorundadır. Politikanın yalnızca koşulları vardır; bu koşulların "öncesi" yoktur. Bu yüzden "karşınız karşı herşeye karşı" ile politika yapılmaz. Politikayı köktenci kılacak olan, verili her koşulun reddi değildir; politikada köktencililiğin asıl ölçütü, nesnel durumu değiştirmeye yönelik etkinliğin ne

ölçüde örgütlü, tutarlı ve sürekli olduğudur. Dolayısıyla, örneğin anarşistlerin politika yapmaları mümkün değildir. Anarşizm, doğası gereği anti-politiktir.

Politikanın çok önemli üçüncü bir özelliği de, tümevarımcı değil tümden gelimci bir bütünlüğü öngörmesidir.

Toplumsal yaşamda çeşitli alanlar, çelişkiler ve gerilim noktaları vardır. Çalışma yaşamı, iş dışı gündelik yaşam, kültür, sanat, boş zaman etkinlikleri, kadınların özel konumu, çevre vb. gibi. Marksist öznenin politikası, bu alanların herbirinin "kendi sahiplerince" özerk biçimde üretilen politikaların ya da tutumların sentezinden oluşmaz. Tersine, marksist özne, bu alanlara ilişkin politikalarını kendi özgün ekseninden hareketle geliştirmek zorundadır. Üretim ne kadar çok alanı kapsarsa, özne o kadar politik olabilir. Örneğin, başı ne kadar kalabalık, işleri ne kadar yoğun olursa olsun, marksist özne "benim memur örgütlenmesi ve hareketi konusunda görüş ve politika geliştirmeye vaktim olmadı; bari bu konuda da memurların kendilerinin ürettikleri politikalara tabi olayım" diyemez. Aynı şey, kadın, çevre, kültür, sanat alanları için de geçerlidir. Özel olarak Türkiye için konuşursak, bunların yanı sıra, ulusal hareket için de geçerlidir.

Sosyalizmin bazı kesimlerinin bu alanlara "hepsinin çözümü sosyalizmdedir" kolaycılığı içinde yaklaştıkları doğrudur. Ne var ki, bu kolaycılığın alması marksist politika dışı eksenlerde gerçekleştirilen üretimleri olduğu gibi ithal edip bunlarla "eklemlemek" değildir. Buna karşın, bir noktayı hiç unutmamak gerekiyor: Sözü edilen özel alanların içindeki kesimlerin, marksist politika eksenine uyuşsun uyuşmasın, kendi alanlarına ilişkin özerk politika üretmeleri sonuna kadar meşrudur ve sosyalistlerin bu meşruiyeti kabullenmeleri gerekir. Özetle, marksist öznenin, kendi özel bütününden kalkarak ürettiği özel alan politikaları, özerk biçimde üretilen diğer politikalarla aynı zeminde etkileşim kurmak zorundadır.

Bütün bu ölçütler açısından bakıldığında, Türkiye'de sosyalizmin politika becerisi konusunda olumlu şeyler söylemek pek mümkün olmuyor. Türkiye'de sosyalizm, marksist politikanın sayılan ölçütleri ışığında oldukça geri bir konumdadır. Bu gerilik, başka bazı alanlarda gözlenen olgunlaşma göstergelerine ters düşmekte, gerilim yaratmaktadır.

Yeni Solun Politika Karşıtlığı

Türkiye'de, sosyalizmin, örgütlü ve örgütsüz olmak üzere iki düzeyde apolitizm yaşadığından söz etmiştim.

Bir kere ortada, örgütlü olduklarını söyleyen, politikayı reddetmeyen, hatta düpedüz politika yaptıklarını ileri süren kesimler vardır. Bu kesimlere yarı-anarşizan ya da bilinçli bir politika karşıtlığı yakıştırmak el-

bette çok yanlış olacaktır. Asıl sorun, bu kesimlerin, sosyalizmin tarihsel gelişim çizgisine ve bu çizgide beliren güncel sorunlara çözümleyici biçimde yaklaşamamaları, bunun için gerekli tarih bilincinden ve kuramsal çerçeveden yoksun olmalarıdır. Tek tek somut olaylar ve başkaları tarafından dayatılan gündemler karşısında alınan "devrimci" tutumların verdiği yanılsatıcı özgüven ve doymuşluk duygusu, bu eksikliklerin farkına varılmasını engellemektedir.

Ama bunun dışında, politikayı ilkesel olarak reddeden kesimler de vardır. Bu kesimlerin düşünsel kaynağı, batı sosyalizminin bir türevi olarak beliren sol liberalizm okullarından bazılarıdır. Özetle bu okullar, devlet iktidarından bağımsızlaşmanın, giderek devlet iktidarını sorgulayabilme gücünün asıl güvencesini, **siyasallaşmanın önlenmesinde** bulmaktadırlar(5). Kısacası, bu okullara göre politika karşıtlığı, sol köktencilüğün önkoşuludur.

Batı Avrupa ve eski sosyalist ülkeler açısından bakıldığında bu yaklaşımın gerçek kökenlerini bulmak pek güç olmuyor. Gerçekten de, yaklaşık 70 yıl boyunca Avrupa'nın hemen hemen bütününde sol-köktenci siyasallaşma süreçlerinin geleneksel komünist partiler ya da komünist bürokrasiler dışında ciddi bir mahreç bulması mümkün olmamıştır. Avrupa yeni solunun anti-politizmi ya da siyasallaşmaya yönelik eleştirisi, bütün mahreçleri tekeline alan geleneksel komünist partiler ile iktidardaki komünist bürokrasilere yönelik tepkinin ürünüdür. Kısacası, Avrupa, solun bazı kesimleri için, siyasallaşmayı aşırı statükoculuğa ve yerleşikliğe taşıyabiliyor, eleştirel ve sorgulayıcı yönelimleri kurutabiliyordu.

Sözü edilen coğrafya için bir ölçüde geçerli sayılabilecek bu kaygıları Türkiye için de geçerli saymayı gerektirecek en küçük bir veri yoktur. Bugün Türkiye'de edilgenliğin, düzenciliğin ve kabulleniciliğin kaynağı, aşırı siyasallaşma değil, düpedüz depolitizasyondur. Avrupadaki sol liberalizmin bazı kesimleri bugün siyaseti doğrudan sorgulayabiliyorlarsa, bunun nedeni bu kıtada yaşanan yoğun siyasallaşma süreçleridir. Açıkçası siyasallaşma, kendi sorgulanışının olmazsa olmaz koşuludur. Bunlar bir yana, Türkiye'deki düzen, siyasallaşan marksist özneleri masedebileceği gözeneklere sahip değildir. Bu nedenle, Türkiye'de, politika yapan marksist özneleri hemen "ham yapıverecek" bir düzen ve statüko canavarının olduğunu kimse söyleyemez.

Apolitik solcuların ya da politika denen şeye bir türlü ısınamayan marksistlerin herhalde başka korkuları da var. Bu kuşku ve korkular, bana bir şeyi anımsatıyor. Zamanında, **Gülün Adı'nı** çok sevenler, Annaud'nun yaptığı film uyarlamasını sevmemişlerdi ve tepkilerini genellikle şöyle dile getirirlerdi: "Canım Eco'nun onca zenginliği gitmiş, yerini bildiğimiz türde bir dedektif öyküsü almış". Sanıyorum bu tür bir endişe, pek sevilip takdir edilen marksizm için de taşıyor. Birtakım "örgüt adamları"

gelecekler ve marksizmin o güzelim zenginliğini basit bir bürokrasi, hiyerarşi ve politika oyununa indirgeyivercekler...

Şurası doğru: Marksizmin tüm zenginliğini, belirli bir uğraktaki örgütlülük ve eylem içine birebir yansıtmak mümkün değildir. Açık söylemek gerekirse, böyle düşünceler, fazla safdil olmanın ötesinde, marksizmden fazla bir şey de anlamamışlardır. Örgütlü ve politik marksizmin ilk ağızda belirli bir daralmayı ve o daralma içinde özel bir yoğunlaşmayı yaşaması gerçekten kaçınılmazdır. Ne var ki, romandan yapılan film uyarlamalarının pek çoğunun tersine, daralmış alandaki yoğunlaşmanın marksizme a posteriori zenginlikler kazandıracağı da göz önüne alınmalıdır. Şu kadarını söylemek yeterli olacak: Türkiye'de marksist kuramda 1960'lardan bu yana yaşanan ve artık yerleşiklik kazanan bütün gelişmeler ve ilerlemeler, son çözümlemede, marksist istihareciliğin ve dar akademik çalışmaların değil pratiğin ürünleri olmuşlardır. Evet, önce daralma gelmiştir; ama politika pratiği, bütün kendiliğindenliğe karşın, marksizm alanına gene de bir-şeyler katmıştır.

Gerçekten bir noktayı anımsatmadan edemeyeceğim. Türkiye'de bazı aydın kesimler, batıyı nedense hep gecikmeyle izlerler. Örneğin Althusser yoğun eleştiriler karşısında gözden nisbeten düşüp kendi özeleştirisini yaparken, Türkiye'de 60'ların Althusser'i benimsenir. Avrupa'da yeşiller hareketi tam bir bunalım içine düşmüşken, yeşilcilik Türkiye'ye "başını alıp giden yeni dalga" olarak sunulur. Gene böyle oluyor. Avrupa'da yeni toplumsal hareketler siyasetten uzaklaşmanın getirdiği olumsuzlukların muhasebesini yapıp yeniden siyasallaşmanın yollarını ararlarken, bizde tersi yapılıyor. Örneğin Wallerstein'e göre yeni toplumsal hareketlerin birinci hedefi "hareketlerin kitle tabanının hatta kadrolarının yeniden siyasallaşmaları olmalıdır." Neden mi? Şundan: "Yeniler'in, ardından da aynı tip örgütlerin 'eskiler'e yönelik şiddetli eleştirisinin doğurduğu gevşeme, partilerin ve örgütlerin çok sayıda üyesinin militan yaşamı terketmeleri biçiminde kendini gösterdi. Elbette her zaman aktif militanların katılımında yükselmeler ve alçalmalar olmuştur, ne var ki, şu andaki kuşkuçuluk, hareketlerin içinde bulunduğu 'bunalım' nedeniyle çok daha derindir"(6).

"Birey Olma" Salgını ve Apolitizm

Türkiye solunda örgütlü politikaya karşı tepkileri daha da azdıran bir başka etmen, 12 Eylül sonrasında yükselen o ünlü "birey olma" dalgasıdır.

Bu garip dalgaya karşı pek çok şey söylendi, yazıldı. Sonuçta, "önce birey olmak gerekir" savının en yüzeysel savunucuları bugün çok gerilere çekilmiş görünüyorlar. Artlarında bazı kalıntılar bıraktıkları söylenebilir. Kısaca bunlara değinmek istiyorum.

Söz sinemadan açıldı, onunla devam edelim. Bu yazıyı okuyanlardan birçoğunun "sosyal içerikli" diye tanımlanan yüzeysel filmlerden çoktan bıktıklarına eminim. Hele hele "köy gerçekleri"ni anlatan Türk filmleri herhalde iyiden iyiye gözden düşmüştür.

"Sosyal içerikli" olan ya da "köy gerçekleri"ni anlatan filmlerden, aşağı yukarı 10-15 yılda bıkmıştır. Tarih vermek gerekirse, 60'ların ortasından başlayıp 70'lerin sonuna dek, bu tür filmlerin sol nezdinde özel bir çekiciliği olabilmisti. Şimdi, gene sola "hitap eden" başka filmler olduğu söyleniyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben bu tür filmlerden çok daha kısa sürede bıktım. Bunları izlemektense, 60'lardan kalma Fikret Hakan'lı, Pervin Par'lı, Muhterem Nur'lu köy ve kent filmlerini yeniden izlemeyi yeğlerim.

Nelerden mi bıktım? Örneğin, çekeceği yeni filmin öncesinde "yaratıcılık bunalımları" geçiren yönetmenin iç dünyasını anlatan ya da tanıtımı "öğrencilik yıllarında devrimci hareketlere karışan üç kişi yıllar sonra yeniden biraraya gelip yoğun bir iç hesaplaşma yaşarlar" diye başlayan filmlerden bıktım. Böyle çok mu film var? Çok olması gerekmiyor ki. Birkaçı yetiyor. Özetle, "köy gerçekleri" filmleri 10-15 yılda gına getirtmişse, yönetmenin yaratıcılık bunalımlarını ya da eski solcuların yeni hesaplaşmalarını anlatan "birey" eksenli filmler birkaç yılda tatsızlaşmıştır. Örnek olsun diye söylüyorum: Atıf Yılmaz belki de yakın çevresindeki gençlerin dolduruşuna gelip "Bekle Dedim Gölgeye"yi çekeceğine, sözgelimi "Gelinin Muradı"nı ya da "Murat'ın Türküsü"nü yeniden çekseydi daha iyi ederdi. Atıf Yılmaz'ın hem kendine hem de Ümit Kıvanç'a haksızlık yaptığını düşünüyorum.

Arkasını getirmek kolay. "Gündelik yaşamı yeniden kurma", "gizlenmiş özel egemenlik ilişkilerinin maskesini düşürme" ya da "mikro iktidar ilişkilerinin daha az görünür alanlarını alenileştirme" türü sözleri herhalde sizler de duymuşsunuzdur. Bütün bunlar, örgütlü politikaya almaşık olarak değil de örgütlü politikanın ciddiye alması gereken başlıklar olarak öne sürülüyorsa, buna kimse itiraz etmez. Eğer böyleyse, ben de derim: siz hele bir örgütlenin, siyasal mücadeleye girin, ondan sonra hep birlikte "kurarız", "indiririz" ve "alenileştiririz". Yok eğer bütün bunlar örgütlü politikanın almaşığı ya da "anti-politik politika" adına savunuluyorsa, bunun nereye gideceği pek belli olmaz. "Pek belli olmaz" diyorum, ama bir örnek var. "Anti-politik politika" diyen Vaclav Havel'i Cumhurbaşkanı olduktan sonra, bir ABD ziyaretinde George Bush'un karşısında önünü iliklerken görmüştüm. Müzakereye kalkmış lise öğrencilerine benziyordu.

Sonra "birey olmak", örgütlü olmakla, politika yapmakla neden çelişsin ki? Melih Pekdemir'e bir yerde sonuna kadar katılıyorum: "Bireyciliğe karşı toplumculuğu seçmiş olmasından dolayı, sosyalist 'en birey' değil midir? Bu nedenle egosunu tatmin etmenin estetik yaşantısına kavuşabilmiş sayılmaz mı? Bu nedenle, sosyalist olmayı seçtikleri halde 'biz

birey oluşumuzu yaşayamadık' diyenler düpedüz saçmalamış olmazlar mı?"(7). Pekdemir'in itiraz etmeyeceğini sandığım bir ek yapıyorum: Sosyalizmi seçen birey ne kadar "en birey" ise, bu tercihini kolektivite içinde gerçekleştiren birey ondan da fazla "en birey"dir...

Neden? Birey olarak aydın, olumsuz değil olumlu anlamda, bir zenginlik kaynağı olarak hep "çelişkili"dir. Çelişik unsurların belli bir kesimini yokedip çelişkisiz kalması değil, bu unsurları üretkenlik ve yaratıcılık zemininde birarada tutması gerekir. Tek başına kalan bireyde, çelişkiler geriletici bir sarmal yaratırlar; örgütlü bireyde ise aynı çelişkilerin hem birlikte varolup hem de üretkenlik kaynağı durumuna gelmeleri çok daha fazla mümkündür. Sol aydının, örneğin romantizmle gerçekçilik, bilimcilikle iradecilik vb. çelişkilerini belirli bir kolektivite içinde birarada tutabilmesi, hem kendisi hem de içinde yer aldığı topluluk açısından ilerletici bir sarmal yaratabilecektir.

Tepkicilik ya da inkarcılık elbette bireysel kaynaklıdır. Oysa, politikaya yönelme bireysel değil toplumsal bir süreçtir. Sosyalizmi seçen ve politikayı sosyalizmi gerçekleştirmenin bir aracı olarak kabullenenler, artık "gündelik yaşamı eleştiren" insanlardan oluşan bir cemaat olmaktan çıkarlar. Tek başına kalan birey, en çok kabul eder ya da reddeder; ama hiçbir bütünlüğü sosyolojik açıdan anlam taşıyacak ölçekte değiştiremez. Değiştirebilmek için, önce başkalarıyla birlikte olmak zorundadır. Başkalarıyla birlikte olduğunda, en baştaki tepkilerini bir dönüşüm sürecinde kollektifleştirmesi gerekecektir.

Sahi, bütün bunlar çok mu "zor"? Bütün bunlar, gerçekten bireyi törpüleyip sıkıştıran cendereler mi?

Örgütlü Apolitizm Kökenleri

Apolitizm hiç kuşkusuz solla başlayıp orada biten bir olgu değil. Tersine, Türkiye'de sosyalizmin asıl sorunu örgütlü apolitizm olarak belirginleşiyor.

Ciddi ciddi düşünmek gerekiyor. Örgütlü politik mücadeleyi ilkesel olarak benimseyen, üstelik belirli nicelikleri örgüt çatısı altında tutabilen kesimler nasıl apolitik olabiliyorlar? Bu sorunun en genel yanıtı, buraya kadar yapılan politika tanımlarından hareketle verilebilir. Örneğin devrimcilik ile marksizm arasındaki dengelerin oturmamış oluşu, nesnel gerçekliğe ilişkin bütüncü bir kurgulama ve bununla tutarlı stratejiler geliştirememesi, örgütlü kesimlerin apolitizmini en genel anlamda açıklayabilir. Gene de, bu genel açıklamaların belirli bir noktadan sonra yetersiz kalabileceklerini unutmamak gerekir. Çünkü, doğru olsalar ve kabul edilseler bile, en genel açıklamalar, hemen sonra gelecek "iyi de bu neden böyle?" sorusuna gebedirler. Bu yüzden, olgunun Türkiye'deki özgül gelişimini ve biçimlenişini daha yakından izlemekte yarar var.

Türkiye sosyalizminin örgütlü kesimleri, son 25 yıl içinde oldukça ilginç bir süreçten geçmişlerdir. Birinci uğrakta, yani 60'ların sonundan 70'lere uzanan çok kısa bir süre içinde Türkiye sosyalizminin öbekleri aşırı bir konformizme oturmuşlardır. Oysa, 60'ların sonlarına kadar, kendini en haklı, en devrimci ve en tutarlı gören çizgilerde bile ciddi bir öğrenme, bilme ve kendini geliştirme dürtüsü vardı. Öğrenme, bilme ve kendini geliştirme tutkusu, içinde yer alınan çizginin dışına daha fazla bakmayı getiriyordu ve bu da her çizgiye göreli bir politizm kazandırıyordu. Çok kısa bir süre içinde, denebilirse 1970'ten 1974'e uzanan dönemde bu aranışçılık yerini tam bir doyunluğa ve konformizme terketti. Bilinecek, öğrenilecek yeni şeyler belki gene vardı; ama bunların bulunabilecekleri alan artık içe doğru iyice sınırlanmıştı. Örneğin ikinci TİP için, gerek duyulan herşey 1961-71 birinci TİP deneyinde ve Sovyet tezlerinde vardı. TKP, eylem modellerinden genel kuramsal çerçeveye kadar aradığı herşeyi bilmemkaç yıllık "utkan gelenek"te bulduğuna inanıyordu. Devrimci demokrat akımlar içinse, kuram dendiğinde "Kesintisiz I ve II" her soruyu yanıtlıyor, eylem dendiğinde ise antifaşist mücadele herşeyin başı ve sonu sayılıyordu.

Konformizm, hiç kuşkusuz daha özel bazı süreçlerden de beslendi. 68 kuşağından, THKO kökenli Atilla Keskin, bu özelliklerden bazılarını şöyle değiniyor: "Üstelik bir anda sayısı onu geçen gruplar, tek tek herşeyi en iyi kendisinin bildiği anlayışını yaygınlaştırdı. Herkesin kendi çevresindeki 'daha az bilen gençleri' tutabilmesi için, diğerlerinden daha iyi bilmesi gerekiyordu. Bu tutum, her grubun kendi dünyasına uygun bir 'teori' bulmasına, dış dünyaya gözlerini kapamasına, görüş açılarının küçülmesine ve giderek 'tekkelerin, zaviyelerin' oluşmasına neden oldu. Hele de bu grupların çeperi, 1968 gençliği kadar bile bilime ve tartışmaya açık olmayan 'liseden terk' gençlerle dolunca iş iyice zıvanadan çıktı. Kendisinin öğrenmeye ve pratiğe ihtiyacı olan birçok insan kısa bir sürede 'öğreten' ve 'yöneten' konumuna girdi." (8)*

Türkiye sosyalizminde devrimci kuramın örgüt çizgisine, politikanın örgüte dönük özel dengenciliklere, örgütlülüğün ise gene içe dönük bir tür karakter çeteciliğine doğru yozlaşması böyle başlamıştır. Ayrıca, bu söylenenlerin yalnızca devrimci demokrat kesimlere özgü olduğunu da sanmamak gerekiyor. Her grubun "kendi dünyasına uygun bir teori bulması" ve "öğrenmesi gerekenlerin en kısa sürede öğreten ve yöneten" konumuna gelmeleri, TİP, TSİP, TKP ve bunlardan türeyen çizgiler için de geçerlidir. Üstelik, bugün için de geçerlidir.

* ODTÜ'den sınıf arkadaşım Atilla Keskin'in saptamaları gerçekten isabetlidir. Kendisi şu anda ne yapıyor, bilemiyorum. Ama, anlattıklarının, kendisi için de geçerli olduğunu sanırım kabul edecektir. 1970-71 yıllarındaki "ya devlet başa ya kuzgun leşe" çıkışına kadar, Atilla Keskin, ODTÜ SFK'nın araştırmayı, öğrenmeyi ve tartışmayı en seven üyelerinden biriydi. Birlikte ders aldığımız Rüşdü Saracoğlu'nu(eski başbakanlardan Sükrü Saracoğlu'nun torunu) "bak senin deden neler yapmış" diye sıkıştırdığını, o zamanlar ODTÜ'nün birkaç MHP'lisinden biri olan bugünkü ANAP'lı İlhan Kesici ile Üçlü Anfi'de hararetli cumhuriyet tarihi tartışmalarına girdiğini anımsıyorum. Hatta İlhan Kesici kürsüye çıktığında, Atilla'ya "senin adam gene konuşacak hazır ol" diye takıldığımızı da.

Bütün bunlardan çıkan sonuç açık olsa gerek. Paradoks gibi görünse de, apolitizm, içe dönük aşırı politikacılığın sonuçlarından biridir; tersinden söylersek, içe dönük aşırı politika, içe dönük çizgileri genel anlamda apolitik kılmaktadır. Politikayı yalnızca kendi içlerine dönerek yapabilen çizgilerin, dışa dönük olarak yapabilecekleri bir tek şey vardır: özel olaylara yönelik devrimcilikler. Böylece, örgütü olsa bile kuramı, tutarlılığı ve sürekliliği olmayan devrimcilikler, Türkiye'de sosyalizmin başat özelliği haline gelmiştir.

Bir Apolitizm Kaynağı: Genç Kuşaklar

Burada bırakmak doğru olmaz. Betimlenen süreç, 70'li yılların ürünüdür. Aradan 20 yıla yakın zaman geçmiştir. Temel özellik, yani örgüt/çizgi konformizmi ve dışa dönük apolitizm ağırlığını bugün de korusa bile, geçen sürenin yeni dinamikler yaratmış olması gerekir. Gerçekten de bugün, bir yandan apolitizmi daha da pekiştiren öte yandan aynı apolitizmi parçalayabilecek bir potansiyel yaratan, karmaşık dinamiklerden söz etmek mümkündür.

Türkiye'de sosyalist kesimdeki asıl ağırlığı, her zaman olduğu gibi bugün de gençler oluşturuyor. Hem nicel hem de nitel anlamda. Bir kere, sayıca çoğunluktalar. İkincisi, sosyalizm ekseninde yapılan tartışmalar en çok genç kesimden alıcı ve katılımcı bulabiliyor.

Gençleri (burada öğrenci gençlerden söz ediyorum) klasik anlamda aydın tanımının içine oturtmak elbette mümkün değil. Ancak Türkiye'de genel ve klasik tanıma uygun bir aydın kategorisinin şekillenmiş olduğunu söylemek de çok güç. Bu nedenle, çok yerinde sayılması bile, öğrenci gençliği bir tür "aydın" olarak tanımlamakta sakınca görmüyorum.

Aydın olmak ne demektir?

Aydınlanmanın tanımı ve misyonu konusunda artık klasikleşmiş sol çalışmalardan biri Paul Baran'a aittir. Baran, önce "tüm tarihsel sürece duyulan ilgi"yi, sonra kendi alanı ile diğer alanlar arasında bağlantı kurabilme yeteneğini, nihayet parçaları aşıp bütünü görebilmeyi, aydını belirleyen temel özellikler sayıyor(9). Buradan çıkarılabilecek iki temel sonuç vardır. Bir, aydın tarihin genel gidişiyle ilgilidir; iki, parçanın değil bütünün insanıdır. Baran'a göre aydını "kafa işçisi"nden ayıran özellikler de bunlardır.

Yıllar sonra, bir başka yaklaşım da aşağı yukarı aynı özellikler üzerinde duruyor. Gouldner, Baran'ın aydın/kafa işçisi ayırımını bu kez "entellektüel"/teknik entelijansiya kavramlarıyla yineliyor(10). Gouldner, marksizmi tanımış biri, ama anlaşıldığı kadarıyla marksist değil. Entellektüeller ile teknik entelijansiya'yı "yeni bir sınıf" olarak tanımlamasına katılmıyorum. Ayrıca, Rus devrimci geleneğinin ürünü olan, darlığı değil

tersine genişliği anlatan bir kavram olarak "entelijansiya"nın dar ve yahtık alandaki aydını tanımlamak için kullanılması da eleştirilmelidir. Bunları bir yana bırakırsak, Baran da Gouldner de aynı noktada buluşmaktadır: Aydın bütünün insanıdır; kafa işçisi (ya da teknik entelijansiya) ise dar bir alanın. Gouldner'in gözlemi gerçekten yerindedir: "Sıra neferi durumundaki bürokratla karşılaştırıldığında, teknik entelijansiya halis muhlis filozofmuş gibi görünmektedir. Entelektüellerle karşılaştırıldığında ise yalnızca **budala sürüsü** olarak."(11).

Dünya ve Türkiye, 70'li yılların sonundan başlayarak, aydının dünyasının giderek daraltıldığı, kendisinin ise bütünden koparılıp daha dar alanlara hapsedildiği, bütünsel düşünüşün ve makro paradigmalara yerini dar teknisizm ve mikro rasyonalitenin aldığı bir süreci yaşamaktadır. Bu süreç, bilinen çevrelere yarasa ve bu çevrelerce körüklense bile, sonuçta bir nesnellığe oturmuş, giderek ideolijileşmiştir. Sosyalistler olarak bizler, bu süreci farketmiş, direnmeye çalışmış olabiliriz. Ama sonuçta mikrop her yanı sarmıştır. Bu süreç, en azından bu sürecin bazı uzanımları, sosyalistleri de etkilemektedir. "Küçük ölçeklerin dayanılmaz cazibesi", nisbeten daha yaşlı sosyalistlerin en yetenekli olanlarını sevginin de ötesinde bir tür enfatuasyona (aşkı aşan, aşırı tutkulu bir bağlanma ve yüceltme) sürüklemektedir. Böyledir; ama teknisizmin ve mikrorasyonalite yüceltiminin insanları sosyalizmden çekip çıkarması anlamında değil; onların sosyalizminin "içine girmesi" anlamında.

Sözü çok fazla uzatmayacağım. Dışa (bütüne) kapalılık, parçalara takılıp kalma, örgütlenme sürecinin teknik rasyonalite ölçütlerine indirgenmesi ve iletişimin aynı yaştan olup aynı işi yapan alt gruplara sınırlı kalması gibi genel göstergeler açısından bakıldığında, yaşanan genel süreçlerin sosyalizmin genç kuşaklarını da etkisine aldığı görülmektedir. Gerçekten de, Gouldner'in özellikle "teknik entelijansiya" için saptadığı kimi özelliklerle, başta genç ara kadame örgütçüler olmak üzere sosyalizmin yeni kuşaklarının sergiledikleri bazı özellikler arasında ilginç benzerlikler bulunmaktadır.*

Açıkcası, konuşmanın ya da söylemin "durum"dan giderek daha fazla bağımsızlaşıp "bağlam"a ve "alan"a daha bağımlı hale gelmesi; durumdan bağımsızlaşan konuşmanın salt konuşma üzerine konuşmaya dayanan başkalaşmış bir iletişim tarzına dönüşmesi, sorunların ise nesnellikten çok konuşmadan, kurgudan ya da projelerden hareketle belirlenmesi gibi özellikler(12) sosyalizmin genç örgütçü kesimlerinde de gözlenebilmektedir.

Birkaç örnek ve benzetme ile açılabilir. Örneğin genç sosyalistler söze

* Gouldner "yabancı" sayılırsa, başka bir kaynak daha gösterebilirim. Bence Hayri Kozanoğlu'nun "Yuppieler, Prenslar ve Bizim Kuşak" adlı çalışmasında (İletişim Yayınları, İstanbul, 1993) betimlenen tiplerin bazı özelliklerini, en genç kuşağın sosyalist örgütçülerinde bulmak mümkündür.

genellikle kendilerinden önce konuşan bir başkasının "kendilerini hemen hemen tam olarak ifade ettiğini" ve bu sayede "kendi konuşmalarından tasarruf yapabileceklerini" dile getirerek başlarlar. Ama sonunda, daha önceki konuşmalarıyla "kendilerini ifade eden" ve böylece konuşmadan tasarruf imkanı yaratan kişilerden en az 15 dakika daha fazla konuşurlar. Ya da, bilgisayar teknolojisindeki son gelişmeleri kendi özel terimleri, bağlamları ve giderek uçukluklarıyla konuşan genç elektronik mühendisleri ile, örgüte yeni kazanılan gençleri ve bunların özel "istihdam" biçimlerini konuşan örgütçüler, birbirlerine, sanıldığından daha çok benzemektedirler. Nihayet, genç sosyalistler nezdinde nesnellik ve pratik, soyut kurgular ve projelerle bunlara ilişkin tartışmaların sınanma ve sınırlanma ölçütleri olmaktan büsbütün çıkmaktadır. Varsayımların çarpıcılığı, oluşturulan kurgusal modelin mantiki tutarlılığı ve çok fazla uzağına düşmeden serbestçe konuşulmaya yatkınlığı, nesnellik ve pratik ölçütlerini büsbütün unutturucu bir büyü yaratabilmektedir. Sosyalizme ilişkin "grand teori" merakının özellikle genç kuşaklarda görülmesinin nedeni de aynı şeydir.

Ancak, yanlış anlaşılmalıdır. Türkiye sosyalizminde apolitizmi baştan sona bunların yarattığını söylemiyorum. Betimlemeye çalıştığım durumun asıl sakatlığı, tartışmaların ve konuşmaların gerçek nesnesinin olmayışıyla ilgilidir. Neden değil, bir sonuç da olsa, bu durum hem varolan apolitizmin gizlenmesine yaratmakta hem de aynı apolitizmi süreklileştirmektedir.

Solda Üç Hitap Biçemi

Türkiye sosyalizminin 1994 yılındaki haritasına bütün bu anlatılanlar ışığında baktığımızda, oldukça ilginç bir durumla karşılaşırız. Örgütlü ve yarı örgütlü olanları; çevre, dergi ya da "hareket" olarak kalanları dahil, Türkiye'deki sosyalist öbeklerin hepsinde, yönetimle "taban" arasında garip bir modus vivendi sürmektedir. Sosyalizmin genç kuşaklarına uzanamayan SBP'ni, politikaya nisbeten yakın gibi duran İP'ni ve sözcüğün gerçek anlamına en yakın biçimde politika yapan PKK'yı dışlarsak, sosyalist kesimin hemen hemen bütün öbeklerinde "taban"ı oluşturanlar ile "üst düzey kadrolar" garip bir birliktelik oluşturmaktadırlar.

Başta en genç kuşaklar olmak üzere, politik formasyonu çok zayıf, ana belirlenim olarak tepkici, anti-kurumsalcı, özetle çıplak anlamda "devrimci" olan taban ile "asıl kadro" düzeyindeki insanlar arasında, pek telaffuz edilmeyen ya da bilince çıkarılmamış ilginç bir denge söz konusudur. Bu dengede, politikada biraz daha pişmiş üst düzey kadrolar sırf "devrimci" tabanı tutmak için apolitik bir köktencilik sergilemeye çalışırken, kendi konumunu rasyonalize etme çabasındaki "devrimci" taban da, bunun yolunu, ait olduğu geleneği ya da mensup olduğu kolektiviteyi yüceltmekte bulunmaktadır.

Bu garip denge sonucunda, üst düzeydeki kadrolar, kendi "taban"larına

uygun düşecek özel söylemler ve biçemler geliştirmişlerdir. Görebildiğim kadarıyla bu çerçevede üç özel biçem belirginleşiyor. Birincisi: ikinci tekil şahsı doğrudan muhatap alarak onu sorular ve yanıtlarla yönlendirmek. İkincisi: İkinci tekil şahsı dolaylı muhatap alan örtük mesajlar göndermek. Üçüncüsü: Tekil çoğul bütün şahıslarla bağlantılı, 1900'ler başı Rusya'sını çağrıştıran yoğun, karmaşık ve ayrıntılı ideoloji bombardımanı.

Bunlardan birincisine "neden saçların beyazlamış arkadaş" biçemi demek mümkündür. Bu biçem, Melih Pekdemir'in **Anne Bak Kral Çıplak**'ında belirginleşiyor. Pekdemir ve başkaları tarafından yanlış anlaşılma istemem. Bu adlandırma ile Pekdemir'in çalışmasını ve misyonunu küçümsüyor değilim. Tersine, kimi yerlerine pek katılmamakla birlikte, bu çalışmadan hayli yararlandığımı, yeterince tanıma olanağı bulamadığım bir devrimci tipolojiyi bu sayede teşhis edebildiğimi söylemeliyim. İlğimi çeken ve az önceki adlandırmaya neden olan, birinci tekil şahsın ikinci tekil şahsa sürekli soru sorduğu, muhatabını bir "birey" olarak yakalamaya çalıştığı bir biçemin öne çıkması. Bu biçeme yabancı olduğumu saklamıyorum. Ama aynı biçemin ve söylemin 70'li yılların Dev-Yol'cuları için özel bir anlamı ve çekiciliği olabileceğini kabul ediyorum. Bu tabanı en iyi Pekdemir bilebileceğine göre, ne benim ne de başkalarının bu konuda söyleyebileceği fazla bir şey olamaz. Aynı biçemin, Pekdemir'in politize edip harekete geçirmeye çalıştığı, giderek "örgüt olmaya" davet ettiği kesimler ve ara kadrolar üzerinde ne denli etkili olabildiğini ise zaman gösterecektir.

İkinci biçem "bizi bilirsin" biçemidir. Bu biçem, büyük çoğunlukla 1980 sonrası dönemin ürünü olan, koşullanmış "leninist öncü"lerin biçemidir. Burada, içe dönük sürekli mesajlar söz konusudur. İlk biçemdeki gibi, muhatap, daha dolaylı da olsa ikinci tekil şahıstır. Örtüklük ise, zorunlulukların dayattığı bir araç olmaktan çıkıp bizatihi kendi başına bir tarz haline gelmiştir. Eski DP'lilerin 27 Mayıs'ın hemen ardından geliştirdikleri "gözlerimin içine bakın anlarsınız" çağrıştırmaları, bu gruplarda "şu yazının şurasına bak anlarsın"a dönüşmüştür. Melih Pekdemir'in kitabı TRT ise, bu grupların mesajları Cine 5'tir. Çünkü, söylemi anlamak için önce söylemciye kesin abone olmak ve bir dekoder (burada örgütçü ara kadro) almak gerekir.

Nihayet, üçüncü söylemi ya da biçemi "hareketimizdeki eğilimler üstüne" oluşturuyor. Bu biçem, devrimci demokrat kökenli bazı kesimlerin 1980'li yıllarda oluşturdukları başka leninist çekirdeklere aittir. "Bizi bilirsin" biçemi ile "hareketimizdeki ... eğilimler üstüne" biçiminin ortak noktası, örgüte dönük politikaların ağırlığı ve bütün bu politikaları kucaklayan mikrokozmozculuktur.* Ancak "bizi bilirsin"cilerin mi-

* Mikrokozmoz'un karşılığı, küçük evren ya da alt evren. Mikrokozmoz'da gerçek evrendeki bütün özelliklerin, dinamiklerin ve süreçlerin aynen, ama daha küçük ölçekte bulunduğu varsayılır.

rokozmozunda psikolojizm daha ağır basarken, "hareketimizdeki ..."cilerin mikrokozmozunu, Lenin'in 1900-1923 yılları arasında muarızlarıyla giriştiği polemiklerle doludur. Bu arada, Lenin'in ünlü "bataklık" metaforunun bu polemiklerde en fazla rağbet edilen saldırı aracı olduğunu tahmin etmek kolaydır.

Karanlık ve Aydınlık

Bütün bu anlatılanlar, elbette, birtakım ruh hastalarının sosyalizmi alıp buralara getirdikleri anlamına gelmiyor. En çarpık görüntülerin ve ilişkilerin bile kimi insanların özel sakatlıklarının ötesinde nesnel temelleri olduğunu unutmamak gerekir.

Bununla birlikte, mikrokozmozculuğun insan tüketen bir girdap olduğu da unutulmamalı. Sosyalistlerin, sıradan ve iddiasız insanlar olmaları ne beklenir ne de istenir. Hırs ve iddia, her dönem, sosyalistlerin vazgeçilmez özellikleri olmalıdır. Ancak, hırs ve iddianın dışa dönük politikalarla bütünleşemeyip içe döndüğü durumların tehlikesini görmek zorunludur. Sosyalizmin kuramsal ve deneysel birikiminin bütün somut tezahürlerini, yaşamın bütün gerçekliklerini, sosyalizmin bütün değerlerini, yaşamın ve politikanın bütün güzelliklerini ve çirkinliklerini dar örgüt mekanında arama (ve bulduğunu sanma) anlamındaki mikrokozmozculuk, Türkiye sosyalizminin insanlarını tehlikeli bir bıçak sırtına yerleştirmektedir.

Örnek mi? Şu soruların yanıtını ciddi ciddi düşünmek gerekir: En marjinal konumlarda üretilen hırs ve tutku solukluluk mudur, kariyerizm mi getirir? Hapisanelerin dar koşullarında, koskoca bir dünya bulmuşçasına diğer komünlere ince politika yapmak militanlık mıdır, yoksa hastalık mı? Nabza göre şerbetçilik esneklik midir. Yoksa ikiyüzlülük mü? Bıçak sırtı buradadır. Ben şudur ya da budur diyemiyorum. Ancak, solukluluk, militanlık ve esneklik olarak kutsanan şeylerin, kariyerizme ve hayiyetsizliğe dönüşme tehlikesine işaret etmekle yetiniyorum.

Buraya kadar çizilen tablo çok mu iç karartıcı?

Eğer öyle bulunduyorsa, bu tablonun bazı aydınlık tonlar da içerdiğini hemen eklemek gerekir. Örgütlerin tabanları ile yönetimleri arasında bir tür modus vivendi gerçekleştiğini söylemiştim. Buna karşın, bu modus vivendiyi kesen başka oluşumlardan da söz edilebilir. Türkiye'de sosyalizmin alanı daha da daralmıştır; bu dar alandaki öbekler, ne kadar içlerine bakmaya ve baktırmaya çalışırlarsa çalışsınlar, bakışım yüzeyleri oluşması engellenememektedir. Bu bakışım yüzeylerinde şimdilik "gard alma" kaygıları egemen olabilir. Ama bunun içinde "ilgiyle gözleme" de filizlenmektedir. Bu filizlenmeler, yeni perspektiflere açık, mikrokozmozculuğu aşmak isteyen kesimlerin belirginleşmesine yetebilecektir. Şu an sınırlı bile olsalar, bu tür filizlenmeleri ciddiye almak

gerekir. Çünkü, sosyalizmin geleceği bunlara bağlıdır.

Küçük örgütler, kendi tabanlarını, kuramsal ve gerçek anlamda örgütsel gelişkinlikten çok devrimcilik sergilenimleriyle, köktenci söylemlerle tutabilmektedirler. Gelgelelim, bu devrimciliklerin ve köktenci söylemlerin bir türlü politika oluşturmadığı, hatta en köktenci söylemlerin bile en ileri düzeyde apolitizm anlamına gelebileceği görüldükçe, ayrışmalar ve kopuşmalar kaçınılmazlaşacaktır.

Son Sığınak: Ütopya

Türkiye sosyalist hareketinin umut bağlayabileceği süreçler, en son sözünü ettiğim bakışım yüzeylerinden ve getirdiği aranıslardan kaynaklanacaktır. Ancak bundan önce, sosyalizmin karabasanı olmaya başlayan apolitizmin kırılması, bunun için yeni ortamların zorlanması gerekmektedir.

Elbette bu konuda kimsenin elinde hazır reçete yoktur. Kimse, sosyalist hareketi bugünkü durumundan kurtaracak özel formüllere sahip değildir. Bununla birlikte, bazı yaklaşımlarda bulunulabilir. Bunlardan birini denemek istiyorum.

Eğer anımsanırsa Türkiye sosyalist hareketi 60'lı yıllarda yoğun biçimde strateji taratışırdı. 70'lerde, strateji tartışmaları çizgiler arası cepheden tartışma konusu olmaktan çıkıp varolan grupların kendi içlerine çekildi. 80'lerde ise büsbütün unutuldu. Daha garip olanı, bugün birçok kesimin, strateji tartışmalarının sona ermesini bir tür "gelişme" ya da "olgunlaşma" saymasıdır.

Ben böyle düşünmüyorum. Çünkü, strateji tartışmalarının aradan büsbütün çıktığı bir ortamda, solun tartışma gündemi bir yanda "ütopya" ve "sosyalist demokrasi", öte yandan ise "örgüt" ve "öncülük" olmak üzere daralmaktadır. İşin kötüsü, salt kendi başlarına kaldıklarında, bütün bu özel tartışmaların apolitizmi daha da azdırmasıdır.

Özellikle vurgulamak istiyorum. Marksizmin, strateji boyutundan soyundurularak bir "sınıfsız toplum ütopyası", zengin ve açıklayıcı bir kuramdan ibaret sayılması ya da örgüt teknisyenliğinin güzellik örtüsü haline getirilmesi, gelişme falan değil düpedüz gerilemedir. Marksist akademizm ya da stajyer örgütçülük, politikada gerilemedir. Sözü edilen alanlardaki tartışmaları hiç önemsememek elbette çok yanlış olacaktır. Ama, bu iki ana alandaki tartışmaların mutlaka ve mutlaka bir strateji zeminine oturtulması, strateji tartışması ile bağlantılandırılması gerekir.

"Ütopya" modası ile uğraşmak nereden mi çıktı?

Türkiye'de marksizmin somut siyasal ve stratejik boyutlarından arındırılması zaman zaman garip bir "ütopya" tutkusuna dönüşmektedir. Bu

konuda, beni gerçekten şaşırtan örneklerle karşılaştığımı söylemeliyim. Örneğin yılların marksisti Kenan Somer şöyle yazabiliyor: "Solu ve sosyalizmi marksist yapan, işte bu ütopyadır. Marksizmi genel olarak sol ve marksist olmayan sosyalistlerden ayıran ayırım çizgisini, kısacası marksizmi marksizm yapan öznelilikleri simgeleyen şey, işte bu sınıfsız toplum ütopyasıdır"(13). Tahmin etmezdim, ama Pekdemir de Somer'den aşağı kalmıyor: "Oysa sosyalizmin teorisini kuranlar, Marx ve Lenin, çıkış noktaları olarak önlerine 'bilimsel ütopya'larını koymuşlardı"(14).

Önüne "sınıfsız toplum" ya da "bilimsel" türü ekler konarak da olsa, ütopyanın marksizmi marksizm yapan şey olduğunu söylemek, düpedüz bir ricattır, "ıçkale"ye çekilmedir. Böyle bir ricat hattında bilimden söz etmek çok güçtür. Bilimden söz edemeyince, işin içine kuramı sokmak olanaksızlaşır. Kuram olmayınca gerçekçi bir strateji hiçbir zaman gündeme gelemez. O zaman yapılabilecek bir tek şey vardır: Bir yana utopyayı koymak, öbür yanda da gündelik yaşamı bu utopya doğrultusunda ve mikro ölçeklerde değiştirmeye çalışmak. Bu, apolitizmden öte, anti-politizmdir.

Sanırım burada Marks'ın düşünsel süreçlerinin evrimini başlatan ön dürtü ya da esinlenim ile, sonal bir sistem olarak marksizmin kendisi birbirine karıştırılıyor. Kristof Kolomb'un yola Hindistan dürtüsüyle çıkmış olması nasıl bulduğu yerin Hindistan olduğu sonucunu vermezse, Marks'ın ilk ve özgün dürtüsünün bir tür ütopya olması da sonal sisteminin "bilimsel ütopya" olduğu anlamına gelmez. Özetle, bugün karşımızda duran marksist sistemin ayırdedici yanı, ütopya olmaktan çıkmıştır. Marksizmin **ayırdedici** yanının şöyle ya da böyle ütopya sayılabilmesi için, en başta artı değer ve sınıf mücadelesi kuramlarının red ya da terk edilmesi gerekir.

Soru kısaca şudur: Sahipleneceğimiz şey "bilimsel sosyalizm" midir, yoksa "bilimsel ütopya" mı?

Yeniden Strateji Tartışması

Yukarıdaki tartışma daha da uzatılabilir. Ama pek gerekli olduğunu sanmıyorum. Anlatmak istediğim açık olsa gerek: Türkiye sosyalist hareketini politize edecek, onu maddi bir güç haline getirecek olan etmen, sosyalistlerin halvet olup utopyalarını ya da geleceğin sosyalist toplumuna ilişkin tasavvurlarını (ki ipin ucu kaçarsa bu tasavvurlar giderek "fantezi" haline de gelebilir) tartışmaları değildir. Türkiye'de sosyalizmin, bunlardan öte strateji tartışmalarına ihtiyacı vardır. Yazının en başında, marksizm ile devrimcilik arasında gerekli politik dengelerin kurulamadığından söz edilmişti. Bu dengenin kurulması ancak marksizmin strateji boyutuyla ilgilenildiğinde sağlanacak, marksizm-devrimcilik örtüşmezliği giderilebilecektir.

Yoksa ne mi olur? Birkaç şey olabilir. Bir kere, pratik mücadele, köktenci söylemli ama kuramsız ve süreksiz örgütlenmelerin kapalı av alanı haline gelir. Marksistliklerinin tadını çıkarmak isteyenler ütopyalarını ve sosyalist demokrasi modellerini tartışıp dururlarken, devrimci pratik, bu işi beceremeyecekleri şimdiden belli olanların tekeline kalır.

Ne kadar ilkel, ne kadar sık ya da aşımış görünürse görünsün, Türkiye solunda strateji bağlantılı her tür tartışmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Örneğin bu ülkede "sivil toplumda hegemonyanın fethedilip fethedilemeyeceği" türü bir tartışmayı, sosyalist toplumda ordunun ya da itfaiyenin ne olacağı yolundaki tartışmalara yeğlemek gerekir; devrimci mücadelede köylülüğün yeri tartışmaları bile "mikro iktidar ilişkilerinin açığa çıkarılması" tartışmalarından daha yararlı olacaktır; eğer illa kurguysa, örneğin devrimci önderlik ile kitleler arasındaki özerk örgütlenmelerin nasıl şekillenebileceğine ilişkin kurgular, sosyalist Türkiye'de ne tür partilere özgürlük tanınabileceğine ilişkin tartışmalardan daha ufuk açısı işlev görecektir.

Türkiye'de sosyalizm bunca deneyden sonra bazı gerçekleri görmek zorundadır.

Marksizm, politikleşmemiş bir ütopya olarak kaldığı sürece, en fazla anarşizmin bir türevi olabilecektir.

Leninizm, politikleşmemiş bir örgütçülük ve örgüte dönük öncülük olarak algılandığı sürece en fazla bir tür mahfilcilikle sınırlı kalacaktır.

Ütopya, somut politik projelerle ve stratejiyle bağlantılandırılmadığı sürece gerçekten fanteziye dönüşecektir.

Devrimcilik, kuramdan, tutarlılıktan, süreklilikten, özetle politikadan uzak kaldığı sürece, en fazla geçici gençlik hevesi olabilecektir.

NOTLAR

- (1) Oral Çalışlar; **Başkaldırının Yedi Rengi**, Milliyet Yay., İst. 1989, s.45.
- (2) Türkiye solunda 1961-71 döneminde ilginç dinamiklerine atıfta bulunulması, zaman zaman, 1961-71 TIP'ine "özlem duyulması" gibi budalaca yakıştırmalara yol açabiliyor. Söz konusu dönemin ilginç süreçleri ve geçişmeleri için, özellikle genç kuşakların Ergun Aydınoglu'nun **Türk Solu 1960-71** (Belge Yayınları, İst. 1992) adlı çalışmasına bakmalarını öneriyorum.
- (3) Emil Zola'nın, Bertrand Russell'in, Noam Chomski'nin, birer aydın olarak kendi zamanlarında sergiledikleri özel tepkiler ve mücadeleler, ne kadar saygın olurlarsa olsunlar, marksist aydınlar için bir yerden sonra bağlayıcı model sayılmamalıdır. Marksist aydının marksistliği, sosyalist mücadele ve araştırma alanlarındaki çabalarla belirginleşir. Marksizm ve sosyalizmin sorunları konusunda hiçbir sözü ol-

mayan aydınların bazı özel alanlarda özel ve saygın uğraşlar vermeleri, özveri göstermeleri elbette mümkündür. Ama, onlar birer "aydın" dırlar; marksist aydın değil.

- (4) Aydın Çubukçu; **Kültür ve Politika**, Evrensel Basım Yayım, İst. 1991, s.74.
- (5) John Keane; **Sivil Toplum ve Devlet**, çev: Levent Köker, Ayrıntı Yay., İst. 1993, s.42.
- (6) Immanuel Wallerstein; "Sistem-karşıtı Hareketlerin Tarihi ve İnkilemleri" Amin, Arrighi, Frank, Wallerstein; **Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi** içinde, çev: E.Akbulut, Alan Yay., İst. 1993, s.48.
- (7) Melih Pekdemir; **Anne Bak Kral Çıplak**, Başak Yay. (5. Baskı), s. 19.
- (8) Atilla Keskin'in sözleri için bkz. Alev Er; **Bir Uzun Yürüyüşü 68**, AFA Yay., İst. 1988, ss.39-40.
- (9) Paul A. Baran; **Aydınların Görevi ve Sorumluluğu**, çev: Mehmet Selik, Doğan Yay., Ankara, 1976, ss. 105-106.
- (10) Alvin Gouldner; **Entellektüelin Geleceği**, çev: A.Özden-N.Tunalı, Eti Kitabevi, İst. 1993, s.7.
- (11) a.g.e., s.83.
- (12) a.g.e., s.47-49.
- (13) **Marksizm ve Gelecek**, sayı 2, 1994, s.85.
- (14) Melih Pekdemir ; a.g.e., s.195.

SOSYALİST HAREKETTE YÖN BİLİNCİ YA DA BİLİNÇLİ YÖNELİMLER

İlhan Kamil TURAN

Bu yazıdaki amaç, Türkiye sosyalist hareketinin bugününe ve yakın dönemde yaşaması gereken süreçlere ilişkin açılım kanallarının mümkün olduğunca netlikle saptanmasıdır. Yazıdaki saptama ve yönelimlerin, eksen olarak, Nisan ayı başında yayınlanan "Bildirge"den* kaynaklandığını özellikle belirtmek istiyorum.

Dünden Bugüne: Durum Saptaması

Sosyalist hareketin yakın dönem açısından "dün"ünü 1960-80, bugününü ise 1980 sonrası olarak dönemlemek mümkünse, bu iki dönem arası en belirgin farklılık, ilkinin ulaştığı toplumsal meşruiyet ve siyasallaşma düzeyidir. Farklılıklar, gerek toplumsal meşruiyeti gerek siyasallaşma düzeyini çok fazla doğru-yanlış cetveline vurmaya gerek kalmaksızın da saptanabilir. Kemalizm, popülizm, anti-kapitalizmin pek içerilmediği anti-emperyalizm, anti-faşizm vb. belirleyenlere karşın, toplumsal meşruiyet ve siyasal aktivite, sözkonusu toplumsal atmosferle ilişki içinde görülebiliyordu.

Türkiye sosyalist hareketi, bir siyasal hareket olarak yeniden kendi ayakları üzerinde durmayı ve yürümeyi öğrenirken, bu kez içine girdiği (özellikle "müdahale ettiği" demek istemiyorum) nesnellığe entegre olmaksızın, yani nesnelliğin bir nesnesine dönüşmeksizin, kendi içindeki üst-belirleyenini, Marksizm-Leninizme ilişkin öncüllerini, yöntemini ve sınıfsal dinamikleri çözümleme gücünü veri olarak mevcut sınıfsal-toplumsal alanla ilişki içine girmelidir. Burada söylemek istediğim, Marksizm-Leninizme ilişkin "hazır reçeteleri" bir üstbelirleyen olarak almak değildir. Kastedilen, bu alandaki birikimin sunduğu çözümleyici teorik öncüllerden hareketle, örneğin işçi sınıfına, özelleştirme mağdurlarına, kent yoksullarına, giderek kadın sorunu duyarlılıklarına vb. ilişkin önsel bir çerçeve eşliğinde somut, bütüncül bir siyasal faaliyet/işliki içine girilmesidir. Yeni dönemin toplumsal meşruiyet ve siyasallaşma düzeyi mutlaka böylesi bir öncülü içermelidir. Zira 1960-80 dönemi sosyalist hareketinin meşruiyetinde ve siyasal aktivitesinde eksik olan temel öge, sözkonusu Marksist birikim ve bu birikimin sağladığı öncüllerdir.

* "Sosyalist Politikada Açılım İçin Saptamalar Yönelimler", Sosyalist Politika, İst. 1994.

Kuşkusuz şu nokta da çok açıktır: Bugünün birikimi, 1960-80 dönemindeki güçlü köklere dayanmaktadır; ancak bu kökler, o dönemde sosyalist çevrelerde bugün olduğu ölçüde "eşit" biçimde paylaşılmamaktaydılar.

Bugünkü durum teorik birikim açısından geçmişe göre çok ileridir; ancak bu ileriliğe garip bir apolitizm eşlik etmektedir. Bugünün Türkiye'sinde sosyalizm, "toplantı hastalığı"na tutulmuş sosyalistlerin bir iç gündemi olarak ve eskiden sosyalizmin etki alanında bulunan insanların vicdanında yaşamaktadır.

Bu duruma nasıl gelindi?

Gerek nesnel gerek öznel boyutlarıyla bu sorunun yanıtı Türkiye'deki ve dünyadaki gelişmelerle bağlantılıdır. Ahşılagelenin tersine, önce Türkiye bağlamı gelişmeleri irdeleyelim.

Öncelikle değinilmesi gereken, Türkiye sosyalist hareketinin 12 Eylül'e oldukça zayıf bir konumda girişidir. Sosyalist hareketin siyasal ve örgütsel perspektifi ağırlıklı olarak anti-faşist mücadele ile belirlendiği için, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerle iktidar perspektifi eşliğinde temel bir ilişkiye girilememiştir. Her ne kadar işçi sınıfı ile sosyalist hareket arasında organik geçişkenlikler sağlanmış olsa bile, işçi sınıfı da anti-faşist mücadeleye tabi konumda idi. İşçi sınıfını temel almaya yönelmiş kimi siyasal hareketlerin örgütsel tabanlarının heterojenliği ve çok doğal olmakla birlikte aynı durumun "toplumsal taban" için de geçerli olması, örneğin öğrenci gençliğin veya genel olarak popülizmin alanına girecek yönelimlerin ve motiflerin ideolojik etkinliğine yolaçabilmiştir.

Siyasal mücadelenin anti-faşist mücadele eksenli olarak yürütülmesi ve topluma hitap edişte daha başka genel ideolojik temalar yakananamaması, kitlesel depolitizasyonu besleyen bir öge olabilmıştır. 1977 1 Mayıs'ına katılım oranı ile 1978 1 Mayıs'ına katılım oranı arasındaki farklılık (düşüş) ve ardından sosyalist hareketin o dönem pek farkına varamadığı diğer eğilimlerle sonuçta 12 Eylül'e gelinmiştir.

Anti-kapitalizmin belirgin bir şekilde içerildiği bir iktidar perspektifinin 80 öncesi sosyalist harekette genel olarak bulunmadığını ve Marksizm-Leninizm bilgisinin yetersiz oluşu sonucu, 12 Eylül'ün çok yönlü badirelerini yaşayan kadrolar bu süreçten pek de başarılı çıkamamışlardır. Eski hareketliliğin kalmaması ve Marksizm-Leninizme ilişkin bilgi birikiminin gerçekten çok yetersiz oluşu, sosyalist kadroların bir bölümünü boşluğa ve yenilenmeciliğe, bir bölümünü ise 12 Eylül faşizminden çıkışı reformist kanallarda aramaya yöneltmiştir. Tüm bu yönelimler, sosyalist hareketin değişik kökenlerinden sosyalistleri, sosyalist siyasal mücadele kaygısı olmayan yeni solculuğa ve "özgürlükçü sosyalizm" yorumlarına götürmüştür. Bu süreç birçok örgütlenmeyi tasfiyenin eşğine getirmiştir.

1986 sonrasına böylesi geriletici dinamiklerle giren birçok sosyalist çevre, sosyalist ülkelerin çöküşü ile ikinci bir sarsıntıyı yaşamıştır. Hazır ideolojik zeminlerin ortadan kalkışı, ister sosyalist ülkelerden ister ulusal kurtuluş hareketleri ve gerilla hareketlerinden olsun uluslararası hemen hiçbir besleyici dalğanın kalmaması, hatta tam tersine uluslararası dalgaların bu kez oldukça "sağ"dan esmesi sosyalist hareketteki likidasyon sürecini hızlandırmıştır.

Sosyalizmin gerek kitlesel gerek kadrosal düzeyde ciddi gerilemeler yaşaması ve özel olarak kitlesel depolitizasyon (veya bir diğer deyişle 80 sonrasındaki burjuva ideolojisinin değişik motiflerle etkinliğini pekiştirmesi) ve ideolojik kuşatmanın kabuklarının kahnlaşması, işçi sınıfı ve genel olarak emekçi kitlelerdeki sosyalizme dönük ilgiyi ortadan kaldıracakmış, böylece kitlelerle sosyalizm arasında ciddi bir mesafe oluşmuştur. Böylesi bir toplumsal ortamda eski kadrolarının çoğundan yoksun olarak yol almaya çalışan sosyalist çevreler önemli bir kısıtlılık yaşamışlardır. Kimi çevreler "özgürlükçü" söylemin kısırlaştırıcılığını, kimi çevreler de "çelik çekirdek"çiliğin darlaştırıcılığını yaşamışlardır. Amorflaşma ve daralmanın teori ve pratiğe ilişkin bütün zenginlikleri içerdiğini sananlar, açıkçası bu "zenginlik"leri içinde boğulmaktadırlar. Sonuçta, kimi sosyalist çevreler bir yandan apolitizm yayan bir yönelim içindeyken aynı anda garip sancılar çekmektedirler: "Siyasallaşmalıyız".

Marksizm dışı alanlardan beslenme merakı, "marksizmin krizi" sap-tamaları, kendiliğinden ama sonunda sosyalizmle buluşacak kitlesel yükseliş beklentileri, kimi eski ve yeni "Leninizm" yorumlarının tek başına örgüt ve örgütçülüğün sınırlarını belirlediği yönelimler, hepsi birlikte ciddi bir tıkanma yaşamaktadır.

Buraya kadar söylenenler hem tek tek herbir sosyalist çevre ve hem de sosyalist çevrelerin bütünü için bir sorunu ortaya koymaktadır: toplumsal meşruiyet. Bugün, gerek tekil parçalar gerekse bütün açısından toplumsal meşruiyetin tartışamayacağını Bildirge'de dile getirmiştik. Zira bu konuda sosyalist çevreler toplumsal alanla değil daha çok "içsel" alanlarla haşır neşirdir. Yine Bildirge'de dile getirdiğimiz "pat durumu", sosyalist çevreler arasında oluşan "ara yüzey" ve ara yüzeyden hareketle oluşan birbirine "bakışım", söz konusu nesnellikle, eksikli öznel konumlanışla bağlantılıdır. Biraz daha açmak gerekirse, hemen herkesin örgüt, grup, çevre olabildiğini, ancak teorik-ideolojik-siyasal-örgütsel alanların bütününe uzanılmadığını, toplumsal ölçekte pratik etkinlik demek olan "siyaset" in yapılamadığını görüyoruz. Türkiye'de sosyalizm, düşünsel ve pratik olarak şöyle bir hattı tutturmak durumundadır: Uluslararası hareketin kamburlaştırıcı küfelerinden kurtularak Marksist teorinin eklektizme varmayan bir yeniden üretimi; Marksist kaynakların yol açıcı şekilde ele alınması; emek-sermaye çelişkisini ve dolayısıyla proleterya-

burjuvazi çelişisini merkeze alan bir sosyalist program ve nihayet bu programın ve genel olarak sosyalist ideolojinin popüler söylemlerle bütün emekçilere hitap kanallarının yaratılması.

Gerek program gerekse hitap kanallarının yaratılması, "örgüt" ve "siyaset" in aynı bütünsellik içinde ele alınmasını gerekli kılar. Türkiye'de ise oldukça geri bir tablo karşımızdadır: "Örgüt"ü başa koyanlar teorik-pratik bütün zenginliklerin örgüt alanında, "hareket"i öne koyanlar ise teorik-örgütsel zenginliklerin hareket alanında yaratılabileceğini düşünürlerken, hiç bir zemini olmayanlar da bu zenginliklerin çok daha belirsiz süreçlerden üretilebileceğini sanmakta ve gerçekte hepsi yanılmaktadırlar. Bütünsellikten yoksun, bugünün koşullarında kendi "doğrusal gelişme"leri ile sosyalist hareketin önünü açacaklarını sanan bu tür kesimler, açıkçası, kırılmış fanusları içinde yaşamaktadırlar.

Şu yanlışların üstüne cesaretle gitmek gerekir: "Türkiye'de bir öncü yapı vardır, öncü kadrolar vardır, sorun bunun "doğrusal" ve bu doğrusallık içinde sarmal örgütlenmelerini yaratmaktır" ya da "Türkiye'de bir hareket zemini yaratılmıştır, bu hareket zemininden siyaset ve örgüt alanları yaratılacaktır." Bu yanlışların üzerine gideceğiz çünkü bunlardan ilki kadro apolitizmine, ikincisi ise birincisinin yanlışına ek olarak kitlesel depolitizasyona prim vermektedir.

Ne Yapmalı, Nasıl Yapmalı?

Türkiye'de sosyalizmin atağa geçebilme zemininin yaratılması için yukarıda söylenenlerin belirli koşullarda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin Marksist teorinin yeniden üretimi, yeni bir marksist ekol yaratımı, sosyalist çevrelerin bütününe eşit olarak yapabilecekleri bir etkinlik değildir. Yapılması gereken, bir yandan bu üretim ve etkinlik, diğer yandan bu etkinliğin de kendisini hissettirdiği "ara yüzey" in birlikte işlenmesi ve sosyalizmin siyasal hareket düzeyinde canlılığının (bir diğer deyişle sınıfsal-toplumsal alanla geçişkenliklerinin) sağlanmasıdır.

Bunun için Marksist teori ve sosyalist ideolojinin yeniden üretiminin yanı sıra, Türkiye'deki sosyalist birikimin ayrıştırılarak sahiplenilmesi gerekmektedir. Burada temel araç Marksizm -Leninizmdir. Ve Marksizm -Leninizm Türkiye'deki yaygın algıyla "alınıp uyarlanacak" bir reçete ya da şablonlar zinciri değildir. Marksizm-Leninizm, Türkiye ve dünyada yaşananlardan sonra, daha yaratıcı biçimde, daha fazla yerelliklerin ve özgün sınıfsal dinamiklerinin çözülmesi üzerinde yeniden üretilmelidir. Marksizm-Leninizmi kopulması gereken bir "klasik dogmatik" öğreti olarak görenler de, keza onu hazır reçeteler yığını olarak görenler de, gerçekte teoriye mesafeli durmaya çalışan kesimlerdir. Türkiye'de sosyalist hareket yeni bir döneme geirerken, bugün çok yakıcı bir sorun olan siyasallaşma so-

runu ile birlikte, teorik düzey düşüklüğü sorununu da aşmalıdır.

Büyük kadro kayıpları ve kitlesel depolitizasyon ortamının sosyalistleri olarak, ayakta kalmak ve yolumuzu açmak zorundayız. Bunun için hemen hemen her konuda yaratıcılık gerekmektedir. Sonuçta sosyalistler, soyut kavramlardan somut siyaset alanına ve örgüt pratiğine inerlerken, işi bir 'oyun'a çevirmemek kaydıyla deneyselci olmayı becerebilmelidirler.

Sosyalistlerin siyasallaşmasının bir ayağı da "sosyalistler için siyasallaşma"dır. Sosyalistlerin birbirlerinden, yazdıklarından kopmaları, ilgisizlik, kadrolardaki apolitizmin bir başka tezahürü olmaktadır. Gerçekte ise bütün bir çevrenin bir diğerine "yukardan bakması"nın "içsel" açıdan bir anlamı olabilir, ancak bu abartılmamalıdır; zira karşılığı yaratılamamıştır. Sosyalistlerin birbirlerine ilgisizliği, sosyalistler arasında yabancılaşmayı yaratmaktadır. Ancak sosyalist çevrelerin birbirlerinin üretimlerine olumsuzlama yoluyla da olsa ilgi duymaları, sınıfsal alanla dolayımı da olsa bağ kurulmasına ve kadroların bilinçlenmesine yardımcı olacaktır. Siyasallaşma, burada doğal olarak sosyalistler arasında ve ideolojik düzeyde olacaktır; ancak bu bile bir ihtiyacı karşılayacaktır.

Aynı bağlamda aşılması gereken bir diğer sorun da kuşakların harmanlanmasıdır. İnancı, kendisini ayakta tutmayı bilmiş veya kendisini yeneden üretmiş sosyalist ile kültürel (henüz ideolojik değil) olarak gelişkin genç sosyalistler.. Açıkçası kendi haline bırakıldığında değişik kuşaklardan sosyalistlerin yalnızlığı çürütücüdür ve bunun sonuçları bireysel olmaktan çok sosyalist harekete ilişkindir. Ayrıca kuşakların harmanlanması denildiğinde, bunun bir tür "kitlesel" kaynaşma olması düşünülmemelidir. Çünkü 1950-60'ların, 70'lerin ve 80-90'ların sosyalistleri nicelik olarak değil nitelik olarak bir yekün oluşturmaktadırlar. Sözkonusu olan bu niteliğin harmanlanarak daha ileri bir düzeye sıratılmasıdır. Harmanlanma, deneyim, birikim, örgütsel-siyasal faaliyet ve bunların ürünü olan ideolojik-siyasal-örgütsel sonuçları kapsamalıdır.

Buraya kadar söylenenlerde, temel bir dürtü mevcuttu. Türkiye'de tekil sosyalist öbeklerin kendi başlarına doğrusal gelişme imkanlarının olmadığı; soldaki apolitizmin kırılması; kuşaklar harmanlanması; siyasetin toplumsal ölçekli bir faaliyet alanı olduğu; sosyalistler arası "pat durumu"; "birbirlerine bakışımı"; "ara yüzey"in işlenmesi gerekliliği vb.vurgularda sezilebilen bu dürtü şudur: Sosyalistlerin ortak mekanlarının, birlikte faaliyet mekanlarının yaratılmasının zorunluluğu...

Bir saptama yapmak mümkün: Türkiye'de sosyalizmin dibe vurma ve değerlerin erozyonu dönemi bitmiştir; ancak bununla birlikte sosyalistler ciddi bir tikanına yaşamaktadırlar. En "öncü"sünden en yaygın "hareket" olanına kadar. Kuşkusuz sorun bu kellerin kelliklerine merhem olacak bir ilacı üretmek değildir. Ancak bu tür değerler taşıdıklarına inanan çevreleri

de sarsacak odaklar yaratılması ve sosyalizmin bunu sağlayacak siyasal refleksler üretmesi gereklidir.

İhtiyacı duyulan, sosyalistlerin birlikteliği, benzer ihtiyaçları hisseden ama birlikteliği kesinlikle "geçici bir aczin ürünü" olarak algılamayan samimi bir yaklaşımdır.

Bu birliktelik, her bir çevre açısından en başta kapitalizme karşı ortak mücadele paydasına oturtulduğu durumda gerçekten verimli olabilecektir. Yani gerçek bir siyasal faaliyet ve gerçek hedefler manzumesinin oluşturulmasıyla. Gerek afaki sivrilikler gerekse mutlaka ele alınması gereken ideolojik farklılıklar, ancak böylesi bir zeminde gerçekçi temellerine oturabilir. Kapitalizme karşı mücadele ekseninde oluşturulacak bir birliktelik içindeki etkileşim ve "ideolojik mücadele" (80 öncesi olduğu gibi anlaşılmasını diliyorum) gerçekten üretken ve geliştirici olabilecektir.

Sosyalistler arası ayrışma gerekliliklerinden hareketle kimi sosyalistlerin ağzında sakız olmuş bir konu vardır: Reformizm/devrimcilik ayrışması. Birincisi; reformizmden ayrışma kendi içinden yeni reformizmler çıkaran çok genel bir "devrimcilik" kategorisinin harcı değildir. İkincisi; reformizmden ayrışmanın siyasal ve örgütsel karşılıkları yaratılamamaktadır. Bunun nedeni, reformizmden hep ayrışan sosyalistlerin gerek nesnel gerek öznel kısıtlılıklardan dolayı, kelimenin sıradan kullanımının ötesinde bir öncü örgüt ve sosyalist siyasal hareket oluşturamamalarıdır. Bu noktada konu reformizmden ayrışma değil; siyasal faaliyeti, toplumsal ölçekte yürüten, kelimenin gerçek anlamında bir *sosyalist hareketin* yaratılmasıdır. Reformizmden ayrışma, açıkçası kendi alanındaki küçük toprak parçalarında debelenerek değil, kapitalizme karşı mücadelenin güncel verili durumu içinde ve sürece yayılacak bir sosyalizm mücadelesi ile mümkündür. Türkiye'deki verili nesnel durum, bu nesnelliği kavramada reformist yaklaşımların da devrimci sosyalist yaklaşımların da öne çıkamadığını göstermektedir. Sosyalizmin reformizm ile siyaset ve iktidar sorunu olmayan yeni sol'dan ayrışması, gerçek süreçlere yayılmalıdır. Ve nihayet bilinmelidir ki reformizm Türkiye'de takatsiz kalmıştır. Bu sosyalistlere önemli bir olanak sunmaktadır: Sosyalist birikimin mümkün olan en geniş kesiminin, olası yeni bir yükseliş döneminde harmanlanması..

Değinilmesi gereken bir husus da, bir yanda reformizmden ve yeni soldan, diğer yanda sosyalizmi bir başka cepheden kısırlaştıran sözde çelik çekirdekçi devrimciliklerden ayrışmanın ve bu kesimlerle ilişkilerin ölçütlerinin saptanmasıdır. Burada ilkesel olan, verili durumun marksistçe çözümlenmesi, iktidar perspektifinin boşlanmaması ve gerçekten siyasal refleksler üretilebilmesidir. Gerisi, sürecin kendisinin getireceği çözümlerdir.

Türkiye'de reformizm hep olacak; yeni sol, sözde çelik çekirdekçiler,

reformizm-devrimçilik salınımı yaşayanlar ve devrimci sosyalistler hep olacak. Bugünkü konumuz ise bu tablonun bütününe etkileyen yeni bir "ileri kol" yaratılmasıdır. Daha ileri düzeyde bir birliktelik ve ileri fırlatıcı ayarışmalar... Gerekli olan budur.

Sosyalistlerin birlikteliği ihtiyacına yanıt veren girişimler, daha önce değindiğim etkileşim ve "ideolojik mücadele" yoluyla, kendi özgün iddia ve misyonlarını da sınavdan geçireceklerdir. Kendisinde güç hisseden sosyalistler bundan korkmazlar. Ayrıca etkileşim, korkulur bir alan olmaktan da çıkarılmalıdır. Sosyalist hareketin geleceğe dönük kullanılabilir birlikimleri tedavüle sokulduğunda, kapitalizme karşı mücadele adına bundan yalnızca sevinç duyulmalıdır.

Sosyalist çevreler birliktelik potası içinde yer alırken gözetilmesi gereken en önemli husus, çok da sağlıklı olmayan iç gündemlerden çıkarak biraraya geldikten sonra, yeni iç gündemlere takılıp kalmamaktır. Sosyalistler sağlıklı, geliştirici bir iç gündem-dış gündem bağına kurmak durumundadırlar. İç gündem-dış gündem ayrılığı ve etkileşimi giderek yeni ve daha üst düzeyde tanımları gerekli kılmalıdır.

Sosyalist hareketin 80 öncesinden beslenme ve 80 sonrası yeni kaynaklar yaratma kapasitesi bugün belirli sınırlara ulaşmıştır. Bu açıdan, iç-dış gündem bağına, sosyalist ideoloji -sosyalist örgüt ve toplumsal ölçekli siyasal faaliyet üzerinden kurmak gereklidir. Ters durumda sözkonusu kaynaklar da zedelenebilecek, sınıfsal kaynaklara ulaşamayacaktır.

Nereden Başlamalı?

Sorunun yanıtı, Sosyalist Politika açısından çok nettir: Sosyalist hareketin yaşadığı darboğaz, sosyalist hareket merkezli olarak aşılabacaktır. Sosyalizm, "kendisinden" hareket ederek, hareket alanını toplumsal alana uzatacak ve buradan edindiği deneyim, beceri, çözümleme ve sonuçları, yine kendi alanına tahvil edecektir.. Başka türlü kimse "öncülük" iddiasında bulunmasın, kimse kendine Leninistim demesin. Burada bir yanlış anlamaya yol açmamak için eklemek gerekli: Tüm sonuçları kendisine tahvil eden sosyalizm, bu sonuçları bir manivela gücü olarak yeniden, ancak kurgusal şekilde değil bir süreç olarak sınıfsallığa akıtacak, yatacaktır.

Bir başka yanlış anlamaya karşı da şunu belirtmek gerek: Yukarıda söylenenler, aynı zamanda ve özellikle de bugün için "öncünün kendini terbiye ettiği", bir diğer deyişle kendini realize ettiği bir süreçtir. Siyasal süreçler içinde yolunu kendi öncülleri ile açmayan ve ayrıca değişim, dönüşüm geçirmeyen bir öncülük, açıkçası Lenin'de yoktur.

Sosyalizm "kendisinden" hareket ederken şu hususlara Türkiye'de özel olarak dikkat etmek gerekmektedir: İşçi hareketi, Kürt ulusal hareketi

ve yeni toplumsal hareketler. Kastım, bu alanların sosyalist hareketi belirler şekilde ele alınması tehlikesine ilişkindir.

Sosyalist bir hareketin kendiliğinden işçi hareketi ile mutlaka buluşması gerektiğini tartışmıyorum. Sosyalist bir hareket, kuşkusuz, sınıfsallık ile buluşmalıdır. Yanlış olan, sosyalist hareketin sorunlarının çözümünü işçi sınıfı hareketindeki gelişmelere endeksleyici tutumlardır. İşçi sınıfı hareketindeki gelişmeler siyasallaşma, siyasal aktivite, güncel gelişmelere dikkat çekme vb. düzeyinde öğretici olabilir; bunun ötesinde ise, sosyalist hareketin sabırlı, kararlı, süreklileşmiş faaliyetleri esas olmalıdır. İşçi sınıfı cephesindeki gelişmelerin sosyalist hareket tarafından değerlendirilmesi ve pratik alanda geçişkenliklerin sağlanması bir görev olmakla birlikte, kendiliğinden işçi hareketinin, Lenin'in de değindiği üzere, burjuva içerikli olduğunu unutmamalıyız. Son yıllardaki kimi işçi hareketlerinde bu olgu bariz şekilde görülebilmektedir.

Ayrıca 70'li yıllarda yanılısamalı olarak yeterli olabilen sınıf bilinci, bugün işçi sınıfını sarmalayan ideolojik kuşatma düşünüldüğünde, sosyalist bilinçle eşitlenemez. Bu teorik bir yanlış olacağı gibi, sosyalist hareketi kendi alanından koparıcı bir yaklaşım anlamına gelir. Sosyalistler kendi konumları ile işçi hareketi arasında yeniden ve geliştirici bir ilişki tanımlamalıdır. Bunun ön adımı, sosyalist bir hareketin hareket alanını işçi sınıfı ve tüm emekçilere ilişkin alan olarak belirlemek olabilir. Burada sosyalist hareket, işçi hareketinde gördüğü kıvılcımları herşeyin önüne koyup baştacı etmektense, kendisinin geliştireceği söylemi (emek-sermaye çelişmesini, burjuvazi-proleterya karşıtlığını, sınıf mücadelesinin uzlaşmaz ve iktidarı hedefleyen içeriğini, sosyalizmin ideoloji-siyaset-örgüt düzenleriyle temel eksen ve yön belirleyen olduğunu.) işçi sınıfının öne çıkan unsurlarında içselleştirmeli; bütününe ise, aynı içerikli devrimci ajitasyon ve propagandasını, süreklileşmiş araç ve yöntemlerle ulaştırmalıdır. Bu faaliyet yalnızca sosyalizm merkezli edimlerle değil, hiç kuşku yok ki son derece güncel olgular üzerinden de yürütülebilir. Özetle, sosyalist hareketin bugün yaşadığı darboğaza, apolitizme ve işçi sınıfı ile yabancılaşmaya yol açan sorunlarının çözümü, esasen içsel olarak, ancak içselliğin sınıfsal alanla ilişkisiyle, yani siyaset ve siyasal mücadele ile mümkündür.

Bir diğer konu, sosyalistleri kişiliksizleştirici etkileri görülen Kürt ulusal hareketidir. Kürt ulusal hareketinin sosyalistleri kişiliksizleştirici etkileri, esasen sosyalistlerin yanlışlarından kaynaklanmaktadır. Kürt ulusal hareketinin, Türkiye sosyalistleri üzerindeki olumsuz etkilerinden bağımsız, devrimci bir değeri vardır, bu bir. İki; bugünkü Kürt ulusal hareketi geçmişindeki sosyalist öğeleri geriye itmiş, sosyalist ülkelerin çöküşü ile ideolojik düzeyde daha fazla ulusalcı çerçeveye oturmuştur. Üç; Kürt ulusal hareketinin sınıfsal-toplumsal temeli, onu ulusal bir hareket olmaya zorlamaktadır. Dört; bugün ulusal hareket devrimcilik-reformizm salınımı

yaşamaktadır. Bundan tek başına kurtulması mümkün değildir. Farklı bir tablo, Türkiye sosyalist hareketindeki ve Kürt coğrafyasındaki uzun erimli gelişmelere bağlı olacaktır. Beş; Türkiye sosyalist hareketi iktisat-dil-kültür-ideoloji konularında daha gelişkin bir coğrafyada olmanın getirilerini gözetmeli ve bunu Kürt dostlarına da yansıtabilmelidir. Bu da esasen Türkiye sosyalist hareketinin sosyalizm eksenli bir silkinışinden/toparlanmasından geçmektedir. Altı; Kürt ulusal hareketinin devlet nezdindeki yıpratıcılığının toplumsal düzeyde ideolojik sonuçlar yaratamaması, tersine toplumsal düzeyde devlet tarafından milliyetçi bir kenetlenme aracı olarak kullanılması mutlaka gözetilmelidir. Türkiye sosyalist hareketi ideolojik-politik çözümlerin sosyalist etkileri gerektirdiğini bilmelidir. Yedi; Kürt hareketine destek, sosyalistlerin kendi eksenlerini gölgelemeksizin de yapılabilir, yapılmalıdır. Bunu başaramayan sosyalistlerin ise ne kendilerine ne de Kürt devrimcilerine bir hayrı olabilir.

Sosyalistlerin kendilerine güvenle bakmalarını gerektiren bir başka konu da "yeni toplumsal hareketler" başlığı altında anılabilecek kadın, çevre, barış hareketleridir. Açıkçası bu sorunların da sosyalizm dışı ele alınışı mümkündür ve bu yapılmaktadır da. Sosyalistler açısından sorun, bu alanlarda kendi özel sınıfsal söylemini geliştirmektir. Emek-sermaye çelişkisi ile bağı olmayan sorunlar değildir bunlar. Tersine, bu ve diğer sorunların tümü emek-sermaye çelişkisinin sarmalında yer almaktadırlar. Ayrıca kimi sosyalistlerin geçmişindeki "maço"luk örnekleri sosyalizme ihale edilmemelidir. Sosyalizm, kadını ve erkeği ile, işçisi ve köylüsü ile, kafa ve kol emeği ile toplumsal süreçlerde yer alan bütün dinamiklerin yeniden yapılandığı bir kuruluş dönemidir. Üretim ve çevre, insan ve doğa ilişkileri de buna dahildir. Bu konularda sosyalizm ve sosyalistler çözücü olamayacaklarsa, sosyalizm ve sosyalistlik, birilerinin yaptığı gibi, gerçekten sorgulanmalıdır. Ancak konu bu kadar basit değildir. Ayrıca "çözüm"den bahsedildiğinde "nihai çözümü" bugünden beklemek ya da ilgili konuların kendi alanlarından beklemek tamı tamına bir başka apolitizmdir.

Evet, bu konularda da sosyalistler kendi mutfaklarını, evlerinin içini düzeltmelidirler; ancak posterlerimiz yine Marks, Engels, Lenin.. olmalıdır. "Özgürlük-zorunluluk" diyalektiği, kaba yorumlara kaçmaksızın, söz-konusu konularda yeniden ele alınmayı bekliyor.

Özetle, sosyalistler işçi sınıfı hareketi, Kürt ulusal hareketi ve aslında Türkiye için yeni olan "yeni" toplumsal hareketler konusunda *yeni* tarzda sözsahibi olmalı, bu konulardaki söylemlerini geliştirmelidirler.

"Nereden Başlamalı?" sorusunun bir yanıtı sosyalist hareket ve sınıfsallık ise bir diğer yanıtı da örgütlülüktür. Kısacası partidir; sosyalistlerin birlikteliğinin ve siyasal mücadelenin belli bir disiplin içinde yürütüleceği parti'dir. Bu disiplin içinde, program-siyaset ve örgüt üçlüsü

vardır. Bütün bu alanların disipline edildiği, mümkün olan en homojen tavrın üretildiği örgüttür parti. Ayrıca parti, sınıf mücadeleleri tarihinin biraz önce değinilen özelliklerinden dolayı, ortaya çıkardığı en yetkin örgüttür. Bu, burjuvazi için de böyledir sosyalistler için de.

Bugün "Sosyalist Politika"nın da içinde yer aldığı "Birleşik Sosyalist Alternatif"in birleşik bir partiyi en kısa sürede kurma kararı, sosyalist hareketin birliktelik deneyimlerinin partiyi gereksindirmesi itibarıyla sevindiricidir. Sosyalist solun bir kesimindeki olgunluk, bundan sonra parti normları ile birlikte mücadele süreci içinde geliştirilecektir. Burada olgunlaşmanın payandaları parti normlarının gerçekçi temellere dayandırılması ve birlikte mücadelenin programatik bir çerçeveye ulaştırılması olacaktır. Bu noktada program-siyaset-örgüt üçlüsünün bütünlüğü sağlanmak durumundadır.

Parti konusunda ilk olarak söylenmesi gereken, bugün kurulacak bir partinin sınıf çözümlemeleri ve sınıf mücadelesini ele alışı Marksist kimliğinin belirgin bir şekilde ifade edilmesidir. Açıkçası, gerçekten Marksist bir partinin, Leninizm ile dolaylı ve dolaysız bağ kurmaması mümkün değildir. Leninist parti sorunu bu bağlamıyla gerek böylesi birliktelik süreçleri gerekse daha başka dolaylımlarla ele alınmak durumundadır. Partisiyaset ve iktidar perspektifinin bütün boyutlarıyla en net şekilde somutlanması açısından Leninizm bütün bir sürece yayılır. Bu, Lenin'de ve Lenin dönemi Leninizminde de böyledir. Leninizmi sabit modellere indirgeyenler önce Lenin duvarına çarpacaklardır.

Sözkonusu birleşik parti açısından ele alınması gereken bir sorun, bu partinin politika zemininin nasıl ifade edileceğidir. Bu konuda "düzenli eylem birliği", "süreklileşmiş eylem birliği" gibi kimi ön ifadelere rastlayabiliyoruz. Aslında bu konu henüz tüm bileşenler açısından tek tek ve bütün olarak ele alınmış değildir. İlk etapta, bileşenlerin özgün konumlanışlarının farklılıkları, hemen kapsamlı bir programın oluşturulamayacağı vb. gerçeklikler doğal olarak "düzenlenmiş" veya "süreklileşmiş eylem birliği" görüşlerine bir zemin oluşturuyor olabilir. Ancak "ideolojik birlik", "siyasi birlik" vb terimlerle aslında idealize edilen ve böylece, gerçekleşebilir olanı daha geri bir forma sokan yaklaşımlar, öncelikle "eylem birliği" ve "parti" terimlerinin farklı düzlemleri ifade ettiğini bilmeleri gerekir. Eylem birliği, parti gibi bütünsel bir örgütlenmeye gereksinilmeyen, daha gevşek, geçici birlikteliklerin adıdır. Ve sosyalistler arası "ideolojik birlik" ile kastedilen bütünsel "birlik" bugün gerçekleşemeyecekse, bunun uzantısı sosyalistlerin gevşekliği ve geçiciliği anımsatan yaklaşımlara sahip olmaları değildir. Sosyalistler olarak, bugünkü yakınlık veya ortak paydalarımızı farklılıklarımızla birlikte bağlayıcı, bütünsel bir parti formu içinde ifade edebiliriz. Sosyalistlerin bugüne kadar yaşadığı tüm deneyimlerdeki eksik öge budur: bütünsel bir form ek-

sıklığı. Cephe, birlik, ittifak, blok, eylem birliği deneyimlerinin tümü değişik öznel yaklaşımların yanısıra ve olması gerekeni yanlış tanımlamanın ötesinde, olması gereken ile ideal olan arasındaki ilişkiyi hep yanlış tanımlamışlardır. Bir diğer yanlış da hedefler manzumesinin ya fazlasıyla güncel ya da fazlasıyla sosyalizme ilişkin olmasıdır. Bu noktada ne fazlasıyla güncel dolayısıyla "eylem birliği"ni çağrıştıran ne de fazlasıyla sosyalizme ilişkin dolayısıyla "afaki birlik" uçlarına çekilmeyecek bir "birlik-birliktelik" diyalektiğinin örülmesi gereklidir.

Ulaşılması gereken, güncelliği mutlaka kapsayan, onu kapitalizme karşı mücadelenin genel eksen ve hedefleri ile bağı içinde yorumlayan; sosyalizme ilişkin tüm teorik sorunları ise, bir; Marksist teorinin birlikte mücadele süreci içinde yeniden ele alınışı, yorumlanması, yeniden üretilişi, iki; bu yeniden üretimi bir de yaşadığımız ülkenin sınıfsallığı, sınıf çelişki ve çatışmaları içinden gerçekleştiren bir yapının oluşturulmasıdır. Bu da esasen anti-kapitalist bir programatik bütünselliğe öncelik vermeyi gerektirir. Kimi teorik sorunların veya geleceğe ilişkin sorunların, bugünün temel halkasını gölgelemesine izin verilmemelidir. Bu kapitalizme karşı bütünlüklü mücadeledir; ikincisi, kimi teorik sorunlar örneğin toplumsal dönüşümler dönemine aitse, bu sorunların en sağlıklı ele alınışı o toplumsal dönüşümlerin hangi siyasal zemin ve dönüşümler eşliğinde yaşanabileceğinin bilinmesiyle mümkün olabilecektir. Burada değinmeye çalıştığım siyasal devrim-toplumsal devrim ilişkisidir. Türkiyeli sosyalistlerin bu konuda sovyetik kalıplarla ya da yeni sol kalıplarla düşünmemeleri gerekir. Siyasal devrim, kapitalizme karşı mücadele ve sosyalizmin toplumsal dönüşümlerinin zeminidir. Bu zemin anti-kapitalist mücadele içinde örülmeksizin ne siyasal devrim söz konusu olabilir ne de toplumsal devrim. Sosyalizme içerilmiş olan toplumsal devrimin sosyalizm deneyimlerinin sorumlucu değerlendirilmesiyle kimi köşe taşlarının yeniden tanımlanabileceğini ve sosyalist harekete ivme katacağını kabul ediyorum. Ancak, bu ivmenin bir öncülü olarak siyasal devrimin içeriğinin toplumsal devrimle karşıtlık oluşturmayacak tarzda ele alınmasının kaçınılmaz olduğuna işaret etmek istiyorum.

Özetle, partili mücadelenin kapitalizme karşı mücadele programını eksenine alarak yürütülmesi gerektiğini; siyasal devrim-toplumsal devrim ilişkisinin ise bu zeminden hareketle irdelenmesi gerektiğini düşünüyorum.

Birleşik parti programının bir eylem birliği sürecinin ürünü olarak ele alınması ise açıkcası yalnızca birliktelik gerekliliğine sarılma ve bu birlikteliğin içinin doldurulmaması anlamına gelir. Eğer sosyalistler, kapitalizme karşı ortak mücadele programını uzun vadeye yayılmayacak bir süre içinde gerçekleştiremeyeceklerse, açık konuşalım, oluşturulacak olan parti "eylem birliği"nin estetize edilmiş hali olur. Sonuçta herbir bileşenin

herbir eylemde veya kimi durumlarda özel serbestileri oluşur ki bu da parti esprisine terstir. Parti, ne kadar farklı bileşenleri olursa olsun, mümkün olan en "homojen" siyasal refleksin üretildiği bir alandır. Gerek bu siyasal refleksin gerekse bu alanı besleyecek parti içi işleyiş ve hukukun parti bütünselliği içinde ifade edilmesi ile yol alınabilir. Rahatlık ve serbestilerimizi veya "özgürlük"lerimizle "zorunluluk"larımızı, daha rahatlatıcı bir deyimle "gereklilik"lerimizle, iyi belirlemeliyiz. Özgürlüğümüz parti içinde değil dışındadır. Bileşenlerden her birinin partide mutlaka giderilmesi gerekmeyen farklılıklarının ayrı bir üretim alanı olmalıdır ve bu meşrudur. Parti ise gereklik ve zorunluluğun üretim alanı olarak görülmelidir ve bu alan kesinlikle "üvey evlat" muamelesi görmemelidir. Her iki üretim alanının kaynaşacağı ve karşılaşacağı yer partidir; bu sosyalistler için kaçınılmaz bir gerilimdir. Bu gerilim, samimiyetle, programatik yaklaşım ile, tek siyaset alanı ile minumuma indirilebilir.

Olası Sorunlar

Birleşik parti, sosyalistlerin değişik kesimlerinden bileşenlerce oluşturulmaktadır. Bileşenlerin aralarındaki sorunlar gibi görünebilirse de, gerçekte sosyalistlerin birleşik parti ile sınırlı olmayan kesimlerini de kapsayan ortak sorun ya da gündem maddeleri de vardır. Daha genişletirsek, sosyalistlerin bütününe olmasa da iddialı kesimlerinin cesaretle ele almaları gereken önemli konular bulunmaktadır. Bu konulardaki açıklamalar sosyalistlerin bütünü açısından yol açıcı olabilecektir.

Değineceğim sorunlar değişik konular gibi görünmekle birlikte tümünün ortak kökleri ve sonuçları vardır. Bunlar, merkeziyetçiliğin yanlış yorumları, bürokratizm, kariyerizm, örgüt veya parti fetişizmi (keza kişi yüceltimi), grupçuluk ve sonuçta sosyalist mücadelenin kendi içinden sakatlanması, kadrolarda kişiliksizleşme, atalet vb. sorunlardır. Sanıldığının tersine, bu sorunlar birebir bir sosyalist demokrasi-doğrudan demokrasi ve tek başına samimiyetle çözülebilecek sorunlar değildir. Örneğin tam boy sosyalist demokrasi de işin doğası gereği merkeziyetçiliğin şu veya bu öğelerini gerekli kılabilecek ve böylece samimiyet, savunucuları açısından "zedelenebilecektir." Bu sorunların birebir çözüm reçetelerini anında ortaya koymak durumunda değiliz. Yalnız, sosyalistler, bilgi, teşhis ve çözümlerinde yenilenmelidirler. Örneğin merkeziyetçilik, katılım ögesinden yoksun bir şekilde Lenin ve Leninizm'de yoktur. Tersini iddia edenler Leninizmi tahrif etmektedirler. Keza Lenin'i ve Leninizm'i, katılımcılık dışında ister salt merkeziyetçilik ister başka bir konu dolayımıyla tanımlayanlar da tahrif etmektedirler. Bürokratizm sadece sosyalist ülkelerde boy vermiş bir hastalık değil, öğeleri itibarıyla en demokratik örgütlerde bile boyverebilecek bir olgudur. Örgüt/parti/kişi fetişizmi yalnızca sosyalist ülkeler veya eski geleneksel solun kimi bölmelerinde değil, dev-

rimci demokrat örgütlenmelerde de görülebilen bir hastalıktır. Örgüt fetişizmi ve grupçuluk, sosyalist kadronun beslenme ve bağlanma kanallarını kesen, kişiliksizleştiren olgulardır. Bürokratizmin, örgüt fetişizmiyle, merkeziyetçiliğin keyfi yorumlarıyla, nesnel süreçlerden beslenen yanlarıyla, ideolojinin geri çekilişiyle güçlü bağları vardır....

Çözüm kanallarını gerçek bilgi, sağlıklı teşhis ile takviye etmeliyiz. Daha büyük yanlışlara, örneğin sosyalist örgüt ve siyaseti tasfiye edici veya yanlışları yeniden üretici konuma düşmemek için, bilgi, teşhis ve çözümde yalnızca tarihsellik üzerinden değil bir de kendi pratiğimizden ve bu alandaki yaratıcılığımızdan hareket etmeliyiz. Artık bazı ucubeleri geriye atmamız gerekiyor; bürokratizme karşı çıkarken grupçuluğa veya kariyerizme verilecek prim bir çuval inciri berbat etmektir.

Bu sorunları tarihsel bir çerçeve ve güncel yeniden üreme kaynakları üzerinden ele almak durumundayız. Çözümü ise sürece yayılacaktır. Burada bu konulara değinmemin nedeni, sosyalizm deneyimlerinin çözümlenmesindeki ayırıcı veya yakın düşürücü konuları saptamak değil, esasen güncel kaynaklarına dikkat çekme ve sosyalistler olarak bu sorunların üstüne daha cesaretle gitmektir. Sosyalizm, yeni bir silkiniş dönemine, gerek tarihsel gerekse güncel olarak daha bilinçli girmek zorundadır.

Sonuç olarak Türkiye'de sosyalist mücadelenin yeni bir evresine girerken, siyasallaşmadan toplumsal ölçekli siyaset yapmaya, kapitalizme karşı mücadele programından partinin tanımlanmasına kadar teorik-tarihsel sorunlar ile sosyalist mücadelenin güncelliğini belirli bir olgunluk, birlikte mücadele adabıyla ele almak, sosyalizmi yeniden toplumun vicdanı haline getirmek ve nihayet devrimin güncelliğini bir yön bilinci içine oturtmak durumundayız.

SINIF ANALİZİNDE KARŞILAŞILAN TEMEL SORUNLAR ÜZERİNE

Filiz TOPRAK

Marksist sınıf analizindeki bazı sorunlardan sözetmeye, kısa bir süre önce yitirdiğimiz E.P. Thompson'un artık klasikleşmiş olan "İngiltere'de İşçi Sınıfının Oluşumu (1963)"na Önsöz'ünden uzun bir alıntıyla başlamak yerinde olur:

"Sınıf denince, ben bir dizi farklı ve görünüşte birbiriyle ilgisi olmayan olayı, hem deneyimin ham maddesinde, hem de bilinçte birleştiren tarihsel bir olguyu anlıyorum. Tarihsel bir olgu olduğunun altını çiziyorum. Sınıfı bir "yapı", ya da bir "kategori" olarak değil, ama insan ilişkilerinde gerçekten (ve gerçekleştiği gösterilebilen) birşey olarak görüyorum.

*"Daha da ötesi, sınıf tasarımı, bir tarihsel ilişki tasarımı gerektirir. Başka herhangi bir ilişki gibi, tarihsel ilişki de, durağan değildir, ve herhangi bir anda dondurularak anatomik incelemeye tabi tutulamaz. En iyi şekilde örülmüş sosyolojik ağ bile bize sınıfın saf bir modelini veremez, egemenlik ya da aşk ilişkisinininkini de veremeyeceği gibi. İlişki, her zaman gerçek insanlarda ve gerçek bir bağlamda cisimleşmelidir. Dahası, herbiri bağımsız varlıklara sahip olan, ve sonra birbiriyle ilişkiye sokabileceğimiz iki ayrı sınıf olamaz. Aşıklar olmadan aşk, uşaklar ve emekçiler olmadan boyun eğme ilişkisi olmaz. Kalıt alınan veya birlikte yaşanan ortak deneyimler sonucunda birtakım kişilerin çıkarlarını kendi aralarında ortak, başka bazı kimselerin çıkarlarına ise karşıt olarak hissedip dile getirmeleri "sınıf"ı ortaya çıkarır. Sınıf deneyimi, büyük oranda, kişilerin içine doğdukları ya da ellerinde olmadan girdikleri üretim ilişkilerince belirlenir. Sınıf bilinci, bu deneyimlerin kültürel düzeyde ele alınış biçimidir: geleneklerde, değer sistemlerinde, düşüncelerde ve kurumsal biçimlerde cisimleşmiştir. Deneyim, belirlenen birşeydir, ama sınıf bilinci için aynı şey söylenemez. Benzer deneyimlerden geçen benzer meslek gruplarının tepkilerinde bir **mantık** görebiliriz, ama bir **yasa** öngöremeyiz. Sınıf bilinci, farklı zaman ve yerlerde aynı biçimde ortaya çıkar, ama asla **tamamen** aynı biçimde değil.*

"Eskiden beri ve bugün de, sınıfı bir 'şey' olarak görme eğilimi vardır. Marx'ın kendi tarih yazılarında kastettiği bu değildi, yine de, bu hata çok daha sonraki "Marksist" yazıma bulaşmıştır. "O"nun, yani işçi sınıfının,

neredeyse matematiksel olarak tanımlanabilecek -üretim araçlarıyla belirli bir ilişkisi olan şu kadar kişi biçiminde- gerçek bir varlığı olduğu varsayılır. Bu bir kez varsayıldığında ise, "o"nun, kendi konumunun ve gerçek çıkarlarının farkında olduğunda sahip olabileceği (ama nadiren sahip olduğu) sınıf bilincini çıkarsamak mümkün hale gelir. Bu farkındalık, kendini verimsiz biçimlerde kültürel üstyapı yoluyla gösterir. Bu kültürel "gecikme"ler ve çarpıtmalar başa beladır, o yüzden buradan bunların yerini alacak bir teoriye geçilir: sınıf bilincini olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi açımlayan parti, sekt ya da kuramcı. (...)

"Sınıf bir 'şey' değil, bir ilişkidir. Ne ideal bir çıkara ya da bilince sahip olmak için, ne de toplumsal rolünü kabullenmek üzere hasta masasına yatırılmak için vardır. (...) Eğer tarihi belirli bir noktada durdurursak, sınıfı değil, sadece yığınla deneyimi olan bireyler yığını buluruz. Ama bu bireyleri yeterli bir toplumsal değişim süreci boyunca izlersek, ilişkilerinde, düşüncelerinde, ve kurumlarında belirli bir düzen görürüz. Sınıf, kendi tarihlerini yaşayan kişilerle tanımlanır, ve, sonuçta bu onun tek tanımıdır (abç)" (1).

E.P. Thompson'un burada dile getirdiği yaklaşım, sınıf analizinde daha çok sınıf yapısına ağırlık veren Althusser'ci/yapısalcı okula karşı, sınıf analizinde sınıf oluşumunu önplana çıkaran tarihselci bir yanıttır. Bugün de, sınıf analizinde bu bağlamda iki kamp vardır: Sınıf yapısını sınıf analizinin temel eksenini olarak gören birinci kamptakiler için sorun, sınıfların son durumunu gösteren en son haritaları çıkararak, toplumun çeşitli kesimlerinin haritadaki en son konumlarını belirlemektir; bu anlamda da daha statik ve akademist/sosyolojist eğilimlidir. Sınıf oluşumunu sınıf analizinin temelini koyan ikinci kamptakiler ise genel olarak, sınıfları çeşitli toplumsal formasyonların karşılaştırmalı tarihi içinde ele almaktadırlar; ve analizleri, ilk kampa göre daha dinamik ve politiktir (2).

Aslında bu bölünme, Batı Marksizminde öteden beri varolan bir başka bölünmenin bir uzantısıdır. Bu bölünme, çoğu zaman, Marx'da varolduğu ileri sürülen, yapı ile özne ya da determinizm ile iradecilik arasındaki gerilime dayandırılır. Alvin Gouldner, "iki Marksizm"den sözeder: Bir tarafta, Lukacs, Korsch, ve Frankfurt Okulu kuramcılarınca temsil edilen, "Eleştirel" Marksizm vardır, diğer tarafta ise Althusser-Balibar çizgisinin temsil ettiği "bilimsel" Marksizm (3). "Eleştirel" Marksistler, "bilimsel" Marksistlerin benimsediği altyapı/üstyapı metaforunu, daha belirsiz çizgilerle tanımlanmış olan "toplumsal bütünlük" kavramı lehine reddederler. Aynı biçimde, sınıf oluşumu ağırlıklı yaklaşımlar da, sınıf yapısı ağırlıklı yaklaşımların benimsediği kendinde sınıf/kendisi için sınıf, sınıf yapısı/sınıf bilinci gibi ikilikleri; kendinde sınıfla kendisi için sınıf, ya da sınıf yapısı ile sınıf bilinci arasında bir süreklilik öngören sınıf oluşumu kavramının sağladığı bir tür "sınıfsal bütünlük" anlayışı lehine reddederler.

Her iki tarafın da açmazları vardır. Bu iki taraf arasında bir diğerini dışlayıcı bir seçim yapmak, aslında sorunu yeniden üretmekten başka bir anlama gelmez. Çünkü, Marksizmin temel teorik iddiası, yapı ile özne arasındaki diyalektik ilişkinin her iki ucunu da kapsayabildiğidir: "üretim tarzı" kavramıyla yapıyı, "sınıf mücadelesi" ve "sınıf oluşumu" kavramlarıyla da özneliği açıklama yeteneğine sahip oluşudur (4). Sorun, yapı ile özne arasında ilişki kurup kurmamakla ilgili değil, bu ilişkinin nasıl kurulacağı ile ilgilidir.

İşte bu noktada, sınıf oluşumunu temel eksen alan yaklaşımlar, daha verimlidir. Örneğin, E.P.Thompson, yapı ile özne arasındaki ilişkinin **deneyim** dolayısıyla kurulabileceğini ileri sürer. Sınıf yapısını temel alan yaklaşımlarla, sınıf oluşumunu temel alan yaklaşımlar arasında, sordukları sorular ve dolayısıyla uğraştıkları sorunlar açısından da bir farklılaşma vardır. Bunlardan ilki, daha çok "emek sürecinde meydana gelen değişikliklerin toplumun çeşitli kesimlerinin sınıfsal konumlarını nasıl etkilediği" gibi sorulara yanıt ararken, ikincisi, **sınıfın sadece emek sürecinde değil toplumsal bütünlük içinde tanımlanabileceğinden yola çıkarak** (5), sınıfları karşı karşıya getiren toplumsal koşullar, sınıf bilincinin oluşumunu hızlandıran/engelleyen toplumsal faktörler, sınıf mücadelesinin içinde geçtiği toplumsal formasyonun tarihsel özellikleri, işçi sınıfının oluşumunda parti, sendika gibi örgütlerin rolü gibi, yapı-özne ilişkisi ile doğrudan ilgili sorunlar üzerine yoğunlaşırlar.

"Bilimsel" Marksistler için kapitalizmde ekonomi ile politika ayrılmıştır, ve bu ayrılık sınıflara, sınıf yapısı ile sınıf bilinci arasındaki ayrılık biçiminde yansır. "Eleştirel" Marksistler için ise, kapitalizmde ekonomi ile politika arasında yalnızca **görünüşte** bir ayrım vardır; ve kapitalist üretimin kendisi gibi sınıflar da ekonomi ile politikanın **gerçekte** birleştiği bütünsel süreçlerdir. Yukarıda sözü edilen verimlilik dışında, bu bakış açısı da sınıf analizinde ikinci yaklaşımı yeğlememizin bir nedenidir.

Orta Sınıf Sorunu

Sınıf oluşumunu temel alan yaklaşımın bir özelliği de orta sınıf sorununu ele alış biçimiyle ilgilidir. Sınıf yapısı ağırlıklı yaklaşım, daha çok sınıfların üretim ilişkilerindeki anlık konumlanışı üzerinde durduğundan, belirli bir anda hangi kesimlerin orta sınıfa dahil edilebileceğini araştırır. Bu bakış açısına göre, sınıf üretim sürecinde benzer konumları olan insanların oluşturduğu bir kategoridir ve somut kişiler, bu kategorilerin salt birer taşıyıcısıdır. Önemli olan üretim sürecinin analizidir. Böyle baktığında, ya "dar" ya da "geniş" işçi sınıfı tanımlarına ulaşmak kaçınılmazdır. Orta sınıf sorunu ise böylece kağıt üzerinde çözülmüş olur: Küçük üretici ile ücretli emekçilerin değişken bir bölümü, kemikleşmiş bir

orta sınıfı oluşturur. Sürekli tartışılan yan, işte bu "değişken" bölüme kimlerin girdiğidir; beyaz yakalılar, teknisyenler, profesyoneller, yöneticiler, memurlar, vs (6).

Sınıf oluşumu ağırlıklı yaklaşım ise, özünde Marx'ın kutuplaşma te-zine sadıktır. O nedenle kemikleşmiş orta sınıfı salt küçük üreticiyle (Po-
ulanzas'ın terimleriyle "eski küçük burjuvazi"yle) sınırlar. Soruna, kim-
lerin orta sınıfa girip çıktığı açısından değil, orta sınıf ile işçi sınıfının
ilişkileri açısından, ya da, üretim araçlarından kopma anlamında pro-
leterleşme süreci içinde bulunan kesimlerin proleterya olarak ör-
gütlenmesinin toplumsal/tarihsel dinamikleri açısından bakar. Böylece orta
sınıf sorunu, basit bir sınıflandırma sorunu olmaktan çıkar.

Bu çerçevede sınıf oluşumu ağırlıklı çalışmalardan örnekler vermeye
geçebiliriz. Almanya, ABD, İngiltere ve Fransa'da orta sınıfların gelişimini
karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalardan söz etmek anlamlı olur (7).
Yirminci yüzyıl başında Almanya'da ve 1930'lu yıllarda Fransa'da orta sınıf
ile işçi sınıfı arasındaki çizginin çok kemikleşmiş oluşunun bir nedeni, bu
ülkelerde sözü geçen dönemde güçlü, kitlesel ve politik, fakat yenilmiş işçi
sınıfı hareketlerinin varoluşudur: Güçlü işçi sınıfı hareketi sınıf mü-
cadelesini kızıştırmış, kriz de bu durumu pekiştirmiştir. Bu ortamda orta
sınıflarda tepki olarak "işçi olmama"ya dayalı bir benlik imgesi oluşmuş,
burjuva partileri de çeşitli yasal düzenlemelerle bu imgeyi geliştirmiştir.
Buna karşılık, ABD ve İngiltere'de, Almanya ve Fransa'daki gibi sınıf bi-
linçli ve kitlesel işçi hareketleri varolmadığından, bu türden bir orta sınıf
tepkisi gelişmemiştir. Almanya'daki durumun bir nedeni de, korporatist
gelenek ve devletin topluma ve ekonomiye müdahale biçimidir: Devletin
mavi ve beyaz yakalılar için farklı ücret sistemleri oluşturması; beyaz ya-
kalıların, ekonomik durumları kötüleştiği zaman bile, kendi ücret sis-
temlerine sahip çıkarak, kendilerini işçilerle karşıtlık içinde ta-
nımlamalarına neden olmuştur.

Burada akla Türkiye'de işçi sınıfı/orta sınıf ilişkisinin gelişim özel-
likleri geliyor. Türkiye'de de, güçlü ve politik işçi hareketlerinin tarihsel
zayıflığı, kendiliğinden bir orta sınıf hareketinin ortaya çıkmasına engel ol-
muştur. Türkiye'de işçi sınıfı/orta sınıf ayrımı daha çok ikinci dinamik, yani
devletin müdahalesiyle keskinleştirilmek istenmiştir. Uzun yıllar kö-
rüklenen işçi-memur ayrımı ve korporatizm bunun bir örneğidir. Tür-
kiye'de kendiliğinden, sürekli ve saf bir orta sınıf hareketinden bu nedenle
sözedilemez. Bir "Coca Cola boykotu", birkaç "bankerzede" eylemi (ve son
günlerde "Emlakzede" eylemi) dışında bir ses, bir "tüketici bilinci" dahi
yoktur. Türkiye'de kemikleşmiş orta sınıfa giren esnaf-zanatkar kesimi,
dört milyonu aşkın üyesi olan örgütlülüğüne rağmen, kendi taleplerine
ilişkin kendiliğinden bir hareket yaratmak şöyle dursun, devletin sürekli
koruması altında olmuştur.

"Profesyoneller" denilen kesimin (mühendisler, mimarlar, hekimler, avukatlar, vs.) durumu ise biraz daha farklıdır. Çünkü bu kesimin içinde "serbest meslek sahipleri" ile "ücretliler" arasında, ya da burjuvalaşan ve proleterleşen kesimler arasında sürekli bir gerilim vardır ve bu gerilim örgütlenmelerine de yansımaktadır. Bu gerilim, içinde bulunulan tarihsel koşulların -her meslek grubu için aynı olmayan- belirlenimi altında, iki uçtan birinin ya da ötekinin ağır basmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, çok daha az nüfuslu (en fazla üyeli TMMOB'un iki yüzbin üyesi vardır) örgütlülüklerine rağmen, ibrenin proleterleşen kesime doğru kaydığı dönemlerde, kemikleşmiş orta sınıf örgütlülüklerine göre daha fazla hareket yaratmaktadırlar. (Diğer dönemlerde onlar da, devletin koruması altındadırlar.) Ancak bu hareketler de proleterleşen kesimlerin taleplerini yansıttığı için zaten orta sınıf karakterinden sıyrılmaktadır.

Türkiye'de profesyoneller, proleterleşme dinamikleri açısından pekaz incelenmiş bir kesimdir. Bunlardan kamu çalışanı olanları ayırmak gerekir. Kamu çalışanları sendikal hareketleriyle birlikte kamu çalışanlarının sınıfsal konumu tartışılmaya başlamış, tartışmada taraflar netleşmiştir. Kamu çalışanları işçidirler ve orta sınıf tartışmasının dışındadırlar. "Profesyonel"lerden özellikle mühendislerden sınıfsal konumu ise, 70'li yılların sonunda çokça tartışılmış, 80 sonrasında ise pek gündeme gelmemiştir. Bunun nedeni, 70'lerdeki sol dalga yanında, o dönemde, büyük şirketleşmeler ve teknoloji ithalinin küçük mühendis bürolarını yıkmasıydı. 1977'de yapılan bir araştırmaya göre o dönemde TMMOB üyelerinin % 63.1'i kamu sektöründe, % 16.2'si özel sektörde çalışmaktaydı, % 20.7'si ise özel işletme patronuydu (9). 1977'deki bu çalışmadan sonra benzeri bir çalışma yapılmadığı için, 80 sonrası için kesin sayılar vermek mümkün değilse de, şu söylenebilir: 80 sonrasında kamu sektöründeki istihdamın azaltılmasıyla birlikte kamu sektöründe çalışan mühendis oranı % 63'den % 40'a inmiştir. Geri kalan % 60'lık kesimin içinde nasıl bir dağılım olduğuna dair sayılar yoktur; ancak % 20 oranında işsizlik olduğu tahmin edilmektedir. Böylece 80 sonrasında mühendisler arasında hem özel işletme sahibi olanların oranı, hem de işsizlerin oranı artmıştır. Yani bir kesim proleterleşirken, diğer bir kesim burjuvalaşmıştır; bu çelişki, 80 sonrasındaki mühendis hareketinin görece zayıflığının nedenidir.

Hekimler ise, 1978-88 arasında artan bir ivmeyle ücretlileşmiş, küçük girişimcilik düzeyinde serbest çalışmanın gelir kaynağı olma özelliği azalmıştır. Bu dönemde hekimlerin gerçek ücretlerindeki gerileme de % 65 dolayındadır. Ancak hekimler için asıl sıkıntı ücret kaybından çok, ücret dışı gelir kaybı ve bu yolla gelir kazanma imkanlarının sınırlandırılmasıdır. Bu ise klasik anlamda proleterleşmenin tanımıdır ve 80 sonrasındaki güçlü hekim hareketliliğinin nedenidir. Ayrıca 80 sonrasında tıp fakültesi öğrenci kontenjanlarının artırılması, 5000 hekim yetiştirme politikası da proleterleşmeyi pekiştirecek, işsizliği artıracaktır. Ancak, mühendisler için

söylenen durum bir ölçüde hekimler için de geçerlidir: Hekimlerin tümü bu süreçten aynı biçimde etkilenmemiştir. Her anlamda ençok zarar görenler, asistanı, pratisyeni, yeni uzmanı ve öğrencileriyle genç hekimlerdir. Ama, özellikle büyük şehirlerde, yani doktor/nüfus oranının büyük olduğu yerlerde daha yaşlı kuşak da gelir düzeyindeki olumsuz gidişten payını almaktadır (10).

Kuşkusuz son söylenenler, diğer meslekler için de geçerlidir. Bütün profesyonel gruplarda bu anlamda ücretli-işsiz/kendi işinin patronu bölünmesi, genç ve büyük kentli/yaşlı ve taşralı bölünmeleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. İşte örgütlerin sınıf oluşumundaki rolü de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Meslek örgütleri tüm meslek grubunu kapsamak zorunda oldukları için, kendi içlerinde bu iki kesimin çelişkisini taşımaktadırlar. Yine de sayısal olarak ağır basan proleterleşen kesimdir ve sözü edilen çelişkide taraf olarak ağırlığını koymalıdır.

İşçi Sınıfı ve Kent Yoksulları

Burada işçi sınıfı ve kent yoksulları arasındaki ilişkinin farklı toplumsal formasyonlarda farklı özellikler gösterdiğini, bu nedenle de sınıf oluşumunun ve sosyalist politikaların farklı rotalar izlediğini söylemekle ve kısa bir örnek vermekle yetineceğim. Örnekte, ABD ve Türkiye'yi karşılaştıracam. ABD'de kent yoksulları denince, akla daha çok "sınıf altı" (underclass/subproletariat) unsurlar gelmektedir. Sınıf altı unsurların ayırdedici özelliği, ekonomik olarak altta olmaları yanında; etnik, dinsel ve cinsel ayrımcılığa tabi olmalarıdır. En keskin haliyle ABD'de görülen bu kesimin, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde de büyüdüğü gözlenmektedir (11). Sınıf altı unsurlarla karakterize edilen ileri kapitalist ülke kent yoksulları, geri kapitalist ülke kent yoksullarından pekçok yönden ayrılmaktadırlar.

ABD'deki kent yoksullarının, Türkiye'deki kent yoksullarından iki önemli farkı vardır. Birincisi, etnik, dinsel ve cinsel ayrımcılık, ABD'de işçi sınıfına ve sınıf altına eşitsiz olarak uygulandığı için; burada sınıfın sorunlarıyla sınıf altı unsurların sorunları farklılaşmakta ve bu da işçi sınıfının, genel çıkarları değil, kendi dar çıkarlarını temsil ettiği yanılsamasını pekiştirmektedir (12). Ayrıca, bu ayrımcılık, istihdam konusunda sınıf altı unsurlarla sınıf arasındaki rekâbeti körüklemekte ve sınıf altı unsurların tepkilerini öteki sınıflara karşı değil, işçi sınıfına karşı dile getirmesine neden olmaktadır (13). İkinci önemli fark da, ABD'deki kent yoksullarıyla işçi sınıfının ayrı mahallelerde oturmasıdır.

Türkiye'de ise, etnik, dinsel ve cinsel ayrımcılık, varolduğu yerlerde işçi sınıfını ve kent yoksullarını yatay keser. Bu anlamda kent yoksulları işçi sınıfından farklı bir toplumsal kimliğe sahip değildir. İkincisi, Türkiye'de işçi sınıfı ve kent yoksulları aynı mahallelerde oturur. Kuşkusuz bu

farklılıklar, T.C. devletin sınıfı bölmede ABD devletinden daha zayıf olduğunu da gösterir. Bir şey daha gösterir: Türkiye'li sosyalistler, kent yoksullarını sınıf oluşumuna katmada, işçi sınıfının halâ genel çıkarları temsil ettiğini göstermede ve sınıfı temel alan bir kadın hareketi inşa etmede, batılı dostlarına göre daha avantajlıdır.

Kent Mekânı ve Sınıf Oluşumu

Sınıf oluşumu ağırlıklı çalışmalara örnek vermeyi, kent mekânının sınıf oluşumuna etkisini inceleyen çalışmalarla sürdürebiliriz. Bu konudaki çalışmalar, Engels'in "İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu" adlı kitabından esinlenmişlerdir. İlk kez bu kitapta Engels, işe gidiş-geliş yolu, konut ve emekgücü piyasalarının görece özerk işleyişi, ev ve iş, gruplar ve toplumsal sınıflar arasındaki uzaklık, kent içinde ve kentler arasında yer-değiştirme kolaylığı, özel ve kamusal alanlar arasındaki ilişkiler gibi mekânsal faktörleri, sınıf oluşumunun değişkenleri olarak ele almıştır. Engels, Manchester ve incelediği diğer kentlerde gördüğü yeni mekânsal ayrılmalar, sınıflar arasındaki toplumsal izolasyon ve ilgisizliğe dayanarak, kent mekânının sınıf temelinde bölünmüş olmasının, işçi sınıfının oluşumunda, kendi ayrıklığının bilincine varmasında etkili olduğunu göstermiştir. Yine Engels'e göre, işçilerin sadece fabrikalarda değil, yerleşim bölgelerinde de toplulaşmaları ve patron ya da devlet gözetiminden bağımsız olarak okuma odaları, işçi klüpleri gibi kurumlar kurmaları, kitlesel işçi hareketlerinin gelişimini kolaylaştırmıştır.

Bugün ise tersine bir durum söz konusudur. İşle ev arasındaki ayrılma öylesi boyutlara ulaşmıştır ki, artık kent mekânının işte ve iş dışında bütünleşmiş bir işçi sınıfı politikası için sunduğu olanaklar yetersizdir. Varoşların büyümesi kentlerin desantralizasyonuna yolaçmıştır. Sanayi ve hizmet işleri kent dışına kaydıkça kentler sanayisizleşmiştir. İşe gidiş-gelişin uzaması, gündüz ile gece arasındaki, insanların yaşadıkları yerler ile çalıştıkları yerler arasındaki bağlantının kopmasına neden olmuş, bu da sınıf oluşumunu olumsuz etkilemiştir. Kent merkezleri giderek daha fazla kent yoksulları, vasıfsızlar, toplumsal anlamda marjinaler, etnik ve diğer azınlıklarla dolmuştur. Kentlerin yenilenmesi, iş merkezlerinin yeniden gelişmesi ve yol yapımı, geleneksel işçi sınıfı mahallelerini yıkmıştır. Bütün bunlar, işçi hareketlerini geçmişteki kenetlenme durumundan yoksun bırakmıştır: "Artık büyük kentin emekçi nüfusu, 'proleterya'nın konumu ve bilincinden, sanayi öncesi dönemin katıksız 'emekçi yoksul' kitlesine bir dönüş yaşamaktadır... işçi hareketleri, işçilerin, kendilerine kollektif güç duygusu veren sınıf kimliğini kaybetmektedir" (14). Dayanışmacı sınıf politikasının yerini, ittifak arayan azınlıkların parçalanmış politikası almıştır.

Kent mekânının sınıf oluşumuna etkisiyle ilgili bir örnek daha ve-

rerek bu konuyu noktalayabiliriz. 19. yüzyılda İngiltere'de ve Amerika'da işçi sınıfı oluşumları karşılaştırıldığında, kent mekânlarındaki pekçok benzerliklere rağmen sınıf oluşumlarının farklı rotalar izlediği görülür: Her iki toplumda da, iş ve ev mekânları ayrılmıştır, ancak, Amerika'daki işçiler işyerinde sınıf temeline, iş dışında ise etnik, dinsel, bölgesel temellere dayanan davranışlar gösterirken; İngiltere'dekiler, hem işyerinde hem de iş dışında sınıf temelinin belirlediği davranışlar göstermişlerdir. Sonuçta, Amerika'da bölünmüş bir sınıf bilinci görülürken, İngiltere'de daha global bir sınıf bilinci oluşmuştur. Bu farklılığın nedenlerinden biri, Amerika'daki sendikalar işyerlerinin hemen yakınlarında toplanırken, çoğu gizli olan İngiliz sendikalarının işçi mahallelerinde toplanmasıdır. Bu örnek bize sınıf oluşumunda kent mekânı yanında başka bazı faktörlerin de (devlet ve sendikalar gibi) etkili olduğunu anımsatmaktadır (15). Kuşkusuz kent mekânı burada yalnızca bu tür faktörlerden biri olarak örnek verilmiştir.

İşçi Aristokrasisi

Marksist sınıf analizi denince akla gelen önemli bir kavram da işçi aristokrasisi kavramıdır. Bu kavram Marksist literatürde tartışmasız bir otoriteye sahip olduğu halde, içi pekaz doldurulmuştur. Bu nedenle öncelikle kavramın tarihçesine gözatmakta yarar vardır. En genel anlamda işçi aristokrasisi kavramı, işçi sınıfı içindeki eşitsizlikle ilgilidir ve bu halyle açıklayıcı olmaktan çok betimleyicidir; açıklayıcı rolüne ise ancak Lenin döneminde, Lenin'le birlikte kavuşmuştur. İşte, işçi aristokrasisi kavramı ancak belirli bir tarihsel bağlamda açıklayıcı olabildiği için, sözü edilen bağlamı tanımlamak gerekli olmaktadır (16).

Buradan anlaşılabilirliği gibi, işçi aristokrasisi kavramını ilk kullanan Lenin değildir. Ancak kavramın klasik kullanımı, Lenin'e referansla yapılır. Lenin, işçi aristokrasisi kavramını 1916-17 arasında yazdığı üç makalede kullanmıştır. Bu makalelerde emperyalizmin işçi sınıfı içinde ayrıcalıklı kesimler yarattığını ve bu kesimlerin proletaryadan koparak burjuvaziyle ittifak kurduğunu söyler. Bu teoride üç nokta açık değildir. Birincisi, Lenin, "Oportünizm ve İkinci Enternasyonal'in Çöküşü" adlı makalesinde "burjuvazinin muhteşem kârlarından küçük kırıntıların işçi aristokrasisi, işçi bürokrasisi ve küçük burjuva yol arkadaşları arasında paylaşıldığında" sözeder. Ancak, "Emperyalizm ve Sosyalizmde Bölünme" adlı makalesinde de, "bu küçük sus payının işçi bakanları, "işçi temsilcileri", ...işçi bürokrasisi, dar loncamsı sendika üyeleri, büro çalışanları, vs. arasında nasıl paylaşıldığının ikincil bir sorun olduğunu" da belirtir. İkincisi, işçi aristokrasisi ile burjuvazi arasındaki işbirliği mekanizması, ya da işçi aristokrasisinin nasıl tüm işçi sınıfını oportünizme sürüklediği belirsizdir. Son olarak da, emperyalizmin getirdiği aşırı kârların bir işçi aristokrasisini finanse etmeye devam edip etmeyeceği ve oportünizmin işçi

aristokrasisinin bir fonksiyonu olmaya devam edip etmeyeceği sorusu yanıtızsızdır. Ancak son soruyla ilgili olarak Lenin, aynı makalede şöyle der: "Zamanımızda hiçbir şey seçimler olmadan yapılamaz; kitleler olmadan hiçbir şey yapılamaz. Bu basın ve parlamentarizm çağında, popüler sloganları olan, burjuvaziye devirmeye yönelik devrimci mücadeleden vazgeçtikleri sürece sağdaki ve soldaki tüm işçilere reformlar ve kutsamalar vaadeden; iyi donatılmış, dalı budaklı bir dalkavukluk, yalan, hile, hokkabazlık sistemi olmaksızın kitlelerin onayı kazanılamaz. Buna ben Lloyd-Georgizm diyorum." Burada, işçi sınıfı oportünizmi, işçi aristokrasisinin değil, devletin bir fonksiyonudur; ve sadece dar bir gruba değil, tüm işçi sınıfına, "kitlelere" ayrıcalıklar verilmesi sözkonusudur. Bir tür "refah devleti" teorisidir bu, ve örneğin 1930'lardan itibaren sınıf ilişkilerinin anlaşılmasında işçi aristokrasisi teorisini tamamen geçersiz kılar.

Lenin, çözemediği bu türden kimi soruların, Marx ve Engels'de çözüldüğünden de sözeder. Marx, Kapital'de işçi sınıfının en iyi gelirli kesimi anlamında işçi aristokrasisine değinmektedir. Ancak kavramı asıl işleyen Engels'tir. Engels, "1845 ve 1885'de İngiltere" adlı makalesinde işçi aristokrasisini 1840'lardan itibaren emek-sermaye ilişkisindeki paradoksal gelişme bağlamında ele alır. İşçi sınıfı, Çartist hareketin etkisiyle sanayi burjuvazisinden ödünler kopararak güçlenince, bu kez sanayi burjuvazisi, büyük toprak sahiplerine karşı, bir güç haline gelen işçi sınıfıyla ittifak kurmak ve bu nedenle de Fabrika Yasalarını, sendika ve grev haklarını kabul etmek zorunda kalır. Ancak bu, insiyatifin sermaye eline geçmesi anlamına gelir ve işçi hareketi böylece sanayi burjuvazisinin yönlendirdiği Liberal Parti'nin kuyruğuna takılır.

Sanayi burjuvazisinin bu egemenliği, işçi sınıfı içinde iki "ayrıcalıklı" kesimin durumunun bütün bu dönem boyunca iyileşmesine neden olur: fabrika işçileri ve büyük sendikalar. (O dönemde bunlar, işçi sınıfının çok küçük bir yüzdesini oluşturmaktadır.) Engels, bu işçi aristokrasisinin, İngiltere'deki tekellerin kârlarıyla beslendiğini ve bu kârlardan tüm işçilerin payına birşeyler düşse de, ençok bunların yararlandığını ekler. O nedenle, işçi aristokrasisinin ayrıcalığı, rekâbetle sona erecektir. Sendikalar sadece vasıflı erkek işçileri kapsayan lonca karakterinden sıyrılıp tüm işçilerin rekâbetine açık olduğunda, işçi aristokrasisi de "tekel içinde tekel" durumundan çıkacak, yeniden sosyalistleşecektir. Engels, 1889'dan itibaren işçi aristokrasisinin düşüşe geçtiğini söyler.

İşçi aristokrasisinin burjuvaziyle işbirliği mekanizmasını ise, Engels, taşeron sistemiyle açıklar. Bu sistem de, 1890'lardan itibaren düşüşe geçmiş, ancak 1. Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdürmüştür. Bu sistemde işçiler, fabrika sahipleri tarafından değil, onların taşeronları tarafından işe alınır, yetiştirilir, denetlenir ve kovulurlar. Taşeron sistemini erken sanayi kapitalizmi dönemi fabrikatörleri için çekici kılan, bu sistemin eski

lonca geleneği ile olan ilişkisidir (işçi aristokrasisi terimindeki "aristokrasi" sözcüğü de bu feodallığı yansıtır olsa gerektir): Aracı olma rolleri teknik vasıflarından kaynaklanan taşeronlar, ilk işletmelerde işgücünü, eski usta-çırak ilişkisi geleneklerine dayanarak disiplin altına alabilmişlerdir. Kapitalistler, taşeronları sömürürken, taşeronlar da geçinebilmek için altlarındaki işçilere yüklenmek zorundadırlar. Tüm vasıflı işçiler taşeron değildir, ama taşeronların çoğu vasıflı işçilerdir. İşte Engels'i sendikaları işçi aristokrasisi içinde ele almaya iten budur: Ondokuzuncu yüzyılda pekçok sendika, esas olarak taşeron birlikleridir. İşçiler ve sendikaları uzun bir süre, 1910'lara kadar, taşeron sisteminin kaldırılması için taşeron sendikalarıyla mücadele etmişlerdir. 1880'lerden itibaren teknolojik değişimler, geleneksel yöntemlere dayalı taşeron sistemini kapitalistler için de yararsız hale getirmiş; 1870'lerde başlayarak yirmi yıl süren kriz de bu durumu pekiştirmiş ve önce kapitalistlerin taşerona ödeme yaptığı, sonra taşeronun kendi payından işçilerin ücretlerini ödediği sistem; kapitalistler için de kâr oranları ve emek maliyetleri açısından verimsiz bulunmaya başlamıştır. Böylece taşeron sistemi yok olmaya yüz tutmuştur.*

Kuşkusuz taşeron sistemi işçi aristokrasisinin tek dayanağı değildir. Ancak, taşeron sistemi, aynı zamanda hem işçi sınıfının belirli bir kesiminin ekonomik ayrıcalığının yapısal dayanağı, hem de bu kesimin burjuvaziyle nesnel çıkar ve ruh hali açısından ilişkili olmasını sağlayan mekanizmadır. Bu nedenle, Engels/Lenin'in işçi aristokrasisi kavrayışı ancak taşeron sistemi ile birlikte anlaşılabilir. Çünkü ancak bu çerçevede işçi aristokrasisi kavramı, sınıf işbirliğini açıklayabilir. Yani, işçi aristokrasisinin, taşeron sisteminden başka yapısal dayanakları da olabilir, ancak taşeron sistemi bittiğinde işçi aristokrasisi de, işçi sınıfının oportünizmini **açıklayıcı** bir kavram olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle bugün işçi aristokrasisi yalnızca **betimleyici** bir kavram olarak vardır; ve "işçi sınıfının oportünizmi"ni açıklamak için, başta devlet olmak üzere sınıfı bölen ve sınıf oluşumunu engelleyen pekçok mekanizmaya, devlet-sınıf ilişkilerine bakmak gerekir. İşçi sınıfının oportünist olup olmamasını belirleyen, bu anlamda, iç dinamiktir.

Bu bölümün başında yeralan bir diğer soru da emperyalist ülkelerde, emperyalizmin bir işçi aristokrasisi yaratmaya devam edip etmediğiydi. İşçi aristokrasisinin ayırdedici yanının **kalıcı** ayrıcalıkları olduğunu anımsarsak, emperyalist ülkelerde bile bu anlamda bir işçi aristokrasinden sö-

* Bugünkü taşeron sisteminin, burada sözü edilen sistemden işçi aristokrasisi sorunuyla ilişkili olarak iki önemli farkı vardır. Birincisi, bugün "taşeron" bir işçi değil, işverendir ve bu nedenle işçi aristokrasisi değil, burjuvazi içindedir. İkinciye bağlı olarak ikincisi, eski taşeronların diğer işçileri dışlayan sendikaları varken; bugün işveren konumunda bulunan taşeronların, işçilerle aynı düzlemde yeralan örgütlenmeleri bile söz konusu olamaz. Ayrıca, bugünkü taşeron sisteminin varoluş gerekçeleri ve işlevleri de farklıdır.

zedilemez (17): Kriz dönemlerinde fatura aynen diğer ülkelerdeki gibi ilk önce işçi sınıfına çıkartılmaktadır. Zaten bu ülkelerdeki sınıf mücadelesinin temel dinamiği de budur.

Ayrıca işçi aristokrasisi kavramı, işçi sınıfının geri kalan kesiminin homojen olduğunu varsayar. Oysa, Marx'ın "kollektif işçi" kavramı, tüm sınıfa dağılmış bir heterojenliği içerir. Kollektif işçi kavramının, işçi aristokrasisi kavramının sahip olduğu gibi politik uzantıları da yoktur. Çünkü, işçi sınıfının iç yapısı ile politika arasında doğrudan bir ilişki yoktur. "Mutlak" artı değer üretiminden "görelî" artı değer üretimine geçiş, taşeron sistemini yıktığı gibi, vasıfsız işçilerin de sendikalaşmasını getirmiştir. Bu ise sendikal politikaları büyük ölçüde değiştirmiştir. Taşeron sendikalarının, üyelerine yani işçi aristokrasisine ayrıcalık sağlamaları, işgücü arzını kontrol etmekle, yani "sayıları" kontrol etmekle ve bireysel pazarlık yoluyla mümkünken; taşeron sisteminin çöküşüyle birlikte bireysel pazarlığın yerini kollektif pazarlık almıştır.

İşçi aristokrasisiyle ilgili tüm bu söylenenlerin sınıf oluşumu açısından getirdiği sonuçlardan biri ise şudur: Sendikalar, taşeron sistemindeki gibi belirli bir kesime kalıcı ayrıcalıklar sağlama anlamında "tekel içinde tekel" olma konumlarını yitirmiş olsalar bile, işgücü pazarındaki rekâbete dayanan ve üyelerine kalıcı olmasa da belirli ayrıcalıklar sağlayan örgütlerdir. Bu nedenle sendikalar varoluş gerekçelerinden kaynaklanan bu olumsuzluğu tümüyle ortadan kaldıramasalar bile, başka yönleriyle telafi etmek, sınırlandırmak zorundadırlar. Esasen, "sınıf sendikacılığı"da buna dayanır ve sendikaları bu olumsuzluğa rağmen sınıf oluşumunda halâ önemli rol sahibi kılan da budur. Sendikaların bu rolü gerçekleştirmelerinde sahip oldukları en önemli araç ise aynı zamanda birer "okul" olmalarıdır.

Bu noktada bir örnek Türkiye'de gelişen kamu çalışanları hareketi ve sendikalarıdır. Bu nedenle son bölümün konusu, bunların sınıf oluşumu açısından değerlendirilmesi olacaktır.

Kamu Çalışanları Sendikaları

Kamu çalışanlarının sendikalaşma hareketi, 80'lerin ikinci yarısında ortaya çıkışından itibaren, sınıf mücadelesi açısından pekçok olumluluğun yanında, ortaya çıkış koşullarının damgasını vurduğu birçok zaafı da içinde taşımıştır. Bilindiği gibi, sendikalaşma süreci, 82 Anayasasında memurlara sendika yasağı konulmamış olduğunun farkedilmesiyle başladı. Ancak bu yasaklamama, sanıldığı gibi basit bir unutkanlık sonucu değildi, son derece bilinçli ve uzak görüşlü bir tercihin ürünüydü: Dünya kapitalizmiyle entegrasyon sürecinin hızlandığı 80 sonrası sermaye birikimi modelinde, memurların sendikalaşması, kapitalist devlet açısından hem

ekonomik hem de siyasal olarak tercih edilen bir süreçti. Ekonomik olarak istenir bir durumdu, çünkü özelleştirmelerin gündeme geldiği bu dönemde devlet, sendika hakkı karşılığında işgüvencesi kamburundan kurtulmaya razıydı. 1.5 milyon memurun işgüvencesini koruma yükümlülüğü, devlet için kaldırılamayacak bir lükstü. Gerekli sayıda kişi işten atıldıktan sonra geri kalanlara toplu sözleşmeyle yüksek ücretler vermek devlete ağır gelmeyecekti. Böylece bir taşla birkaç kuş vurulmuş olacaktı: Hem özelleştirmeler için gerekli işten çıkarmalar sağlanacak, hem sınıf bölünecek, hem de sınıfın tüm sektörlerini kapsayan bir sendikal yapı kurularak; tüm sınıfı kapsayan bir uzlaşma ortamı sağlanacaktı. Memur sendikaları, devlet için siyasal açıdan da istenir kurumlardı, çünkü, Avrupa'yla entegrasyon sürecinde ILO sözleşmelerinin gereklerini görüntüyü kurtaracak düzeyde de olsa yerine getirmek zorunluydu.*

İşte böylece kamu çalışanları sendikaları baştan zaafli doğdular: Daha çok kendileri dışındaki sürecin mantığı gereği yaratılan gündemin, bütünüyle kendi mücadeleleri sonucu elde ettikleri kazanımlarla oluştuğu yanılsamasına kapıldılar (18). Bu ise baştan yenilgi demektir; gerçekte karşı taraf hep 1-0 öndeydi. Devlet sürecin başından itibaren "güdümlü" sendikalarıyla, vaadleriyle, yasa taslakları trafiğiyle gündemi belirledi. (Kamu çalışanları sendikalarının gelişiminde özel bir yasanın yokluğu hiç de en ciddi engel değilken, hatta yasanın yokluğu belirli bir serbesti de sağlıyorken, kamu çalışanları sendikaları, kendilerini devletin başlattığı bir yasa taslakları trafiği içinde, bekler konumunda buldular.) Kamu çalışanları bayraklaştırdıkları "grevli, toplu sözleşmeli sendika" istemini, bir sihirli değnekmişçesine, herşeyin üstünde tuttular ve başka şeylere gözlerini kapadılar. Sendikalaşma sürecinin özelleştirme atağının hızlandığı 80'lerin ikinci yarısıyla çakışması, bu süreçte devlet güdümlü sendikaların da grevli toplu sözleşmeli sendika hakkı istemesi üzerinde durmadılar ve bu nedenle de en son yasa taslağına da hazırlıksız yakalandılar. En son yasa taslağının, bu açıdan, en canalcı maddeleri, ülke çapında tek bir toplu sözleşmenin tek bir konfederasyonla -üye çoğunluğuna sahip yetkili konfederasyonla- yapılabileceği maddeleridir. Burada murad edilen konfederasyonun Türk Kamu-Sen olduğu açıktır. KÇSP ne denli hızla konfederasyonlaşmaya çalışırsa çalışsın, devletin Türk Kamu-Sen'in üye sayısını şişirmesi zor olmayacaktır. Ve Türk Kamu-Sen'le ilk başarılı toplu sözleşme imzalanır imzalanmaz, pekçok kamu çalışanın devlet güdümlü sendikalara üye olmaması için hiçbir neden yoktur.

KÇSP bu tehlikeye karşı hiçbir önlem almamıştır. Üstelik KÇSP üye-

* Kuşkusuz burada bir komplotan söz etmek istemiyorum, sadece sürecin iç mantığından ve bazı devlet adamlarının kendi sözlerinden yola çıkıyorum. Genel olarak, devletin hedefi sendikasılaştırma ve varolan sendikal yapıların düzen içine daha çok çekilmesi iken, kamu çalışanları sendikaları gibi mücadelenin henüz bir başlangıç ve denge durumunda olduğu yerlerde, ikinci hedef daha ön plana çıkmaktadır.

lerinin çoğunluğunun sendikaya ekonomik nedenlerle bağı olma durumu; şimdiye kadar içe dönük eğitim çalışmalarından çok, dışa dönük büyüme (yine ekonomik talepleri elde edebilmek amacıyla kitleselleşme) önem verilmesi nedeniyle, sürekli olarak yeniden üretilmiştir. Bu nedenle KÇSP üyelerinden bir kısmı da kolaylıkla "aynı malın daha iyisini veren"i tercih edebilir. Bu ise tam da devletin istediği durumdur. Ancak KÇSP, bundan sonra daha da büyük bir açmazla karşı karşıyadır: Bir yandan yetkili konfederasyon olabilmek için hızla kitleselleşmeye çalışacak, öte yandan bunu ancak ekonomik talepleri önplana çıkararak yapabileceği için ve bu süreçte iç eğitimle uğraşmadığı için üyeleri her an sarı sendikalara geçmeye hazır bilinç düzeyinde bırakacaktır. Böylece önümüzdeki dönemde, gündemini bir kez daha devletin belirlediği bir yarış ve "mücadele" süreci yaşanacaktır.

Kamu çalışanları bu oyuna gelmemelidirler. **KÇSP üyeleri sadece "devlet güdümlü sendikalara" değil, devlet güdümlü sendikal gündemlere de karşı çıkabilmelidirler.** Kamu çalışanları sendikaları, kuruldukları günden beri önlerindeki en önemli sorunu grevli toplu sözleşmeli sendika hakkı olarak tanımlamış, bu sorunun çözümü için de biricik yol olarak kitleselleşmeyi görmüşlerdir. Son yasa taslağıyla son derece göstermelik ve eksikli de olsa bu hedeflerine bir ölçüde ulaşmışlar; bu kez de en önemli sorun olarak yetkili konfederasyonu görme ve yine bu sorunun çözümü için kitleselleşmeyi en ön plana alma eğilimine girmişlerdir. Böylece yine aynı döngüye gireceklerdir: Kamu çalışanlarına işçi oldukları için grev ve toplu sözleşme hakları olduğunu, sendikanın bu hakları elde edeceğini, onların da bu haklardan yararlanabilmek için sendikalara üye olmaları gerektiğini söylemekle yetineceklerdir. Bu ise, bin üyenin çağrıldığı toplantılara elli kişinin katılmasına razı olmaktır. Solcu sendika önderleri pişirecek, bilinçsiz taban yiyecektir. Pişirilen yemeği beğenmez de aç kalırlarsa da, çekip gideceklerdir.

Bu tehlikeye karşı alınması gereken en önemli önlem sendikal eğitimidir. Ancak bundan kastedilen de, büyük ölçüde deneyimdir, yani tabanın katılımıdır, yemeğin birlikte pişirilmesidir. Bu süreçte mutlaka vurgulanması gereken temalar ise, devletin kamu çalışanları sendikalarına nasıl baktığı, kamu çalışanları sendikalarının devletle ilişkilerinde belirleyen konumunda olabilmeleri için grevli toplu sözleşme karşılığında, sınıfın oluşumu açısından çok daha temel olan iş güvencesi ve benzeri kazanımlardan geri adım atmamaları gereğidir. Siyasetin de, sınıf mücadelesinin de merkeze çekilmeye, tek tipleştirilmeye çalışıldığı bir dönemde; kamu çalışanları sendikaları, yetkili konfederasyon olma yarışına girmek yerine, istikrar paketinin tek tipleştirici yasa taslağına karşı mücadelelerini yükseltmelidirler.

- (1) E.P.Thompson, *The Making of the English Working Class*, Penguin, 1963, ss. 9-11.
- (2) Devam etmeden önce sınıf yapısı, sınıf oluşumu ve sınıf mücadelesi kavramlarını tanımlamakta yarar vardır. Bunun için E.O.Wright'ın modeline başvurmakta sakınca yoktur: "Bu kavramlardan herbiri diğer ikisini varsayar ve ancak diğerleriyle ilişki içinde tanımlanabilirse de, aralarındaki ayrımları belirtmek önemlidir. **Sınıf mücadelesi**, bireylerin ve kolektivitelerin sınıf çıkarlarını korumaya yönelik pratiklerini kapsar; **sınıf oluşumu**, sınıfın kendi çıkarlarını gözetme kapasitesini belirleyen sınıf-içi ilişkileri tanımlar; **sınıf yapısı** ise, oluşum halindeki sınıfların mücadele konusu olan temel çıkarları belirleyen sınıflararası ilişkilerle ilgilidir. Sınıf analizinin bu üç ögesinin kendi aralarındaki ilişkiler ise şu biçimdedir: Sınıf yapısı, sınıfın olası kolektif örgütlenme biçimlerini, yani sınıf oluşumunun alabileceği biçimleri sınırlar; sınıf oluşumunun bu olası biçimleri ise, sınıf mücadelesinin alabileceği biçimleri sınırlar. Bu sınırlar içinde, sınıf mücadelesi, hem sınıf yapısını, hem de sınıf oluşumunu dönüştürür. Bu dönüşümler, sınıf yapısının sınıf mücadelesi ve sınıf oluşumuna koyduğu sınırların sabit olmadığı, bizzat sınıf mücadelesi tarafından değişime uğratıldığı anlamına gelir. Modelin diyalektik yanı da budur: mücadeleler, kendi belirlenim koşullarını dönüştürürler" (E.O.Wright, "The Status of the Political in the Concept of Class Structure", *Politics and Society*, Vol. 11, No:3, 1982, ss. 322-323).
- (3) Alvin Gouldner, *The Two Marxisms: Contradictions and Anomalies in the Development of Theory*, New York: Seabury Press, 1980.
- (4) Ira Katznelson, *Marxism and the City*, Oxford: Clarendon Press, 1992, ss. 61.
- (5) Stanley Aronowitz, *The Crisis in Historical Materialism*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1990, s. 108.
- (6) İlk kampın en rafine örneğini E.O.Wright'ın çalışmalarında bulmak mümkündür. En rafine örneği dedim, çünkü bu kampın diğer elemanlarından farklı olarak E.O.Wright, hernekadar sınıfsal yapıyı analizinin temelinde oturtsa da, sınıf oluşumu, sınıf bilinci, sınıf mücadelesi gibi bir dizi kavramla besleyerek analizini salt yapıyla sınırlamamaktadır. İkinci kampta ise tersine bir örnek Przeworski'dir; tersine bir örnektir, çünkü analizini yapıyı tümüyle dışlayarak, salt süreçle sınırlamış ve sonuçta üretim ilişkileri ile sınıf kimliği arasındaki ilişkiyi yoksayan bir yaklaşıma varmıştır.
- (7) Burada sözü edilen çalışmalar, yapı ve özne arasında yapay bir kavramsal karşıtlık kurmak yerine; orta sınıflı kuramsal düzeyde tanımlayan nesnel temeller ile, orta sınıf üyelerince bir grup oluşturmada kullanılan stratejiler, kimlikler ve örgütler arasındaki analitik köprüleri kurmaya çalışmışlardır. (J.D.Wacquant, "Making Class: The Middle Class(es) in Social Theory and Social Structure" in S.G.McNall, R.F. Levine, R.Fantasia (ed.), *Bringing Class Back In*, Oxford: Westview Press, 1991.)
- (8) "Sınıflar, ekonomik, politik, ideolojik koşulların belirlediği mücadeleler içinde oluşur, dağılır, yeniden oluşurlar." (Adam Przeworski, "Proletariat into a Class", *Politics and Society*, Vol. 7, No: 4, 1977, s. 343) Bu çerçevede, 80 öncesinde mühendislerin, 80 sonrasında kamu çalışanlarının sınıfsal konumunun gündeme

gelmesi; ekonomik, ideolojik, politik koşulların yükselttiği mücadele ortamı içinde sınıf oluşumunun hızlanmasına örnektir.

- (9) Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji, İletişim Yayınları, 1986, s. 85.
- (10) "Son Dönem Hekim Hareketi Üzerine" (ATO YK, ATOB 89/6), Toplum ve Hekim, Sayı:55, Temmuz 1993.
- (11) Tülin Öngen (Hoşgör), "Çağdaş Toplumsal Çatışma", AÜSBF Dergisi, Cilt: 48, Sayı:1-4, Ocak-Aralık 1993, s.76.
- (12) İleri kapitalist ülkelerde işçi sınıfının devrimci potansiyelinin yeniden gösterilmesinde en önemli sorunun, işçi sınıfının genel çıkarları temsil ettiğinin yeniden gösterilmesi olduğunu düşünen yazarlar vardır. Bkz. Tülin Öngen (Hoşgör), "İşçi Sınıfı ve Sınıf Mücadelesi", Marksizm ve Gelecek, Sayı:1(6), 1993, s.141; Raymond Williams, İkibin'e Doğru, Ayrıntı Yayınevi, 1989, ss.155-160.
- (13) Tülin Öngen (Hoşgör), "Çağdaş Toplumsal Çatışma", s.76.
- (14) E.Hobsbawm, "Labour in the Great City", New Left Review, No:166, 1987, s.48.
- (15) Ira Katznelson, a.g.e., s.237.
- (16) Bu bölümün tamamında şu makaleden yararlanılmıştır: J.M.Barbalet, "The Labour Aristocracy in Context", Science and Society, Vol.51, No:2, 1987.
- (17) Martin Nicolaus, "The Theory of Labour Aristocracy", Monthly Review, Vol. 21, No:11, 1970, s.99.
- (18) Burada Wallerstein'den bir alıntı yapmak yerinde olur: "Proleterleşme, kapitalistlerin bir sınıf olarak kısa vadeli (yalnızca kısa vadeli) çıkarlarına hizmet etse bile tek tek işverenler olarak çıkarlarına karşıdır ve bu nedenle proleterleşme, normal olarak, onlar sayesinde değil onlara rağmen gerçekleşir. Proleterleşme talebi daha çok öbür taraftan gelir. İşçiler kendilerini çeşitli yollarla örgütlerler ve böylece taleplerinden bazılarını elde ederler, bu da onlara gerçek bir ücret-tabanlı asgari ücret eşiğine ulaşma olanağı sağlar. Yani işçiler kendi çabalarıyla proleterleşirler ve sonra da zafer diye haykırırlar!" (Balibar ve Wallerstein, Irk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler, Metis Yayınları, 1993, s.164.)

"ANLATILAN SENİN HİKAYEN..."

Mansur DEDE-Vural MAĞDENLİ

Yazının başlığı teorik bir derginin ilk sayısı için biraz naif bulunabilir. Ancak böyle bir başlık seçmenin kusuru bizde değil, Türkiye'de sosyalist mücadele adına yapılan siyasal ve örgütsel naifliklerde, fantezi üretimlerinde aranmalıdır.

Yazının başlığına ilişkin yanlış anlamaların önüne geçmek için kısa bir açıklamaya daha ihtiyaç olduğu kanısındayız. Başlıkta hitap nesnesi olarak ikinci kişi kullanılmıştır. Oysa ki anlatılanlar bir yanıla hepimizin hikayesidir. Burada, hariçten gazel okumak sözkonusu değildir. Anlatılanlardan, Türkiye'de sosyalizm mücadelesi veren herkesin, her öbeğin, her kuşağın ama özellikle genç kuşak sosyalistlerin çıkaracağı sonuçlar, dersler olacağına inanıyoruz. En azından, yaşananların bir bölümünün ciddi biçimde sorgulanmaya başlaması bir kazanç sayılmalıdır.

"Madam Bovary"nin yazarı Gustave Flaubert'e, Normandiya'da yaşamakta olan bir okuyucusundan mektup gelir. Okuyucu, mektubunda romandaki tüm kahramanların benzerlerinin kasabasında da yaşadığını anlatmaktadır. Yüzlerce kilometre uzaktan bu mektubu almak Flaubert'i heyecanlandırır. Bizim amacımız da bu. Yoksa bu yazı bazılarına "bak, işte burada yalnız beni ya da yalnızca benim içinde bulunduğum yapıyı anlatmış" türünden, kendilerine özel kıymet biçici sonuçlar çıkarma fırsatı vermek için yazılmadı. Amacımız, hikayelerin bütünlüğü içerisinde herkesin kendini ilişkilendirebileceği bölümleri bulmasını ve sorgulama sürecini başlatmasını sağlamaya yöneliktir.

Hikayeler, belirli zamanları ve mekanları çağrıştırabilirler. Ama, bununla sınırlı kalınmamalıdır. Çünkü anlatılanların, belirli zamanların ve mekanların çok ötesinde geçerlilikleri olduğunu düşünüyoruz.

Şimdi, hikayelere girebiliriz.

I. Hikaye: Hikaye-i Reddi Miras

"Haddini bilmezlere ve sosyalist mücadelenin miladının kendileriyle başladığını sananlara ithaf olunur."

Bu bölümde anlatılan reddi mirasçı tipoloji sayıca azdır ama, paradoksal görünse bile, siyasal hafifliği nedeniyle tehlikelidir.

Sosyalist siyasi mücadele hiçbir coğrafyada ve siyasal yaşamın hiçbir evresinde, düz bir hat izlememiştir, izlemez de. Temel eksen ve yasallıklar doğrultusunda etkileyerek ve etkilenerek farklı özgünlüklerde zenginleşerek/zenginleştirilerek gelişir ve geliştirilir. Bu yüzden diğer hikayelerde yeniden değineceğimiz "şablonculuğu ve şematizmi" tek yönlü ve mutlak belirleyen olarak nesnelliğin üzerine oturtmak mümkün değildir. Diğer bir deyişle mutlak öznelci bir yaklaşımla, nesnelliği kendi yasalarından bütünüyle koparıp, orasını burasını muncıklayarak şekil ve rileyebilecek bir süreç olarak görmek ve bunun üzerinden politika yapmaya kalkmak abestir. Bu tür bir anlayış, olsa olsa, bir çok örneğini gördüğümüz salt söylem düzeyinde kalmaya mahkum uçuk bir radikalizme, sonuç olarak da apolitizme tekabül eder. Tabii burada, yaşanan deneyimlerden, bunların sonuçlarından ve sosyalist siyasetin önsel olan yasallıklarından uzak durmaktan söz etmiyoruz. Asıl karşı durulması gereken sığlaştırıcı, yaratıcılığın önünü kesici ve siyaset yapmayı engelleyici olumsuzlukları barındıran şematizmdir, şablonculuktur. Mekansal ve dönemsel değişkenlikler hesaba katılmaksızın sosyalist siyaset yapılamaz. Yapıldığı sanılsa da bu **şizofrenik bir siyaset** olur. İstenildiği kadar sınıf ve iktidar vurgusu yapılsın, bunun sınıfı dönüştürmeye, iktidarı almaya dönük işlevselliği olmaz.

Diğer yandan sosyalist mücadele, hem evrensel hem de yerel planda bir tarihselliği, yine bu bağlamda bir miras devralınmasını ve birikimi içerir. Sosyalist mücadele için yola çıkan bir özne, bir öbek ya da bir birey başlangıç noktasında birinci koşul olarak kendisini bu tarihselliğin, bu birikimin üzerine kurgulamak durumundadır.

Tarihe ve mirasa sahip çıkmaktan ne anlamak gerekir? Özet olarak söylersek miras, siyasi mücadeleden çıkarılan teorik sonuçlarla deneyimlerin oluşturduğu toplam bir birikimi ifade eder. Bu birikimin içinde evrensel ölçekte, 1848'lerden ve Paris Komünü'nden günümüze kadar uzanan, Marks, Engels, Lenin, Plehanov, Buharin, Stalin, Troçki Castro vb. devrimci önderleri de kapsayan sosyalist mücadele tarihi vardır. Hiç kimsenin, örneğin, Paris Komünü'ndeki eksiklik ya da 1905 Devriminin yenilgisi nedeniyle bunları yaşanmamış ve yok saymaya, tarihselliği subjektif bir seçkicilikle tahrif ve tahrip etmeye hakkı yoktur. Deneyim, miras ve tarih inkarcılığının, başladığı noktada durması mümkün değildir. Tarihsel/siyasal süreçler içiçe geçtiği için inkarın yeni inkarlar yaratması da kaçınılmazdır.

Türkiye'de de, eğer gerçekten sosyalist politika yapacaksak, eleştirisi ve muhasebesi yapılarak devralınan bir mirasın, bir birikimin üzerine basmak ve bir orjine yaslanmak durumundayız. Mirasa ve tarihsel birikime sahip çıkmanın kuşaklarla, daha açık bir deyişle yaşla ilgisi yoktur. Kimilerinin bizzat yaşayarak devraldığı mirası kimileri de okuyarak ya da deneyim ak-

tarımlarıyla devralır. Kısacası, siyasette "neseb-i gayrı sahih" olmak, hiç olmamakla eşanlamlıdır. Türkiye'de sosyalizm mücadelesinin miladına kendilerini yerleştirenlerin, öncelikle bunu bilmeleri gerekir. Sosyalist mücadelenin şu anda üzerine bastığı zemin, M.Suphi'lerden, Şefik Hüsnü'lerden, H.Kıvılcımlı'dan TKP, TİP,TSİP deneyimlerinden, Denizlerden, Mahir'lerden 15-16 Haziranlardan günümüze devrolunan miras ve birikimin bize sunduğu zemindir. Bu zemin üzerinde siyaset yapıyoruz. Yaşanılanı inkar etmeden ama tekrar da etmeden, aşarak sosyalizm mücadelesi veriyoruz. Sosyalist mücadelede ve örgütlülükte süreklilik-kopuş diyalektiği, yaşanılan süreci tekrarlamayı ya da sıfırlamayı değil, yaşanılanı eleştirerek aşmayı ifade eder. Aşılan tekrarlanmaz.

Eğer sosyalizm mücadelesinin geçmişine, mirasımıza böyle yaklaşırsak, böyle bir sahipleniş, kimilerinin iddia ettikleri gibi ayakbağı olmayacaktır. Tersine, böyle bir yaklaşımın zenginleştirici işlevi olacaktır. TKP'nin kemalizmle malul oluşunu, 1961-71 TİP'inin parlamentarist/legalist yönlerini eleştirerek aşmak ayrı şeydir, tarihe karşı haddini bilmezlik ayrı şeydir. "Aşma" fiilinin, ancak ve ancak aşılmak istenen olguya tamboy ve cep-heden bir saldırıyla gerçekleşebileceğini düşünmek için ya çok toy ya da gerçekten budala olmak gerekir. Bu yüzden, Türkiye'de ne geleneksel sol, ne devrimci demokrasi ne de yeni sol henüz gerçek anlamda aşılabilmiştir. Ortada yalnızca, geleneksel sol, devrimci demokrasi ve yeni sol "karşıtlıkları" vardır, o kadar.

Reddi mirasçılar ise, bütün bunların farkında bile değildirler.

İşte, hikayenin bu bölümünde kerameti kendinden menkul bir "şef" ya da "kadro" tipolojisi çıkar karşımıza. Düşünme ve üretme süreçlerinden uzaklaşmak için (çünkü üretecek bir şeyi yoktur) sabah akşam hedefsiz, plansız sağa sola koşuşturan ve ayaküstü, aklına o anda geleni söyleyiveren bir tipolojidir bu. Örneğin, eksiğiyle, fazlasıyla yaşamının kırk yılını sosyalizm mücadelesine adanmış, 79 1 Mayıs'ında asker dipçiklerine hedef olmuş bir komünistte, 79 yılında henüz bıyıkları terlememiş bir tipoloji, bugün burun kıvrarak, küçümseyerek bakar, hatta uygun ortam bulduğunda hakaret de eder. Bunu anlamak mümkün değildir. Bu ucuz davranışın altında, olsa olsa, genç kuşak sosyalistlere sınır tanımaz "radikalizmini" göstermek, kıymetini ve nüfuzunu arttırmak yatmaktadır. Ancak, kerameti kendinden menkul "şeflerin", sosyalist mücadelede soluğunun nerede tükeneceği ya da nereye kadar süreceği bilinmeyen "kadroların" bu haddini bilmezlikleri, hem ahlaki bir sorun, hem de tarihselliğin reddi anlamında siyasi bir sorundur.

Reddi mirasçı tipoloji için çok uzaklara gitmeye de gerek yok. Örneğin, üç-dört yıl önce, kökü 69-70'lere dayanan bir siyasi hareketle, dönüştüğü, farklılaştığı için ortaklık zeminleri aranırken bugün aynı siyasi harekete saldırmak için 69-70'lerdeki siyasal hattından uzaklaşması noktasından

yüklenilir. Siyaset inkarının bu kadar yakın tarihlisine ne söylenebilir ki?

Bu tipolojiye giren "şefler" ve "kadroların" en büyük tahribatı genç kuşak sosyalistler üzerindedir. Genç kuşak sosyalistlerle sosyalist mücadele tarihi arasındaki bağları kopartan bir virüs saçtıkları için tehlikelidirler ve mahkum edilmeleri gerekir.

Kıssadan Hisse:

Sosyalist siyasal mücadele, salt mutlak öselliklerle ve yasallıklarla kuşatılırsa, yaratıcılık yok olur, kurulum başlar. Dogmatizme, şematizme yol açılır. Bunun tersi, öncesi olmayan bir deneysellik de, köksüzlüğün ve rotasızlığın işaretidir.

II. Hikaye: Hikaye-i Teşkilat-ı Mahsusa

"Önce İttihat ve Terakki'in komitacı şeflerine, sonra da günümüzün fevkalade 'örgütlerine', illüzyonistlerine ithaf olunur."

Hikayemizin bu bölümüne bir soruyla başlamak gerekecek. Parti, örgüt neden vardır? Bu soruya karşılık olacak bir dizi teorik açıklamaları kabul edip bir kıyıya bırakarak kısa ama pratik bir cevap verirsek, parti-örgüt, siyasal sıçrama yapmak için kurulur ve siyaset yapmanın olmazsa olmaz koşuludur. Hiçbir özne, özellikle içinde bulunduğumuz dönemin nesnelliğinin ürettiği olumsuzluklar düşünülürse, siyasal üretkenliğine ve pratiğine birbir denk düşen bir örgütsel gelişme yaşayamaz. Bu bir gerçeklik. Ancak, siyaset yapma iddiası ile yola çıkan bir öznenin yöneticileri, "küçük olsun da bizim olsun" anlayışını önsel olarak siyasal pratiğin ve örgütlenme perspektifinin önüne koyarlarsa, o öznenin bırakın sıçrama yapmasını, adım atmasını beklemek bile hayal olur. Bu "yönetici" tipolojisinin yarattığı sonuç ne olur? Partili mücadele sürecinde partiye doğru akabilecek olan nehir ve derelerin aynı yatakta buluşmasını sağlayacak anlayış, olgunluk ve yetenek yok olur. Gerekçeler hep aynıdır: öznenin ideolojik arılığının ve homojenitesinin zarar görmemesi. Oysa ki böyle bir akışın kolektivitinin bütününü zenginleştirici, canlaştırmacı yanı hiç hesaba katılmaz. Çünkü ortada bu akışı kesici örtük ama asal bir gerekçe vardır: "Yönetici"nin manipülasyon alanının daralmaması ve kontrolün elinden çıkarmaması... "Yönetici egosunun" baskın olduğu bu tür bir "yönetici" anlayışıyla siyasal olarak hiçbir yere varılamayacağı bir gerçektir. Ama "yöneticinin" varacağı bir yer vardır: Yönetici Konformizmi.

Yönetici konformizminin sonuçları nelerdir?

Birincisi, Leninist merkezîyetçiliğin yerine idari merkezîyetçilik ikame edilir. İdari merkezîyetçilik örgüt yaşamını kurutan bir anlayıştır. Eğer bir yapıda yaratıcı politik tartışma olmazsa, örgütsel yaşam cansızlaşır, po-

litika üretimi durur. Bürokrasi tek etken unsur haline gelir. Kurullar kurulur, kurullar bozulur. Her yeni fiili süreç için yeni tüzükler, normlar icat edilir. Sınırsız idealizmiyle sınırlı sayıda "yönetici egosu" yapıyı idari tedbirlerle çekip çevirir. Kadrolara ve yapının diğer unsurlarına ise "yöneticilerin" nutuklarını alkışlamak, oluşumuna katılmadığı kararları onaylamak düşer. Bu işleyişte bir yanda mutlaklaşmış "yönetici egosu" bir yanda da yapının büyük çoğunluğunu oluşturan etkisizleşmiş, sıradanlaşmış bir icracılar topluluğu vardır.

İkincisi örgüt fetişizmidir. Örgüt fetişizmi, yönetici konformizminin hem nedeni, hem de kaçınılmaz sonucudur. Örgütsel yapıya bu virüs girdiğinde siyasallaşmak ya da dışa açılmak mümkün değildir. "Örgütsel bağlanma" "siyasal bağlanmanın" tepesine oturtulur ve süreci mutlak ve tek belirleyen unsur olur. Yönetici egosunu siyasal ve örgütsel ihtiyaçların önüne çıkarmak, kadroların inisiyatifini köreltmek, yönetici egonun kişisel tercihlerine körü körüne bir itaatı yaratmak örgüt fetişizmi zemininde beslenen kötü bir merkeziyetçilik anlayışıdır. Burada çok sözedilen örgütsel bağlanmanın da aşıldığı ve "kişisel bağlanma" gibi sol hareketin tarihinde bolca yaşanmış olan bir olumsuzluğa evrilindiği açıkça görülür. Artık kadrolar, yalnızca bilgisayarın bilmem hangi tuşuna basılarak manipüle edilen birer nesneye dönüşür. Yönetici egosu tarafından oluşturulan kataloglara göre farklı disketlere depolanan kadrolar yönetici egosu için artık "diskette keklik"tir. O öyle düşünür ve öyle ister ama her zaman istediği gibi olmaz. İsteddiği gibi olmazsa çok öfkelenir. İşte örgüt fetişizmi bu noktada imdadına yetişir.

Üçüncüsü, yönetici ego, kişisel ego belirlenimli olduğu için farklı düşünce ve eğilimlere karşı teyakkuz halindedir ve en yapıcı eleştirilerde bile kendisine dönük bir "hinoğlu hinlik" arar. Güvensizlik sürekli içini kemirir. Oysa ki farklı düşünce ve eğilimlere karşı yokedicici, defterden silici tepki verme, "bürokratlaşmış" organların ve yöneticilerin kendi içlerine kapanarak "tutuculaştığının" da göstergesidir. Yapıyı yanlış yönelimlerden koruma adı altında, yapı içinde güç olduğunu, yetkilerin ve iplerin kendi elinde toplandığını her fırsatta hissettirmek, bir tür küçük burjuva kafasına uygun "yönetici egosunun" tipik görüntüsüdür. Görüntü hissettirmek için her yola başvurur. Ardarda çıkarılan genelgeler ve yerli yersiz yapılan tüzük düzenlemelerinde "yetki benim elimde" anlayışı hakimdir. Bu zihniyet, yapıya bürokratik deli gömleği giydirmeye ve bürokratik mekanizmalarla yapıyı kontrol etmeye dönük, kendi küçük iktidarının peşinde koşan ego ve kişisel iktidar düşkünü elitlerin zihniyetidir.

Dördüncüsü, açık tartışmayı sevmez, konspratifdir. Yönetici ego, yapı içerisinde tartışan organların, bireylerin tepesinde atmaca gibidir. Oysaki, farklı eğilimler ve zenginleştirici tartışmalar canlı bir siyasi organizmanın "olmazsa olmaz" bir unsurudur. Eğer genel olarak paylaşılan bir ortak

temel çerçeve varsa, paylaşılan bir programatik hat varsa, yapı içinde anlaşmazlık konularının olması, açıkça dillendirilen farklı eğilimlerin tartışılması, birlikte yol alınmasına engel teşkil etmez. Bu hiç de hiziplerin birliği değildir. Burada esas alınacak belirleyici ortak temel, iktidarın fetihine verilen öncelik ve sosyalizmi kurma iddiasıdır. Yönetici egosu, tartışılmasını sevmez. Ya engel olamazsa!..

İşte, bu noktada uhrevî ve kutsal argümanlara başvurur. Hemen bir imaj yaratılır. Yaratılan heyûlâ yönetici egonun ihtiyacına göre konjonktüre bağlı olarak, bazen munistir, bazen tokat atıcıdır, bazen eksiklidir, bazen tarifsiz mükemmeldir... Şaşırtıcı ama son noktada da "eksikli bağlanmadır." Ama, bu heyula ile bütün karşı çıkışların ve tartışmaların önünü kesmek mümkündür. Örneğin, çıkarılacak bir yayının adının ne olacağı tartışmasından bir anlaşmazlık mı çıktı, ya da belirli bir konuda tereddüt, tıkanıklık mı var? Yönetici ego düşünceli bir havaya girer, "bir soralım bakalım" der. Oysa ortada sorulacak bir konu ve merci yoktur. Amaç, "heyûla" yaratmaktır. Bir süre sonra geri döner. "Karar"ı açıklar. Artık tartışma noktalanmıştır! Burada kesin olmayan tek şey dışarı çıkan yönetici egonun vakit geçirmek için nereye girdiği, ne yediğidir. Bu oyun zaman içinde öyle içselleşir ki boş bulunduğu anda kendisi de inanır.

Heyûla rasyonalize edildi mi "vahiy" kaçınılmazdır. Bilinen öyküdür. Muhammed, birgün evlathğı/kölesi Zeyd'in evine uğrar, kapıyı Zeyd'in karısı Zeynep açar. Ter-ü taze bir güzellikle karşılaşan Muhammed dayanamaz ve Zeynep'i almaya karar verir. Ancak, bir ayet engeli vardır. Burada Cebrail imdada yetişir ve yeni bir vahiyle engel kalkar. Muhammed'in ilk karısı Hatice'ye, bu ne iştir, diye sorulduğunda, Hatice "Muhammed istemeye görsün, gökten acele bir ayet indirir." der. Heyûlayı istediği gibi kullanan yönetici ego da çok sıkıştığında daha önceki vahiyleri kesen yeni vahiylerle düze çıkar.

Yönetici egonun bir başka özelliği de, dengeci ve konspratîf anlayışına uygun olarak kolektivitinin bütünlüğünü farklı departmanlara bölmektedir. Oysa ki bir kolektivite bütün bölmeleri ile bir bütündür. Tek yönlü gelişim, tek yönlü istihdam sığlaştıracıdır, kurutucudur. Örneğin, kolektivitinin bir bölmesinin misyonu sadece eğitim ve yazı yazmadan ibaretse ya da olası bir "sağa kayışa" karşı sigorta olmaksızın veya saatini "sota teorisine" göre ayarlayıp ona göre konumlanmaksa, burada bir "donma" ve yapının bütününe yabancılaşma ortaya çıkar. "Taş gibi" nitelemesi donukluk anlamında yerli yerine oturur. Yapılması gereken siyasal ve örgütsel görevleri kolektifleştirmek, ihtiyaca ve konjonktüre göre bütün bölmelere yaymak, tartışma, karar alma ve eylem süreçlerini kolektivize etmektir. Ama yapının kendi içinde mutlak izole bölmelere ayrılması, bölmelerin yaşama ve siyasal süreçlere karşı izolasyonu yönetici ego için çok rahatlatıcıdır. Rahatının bozulmasını istemez. Rahatını bozmak isteyenlere

karşı akla gelmeyecek cambazlıklar, oyunlar, illüzyonlar kotarır, bu arada müfterilikten de çekinmez. Ancak, burada belirleyici olan tek unsur yönetici egonun becerisi ve kıvraklığı değildir. Çünkü yönetici ego en başta kendi alıcılarını iyi tanımaktadır. Bir kere ortaya "bolşevik iradecilik", "taş gibi örgüt" vb. kavramlar atılmış, tutturulmuştur. Dayanacak yer arayan günümüz gençliği bunlara sımsıkı sarılmıştır. Sonra, tarih de okumuştur. Bolşevik Devrimi'nin ünlü önderleri bile, hukukçuluğu ve münazaracılığı birinci sınıf, ama sosyalizm bilgisi ve temeli onuncu sınıf olan bir Vişinski'nin ipe sapa gelmez suçlamaları karşısında "evet ben ajanlık yaptım" demek zorunda kalmışlar mıydı? Demek ki, "örgüt" gerçekten çok acayip bir şeydi; "örgüt" böyle ise, onun temsilcisi konumundaki kişide de büyük keramet olmalıydı.

Kıssadan Hisse:

Birincisi, örgüt siyaset için vardır ve siyaset yapmanın en yetkin aracıdır.

Sosyalist örgütlenme gönüllü bir birlikteliktir. Yapının iş işleyiş normları, tüzükler vb. disiplini sağlayıcı olduğu kadar bireylerin inisiyatifini artırıcı, geliştirici, ön açıcı ve fırsat vericidir. Asli bir taşıyıcı kadrosu vardır fakat sonsuza kadar, kastlaşmış bir yönetici kabuğu yoktur. Sosyalist yapılarda tartışılmaz bir müktesep hak yoktur. Ayrıca, kim olursa olsun hiçbir yönetici eleştiriden muaf ve yozlaşmaya karşı şerbetli değildir.

İkincisi, Türkiye devriminin ve sınıf hareketinin işçi sınıfı sosyalistlerine yüklediği görevlerden yola çıkarsak bugün olan ile olması gereken arasındaki mesafe çok büyüktür.

Türkiye sosyalist hareketi kabuk çatlatma dönemini geçmişte tamamlasa bile, yaşamak zorunda kaldıklarıyla yeniden bir kabuğun içine girmiştir ve bugün bu ek kabuğu da çatlatma çabaları içindedir. Böyle bir dönemde, kendi içine dönmeler ve kopmalar ciddi bir potansiyel oluştururlar. Sonuçta ya kapanma aşılır, yapı bütünüyle dönüştürülerek siyasallaştırılır ya da içe dönük tartışmalarla kendi kendini kemirmeye mahkum olunur.

Üçüncüsü, sosyalist hareket bugün sınıfsal ve sosyal bileşimi bakımından küçük burjuva ağırlıklıdır. Bu durum belli bir süre için bir zorunluluk kabul edilse bile mutlaka aşılmasını sağlayacak bir perspektife sahip olunması gerekir.

Sıraladıklarımızın toplamından şu sonucu çıkarmak mümkün: Öncü'nün politik proje üretememesi, yalıtık olması ve sınıf mücadelesi dinamizminden ve toplumsal ilişkilerden tecrit olmuşluk. Bu mutlaka aşılmalıdır.

III. Hikaye: Hikaye-i Efruz Bey

"Tüm 'Efruz Bey kılıkçılara' ithaf olunur."

"Sevgili Efruz!

Hayatın şu birkaç levhasını yazarken ihtimal biraz mübalağacı göründüm. Ne yapayım? Bu benim mizacımdır... Bunun için kızma. Beni affet! Hem emin ol ki, maksadım ne seni tahkir, ne de maskara etmek... Hakikatı görüldüğü gibi, edebiyat yapmadan yazmak istedim. Muvaffak oldun mu? Bilmiyorum. Fakat okuyunca samimiyetimin derecesini herkesle beraber sen'de anlayacaksın. Herkes seni -bizzat kendi kadar- tanır, Efruzcuğum! Bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen "hepimiz" değilsin, değilsen bile "hepimizden bir parça"sın...."

Ömer Seyfettin'in fantezi romanı "Efruz Bey" bu ülkede yaşamış bazı tiplerin, bazı düşünce ve alışkanlıkların mübalağalı bir anlatımla çizilmiş karikatürü niteliğindedir. Bugün "Efruz Bey"ler hâlâ vardır; ancak dün olduğu gibi bugün de bu tiplerin kendilerine biçtiği misyonların hiçbirisinin aslı-astarı yoktur. Efruz Bey, büyük adamlar kategorisine mensup görünmekle kalmaz; cesur, şair, edip, feylesof, alim, derviş, pehlivan, taburacı, damacı filan... görünmek ister, görünür de. Hatta Şehit Mithat Paşa'nın kanlı gömleğinin evinde saklı olduğunu, rastgeldiğine bir sır olmak üzere söyler, bu sırrı saklayacaklarına peşinen yemin de ettirir. Efruz Bey, herkesi inandırmakta son derece mahirdir. Çünkü görünmek, caka satmak istediği şeyin aslına hiç önem vermemektedir. Onun önem verdiği şey sadece öyle görünmektir. Mezhepçilikle ilgili tartışmada felsefesini şöyle haykırır: "İnsanların hepsi hürdür. Kardeşler. Musavidir. Artık ayrılmaya mana var mı? Birbirinizin lisanını bilmiyorsanız "esperanto" dilini öğreniniz (Şimdilerde her ne kadar Rusça, İspanyolca, Kürtçe merakı varsa da). Haydi hepiniz birleşiniz. Sevişiniz, 'bila tefrik cins-ü mezhep' bayrağının altına gelmeyenler müstebitlerdir. Onlar bizim düşmanımızdır. Bırakınız onları mabetlerine gitsinler."

Öyküden alıntının fazla uzadığının farkındayız. Ancak yeni Efruz Bey'ler hızını alamaz ve devam ederler:

"-Sınavdan kaç aldık?

-Artık daha rahat tartışabiliriz.

-Hareketimiz üzerindeki saldırı bitti.

-Saldıranların ne oldukları ve ne olacakları açığa çıktı."

Sonra içeriye döner, aba altından sopa gösterir:

"-Ama bu basit norma en fazla ihtiyaç duyulan konjonktürde kimileri eteklerindeki taşları dökmüşlerdir..."

Ömer Seyfettin romanında İstanbul kadınlarının on iki saat içinde bu muhterem kahramanın ismini bozduklarını anlatır: Bundan böyle ismi "Aforoz Bey"dir.

Efruz Bey'in artık "nufuz-u iktiranı" son noktasına gelir. ".... kadroların örgütçü niteliği ile komitatçık-aparatçık (ki Efruz bu ilişkilendirmenin hangi çerçeveye ve sınıra oturduğunu bilir) denilerek dalga geçildiğinde herkes isyan etmeliydi" buyurur.

Efruz Bey'ler bu kadarla da yetinmezler. Örneğin Efruz aynı zamanda kendisinin İttihat ve Terakki merkezinin tek temsilcisi olduğunu iddia etmeye başlar. Efruz'larda sınır yoktur. Ancak bir gün kendilerinin "Heyet-i Merkeziye" olduğunu bilen çoğunluk, sorgu-suale başlar. Üç gün evvelki hayatının her tarafını ona söyler. Sonra onun sadece mas etmek için, satış yapmak için bu kadar gürültüye sebebiyet verdiğini anlayınca hepsi birden kahkahalarla gülmeye başlarlar:

"olur iş değil!"

"olur iş değil!.."

Daha sonra Efruz'u kendilerine has bir usulle, elindeki "denge çubuğu" ile öbekler arası dengeliği yapmak üzere geleceğiyle başbaşa bırakırlar. Ancak Efruz'a "yandaş" görünen kesim atmasyonlarına aldanıp üç günde yaptığı mabudunu, üç saniye içinde unuttur. Hikaye böyle biter.

Kıssadan Hisse

Efruz Beyler de bir çelişkiyi ta derinden yaşarlar: hangisi daha yerindedir? Dürüst, açık, iyiniyetli ve içten biri olarak tanımak mı, yoksa herşeyi önceden düşünen ve hesap eden, "irade" adına her taşı yerine yerleştiren dirayet ve iktidar sahibi biri olarak mı?

Bu, öyle sanıldığı kadar kolay çözülecek bir durum değildir. Sonuçta ikisi birden olur. Gerektiğinde "vallahi biz hiç kötü düşünmemiştik, işte gördünüz adamlar ne yaptılar" türü bir saflık, gerektiğinde "biz adamın altını oyar, çevresini kuşatır, tecrit ederiz" türü bir hinlik sergilenir. Peki, bu garabet kimsenin dikkatini çekmez mi? Garip görünecek, ama çekmez. Çünkü insanlar henüz görerek bağlanma aşamasında değildirler; ortada olan bağlanarak bakma ve öyle görme durumudur. Dolayısıyla, herkes zokayı kolayca yutar. "Kötü" adamlar, birgün "bu işin başındaydınız neden durdurmadınız" diye eleştirilirler, öteki gün "siz bizim eteklerimizden dö-küldünüz" diye karalanırlar.

Yutan olduktan sonra, neden olmasın ki?

IV. Hikaye: Hikaye-i Münzeviye ve Etik Değerler Manzumesi

"Sırtında pahalı giysilerle bir han odasında ve mum ışığında yaşamayı devrimci püritenizm adı altında satmaya çalışan 'romantiklere' ithaf olunur."

Hikayemize, son aylarda başına "devrimci" sıfatı eklenerek çokça sözü edilen püritenizm kavramıyla başlamamız uygun olacak. Püritenizm, özet olarak günahkâr konumdan kurtulmak için içsel bir tövbe deneyimidir. Püritenler de, dinsel misyon için "seçilmiş kişiler"dir. Bilindiği gibi kavram hristiyanlığa ait dinsel bir kavramdır. Büyük ölçüde içe kapanmış, inzivaya çekilmiş bir ruh haline bürünmüş yapıyı çağırıştırır.* Kavramın başına devrimci sıfatının eklenmesi tamlamaya nasıl bir anlamsal ve fiili özellik kazandırır diye düşünüldüğünde ortaya bir garabet çıkıyor. Devrimci münzevilik; devrimci sıfatı burada, olsa olsa, dışa dönük bir alt üst oluşu değil, münzevice, içe dönük bir alt üst oluşu tanımlar. Tabii, hergün kurullar kurup kurullar bozan, her yeni fiili süreç için tüzükler hazırlayan, yeni yeni hukuksal konsolidasyonlara başvuran bir yapı için içe dönük alt üst oluş anlamında devrimci püritenizm kavramı hiç de yadırgatıcı değil. İçe kapanmış, siyasallaşma konusunda kendisini dönüştürememiş, dönüştürülme çabalarına direnç göstermiş bir kadro tipolojisi için devrimci püritenizm hem sebeptir hem de durumunu rasyonalize edecek bir can simiidir. Üzücü, ama bunlar anlaşılabilir şeyler.

Yine aynı kavramın, zaman zaman, örgüt içi eşitlikçilik anlamında kullanıldığına tanık oluyoruz. Yanlış kullanımını bir kenara bırakalım, kavramı bu anlamıyla kullanıp kendilerinde eşitlikçilik görenlerin hiç de böyle olmadıkları bir gerçek. Onların eşitlikçilikleri söylem düzeyindedir ve mas etmeye yöneliktir. Sırtlarında en lüks mağazaların pahalı giysileri vardır ama fırsat buldukça han odalarında yağ kandilleriyle yaşamaktan söz ederler. Bu durumun fark edildiğini hissettiklerinde hemen bir refleks gösterirler: Eş dost, akrabanın katkısıdır bunlar. Birilerinin sinemaya gittiğini ya da sinemadan söz ettiğini duyunca hemen kaşları çatılır ama en pahalı konserlerde, yine birileri "babalık" eder (ama kimin adına, kimin katkısıyla...), en ön sıralara dizi dizi dizilirler. Birilerinin siyasal ve örgütsel görevlerini aksatmaksızın ve gizlenmeksizin zaman zaman dost-

(*) Ansiklopedik bilgilere göre Püritenler, yani sözcüğün tam karşılığı ile sofular, İngiltere'de 17. yüzyılda ortaya çıkmışlardır. Püritenizm ya da sofuluk, ibadet usulleriyle ilgili tartışmalardan hareketle şekillenmiştir. Püritenizm, vatandaşlık haklarından yararlanılabilmesi için "topluy ayinlere katılma" zorunluluğu getirmiş, "tarikatçı bir kilise yönetimine bağlı kalmış"tır. Püritenler, dünyevi yaşam, sanata, tiyatroya, kısacası bütün eğlence kaynaklarına tiksinti duymuşlardır. Öyle ki İngiltere'deki püritenler 1642 yılında ülkedeki bütün tiyatroları kapattırmışlardır. Püritenlerle, yani sofularla ilgili ilginç bir atasözü de vardır: "sofu soğan yemez, yerse kabuğunu komaz." Başka deyişle sofular "yapmamalarıyla" tanındıkları şeyleri bir yaptıklarında pir yapıyorlar. Bu durumda, Türkiye'deki devrimci püritenlere de bir ölçüde dikkatle ve kuşkuyla bakmak gerekebilir. Türkiye'deki devrimci sofuların "soğan yemeye" başladıklarında bu kez tiyatroculuk, meyhanecilik, sinemacılık, palyaçoluk vb. yapmaya başlamaları ihtimal dahilindedir.

sohbetlerinde görünmesi onlar için dayanılmazdır. Ama kendileri grup halinde, sıradan insanların kapısının önünden bile geçemediği, elitlerin gittiği eğlence yerlerinde arz-ı endam ederler. Çünkü onları orada kimse göremeyecektir.

Sonra, 24 saat partililik... Bu da çok sözü edilen bir kavram. Hikayemizin bu bölümüyle ilişkili olduğu için kısaca ona da değinmek gerekiyor.

24 saat partililik nedir? Ne değildir?

24 saat partililik, 24 saat parti lokalinde oturmak değildir. Sosyalist bir kadronun yaşamını ya da 24 saatini siyasileştirmesidir. Bir başka deyişle, 24 saat parti lokallerinde oturup bıyık çekştirerek çeşitli hezeyanları yaşamak değil, yaşamını hem düşünsel hem de fiili süreçlerde devrime göre kurgulamak, devrimin heyecanını yaşamaktır.

Parti lokaline ya da yapının içine hapsedilmiş bir 24 saat partililik hem kurutucu ve körelticidir, hem de işlevsel değildir. Sosyalist bir kadronun politika ve örgüt konusunda yetkinleşmesinin yanı sıra belli bir kültürel, entellektüel formasyona da sahip olması gerekir. Kişisel ego, kültürel, entellektüel ve siyasal zayıflık sonuç olarak yapay bir püritenizm üretir. Bu türden tutucu kafalarla "bütünlüklü sosyalist militan" yaratmak mümkün değildir. Oysa Bolşevik Partisi, entellektüel formasyona sahip kadrolarla örgüt adamlarının bileşiminden oluşmuştur. Örneğin, "Lenin, hayat dolu ve alaycıdır, balık tutmaktan, briç oynamaktan, Puşkin ve Tolstoy okumaya dek hayatın sunduğu her şeyden hoşlanır ve kendini gerçek insanlara adamıştır."

"İnsan yalnızca politika ile yaşayamaz" 1923'te Pravda'da çıkan Trotsky'nin yazısının başlığıdır. Bolşevik Partisi'nin önemli önderleri, kadroları ve bu arada Trotsky de yalnızca politikayla yaşayan ve tek kanaldan beslenen insanlar değildi.

"...İktidar mücadelesinin en önemli günlerinde bile, enerjisinin büyük bir kısmını edebiyat ve kültür çalışmalarına harcıyordu... Politikadan kaçmak için yapmıyordu bunu. Edebiyat, sanat ve eğitimle ilgisi daha çok politik bir ilgiydi... İktidar mücadelesini 'devrimci ruh' mücadelesine dönüştürüyor, böylelikle savaşa yeni boyutlar, yeni derinlikler kazandırıyor." (Aktaran: Isaac Deutscher, "Yalnız Politikayla Yaşamaz", **Sınıf Bilinci**, no. 13, Ağustos 1993.)

Bu alıntılardan sonra yeni bir ithaf gerekliliği ortaya çıktı. Hikayemizin bu bölümü, sinemadan, tiyatrodan, edebiyattan söz edildiği zaman sahte bir refleks gösterenlere, siyasal örgütü salt okuma odası olarak algılayan ve 24 saat partililik konusunda sonu gelmez soyutlamalar yapanlara, eski yoldaşlarını "24 saat partili olamamışlardı" diye suçlayan ancak sosyalist mücadeleyi işinden arta kalan zamanda yapılacak bir "boş zaman etkinliği" olarak gören zati-muhteremlere ithaf ediyoruz.

Kıssadan Hisse ya da Sonuç Yerine

Anlatılan hikayeler siyasal ve örgütsel içerikli olduğu için hikayelerin toplamından çıkarılacak siyasal sonuçlar, tesbitler olması da kaçınılmazdır.

Birincisi, devrimci bir hareketin, daha siyasal bakımdan olgunlaşmamış bir kadro hareketinin, sınıf mücadelesi alanında, siyasal eylemde yüzyüze gelebileceği görevlere devrimci bir tarzda, güven temelinde, yoldaşlık ruhu temelinde hazırlanmadan, yaratılan illuzyonlarla daha başından sakatlanmasıdır.

İkincisi, örgütle sosyalist hareketin salt idari ve propagandif bir çalışma anlayışına mahkum edilmesidir. Çünkü işçi sınıfı içinde örgütlenmeye de bu perspektiften bakılır. Bildiri dağıtmak ya da tek tek işçilerle konuşmak sınıf örgütlenmesi gibi algılanır. Aşırı uzmanlaşmaya dönük yanlış bir işbölümü ve görev anlayışı ortaya çıkar. Oysa Leninist bir örgütte, esas olan örgütün bir bütün olarak aynı noktada ve belirlenen hedef doğrultusunda yoğunlaşması ve yapının sürekli bir eylem inisiyatifi kazanmasıdır.

Üçüncüsü, imaj şişirerek, illuzyonlarla, yalanlarla, bireylerin ya da öbeklerin özel duyarlılıkları üzerine oynayarak politika yapmak bütünüyle sosyalist mücadeleyi kirletir. Kaçınılmaz sonuç, akıllalmaz yöntemlerle öbekler üzerine kurgulanan denge politikaları ve çirkin bir dengeler koalisyonudur.

Dördüncüsü, bazılarının duruma müdahaleye başlaması, dengeler koalisyonunu çözücü işler yapması "denge ustalarını" rahatsız eder ve ardından yalan, iftira, dedikodu mekanizmaları işletilir ve tasfiye süreci başlatılır. Artık ipin ucu kaçır. Komplocu bir tarzda özel yakınlıklara, hassas ama çirkin dengelere göre oluşmuş kastlaşmayı kırmak, üzeri örtülmeye çalışılan sorunları bilince çıkarmak isteyenler akıl almaz suçlamalara hedef olur. Dengeci zihniyet, kontrol ettiği dengeleri bozmamak için herkesin katılacağı açık tartışmalardan kaçır ve varolan dengeleri yeniden dengeleyecek yeni dengeler oluşturmaya başlar. Bu siyasal olarak tefessüh etmiş bir yapının tipik göstergesidir.

Beşincisi, dengeler üzerine kurulu politika, örgütsel yaşama çifte standartları sokar. Başka bir deyişle, denge politikaları çifte hatta çoklu standartlarla ancak kendisini var edebilir. Birilerine hoşgörü, birilerine kıyıcı olunur, birilerine hak olan birilerine yasak olur. Sonu gelmez bir "standartlar manzumesi" ortaya çıkar. Sonuç tükeniştir.

Altıncısı, Leninist devrimci politika ve devrimci örgüt, mücadeleciler ve yabancı kadrolar istihdam edecekse, devrimcilerin sorgulayan, canlı tartışmalar yapan bir örgütlenmeye ve işleyişe sahip olması gerekir. Organ inisiyatifi yerine kişi inisiyatifi geçiren, emir ve kararnamelerle örgüt yönetmeye alışmış, üyesinden öğrenmesini bilmeyen yapının, genç insanlar karşısında kibirli ve ayrıcalıklı yöneticilik tarzının leninist örgütlenme ile

hiçbir ilişkisi yoktur. Bu bağlamda, leninist örgüt geleneğinden kopma yapıyı sekte dönüştürür. Sosyalizmin politik ve moral değerlerinden kopma, kadroları tepkisiz ve sorgulamaksızın itaat eden sinizme götürür.

Yedincisi, sosyalist hareketin geçmişinde defalarca seyredilmiş bir film vardır. Her tasfiyeci eğilim "attak, arınıyoruz, güçleniyoruz" türünden ayakları havada bir söyleme sarılır. Bu söylem, içe dönüktür ve dengeciliği içeren bir manipulasyon çabasından başka bir şey değildir. Bir süre sonra perçem düşer, kel görünür ve her şey alt üst olur.

Yazımızı, okuyanların büyük bir olasılıkla soracakları soruyu biz kendi kendimize sorarak ve yanıtını vererek bitiriyoruz.

Aynı teorik öncülerden hareket edenlerin, politika yapma tarzı ve örgütsel yaklaşım farklılıkları nasıl açıklanır?

Bu soruya yanıtta, insanların karakterine ve kişiliklerine yönelik eleştiriler ilerletici olmaz. Bunu yapmamaya çalışacağız. İnanmış bir komünist dava için gerekli olduğunda kendi kişisel duygularını ve yargılarını bir tarafa bırakabilmelidir. Tabii, kişiliği zayıf ya da kişisel egosu güçlü olanlar bunu beceremezler. Bir siyasal yapıda idari yöntemler öne çıkarılırsa, gerilim noktaları siyasal olmaktan uzaklaştırılır, kişileştirilirse, bu ciddi bir sorundur. Yine, siyasi yapı iç konsolidasyonu, dışa açılma ve siyaset yapmanın önüne engel olarak çıkarırsa, bu da ciddi bir risktir. Ayrıca, siyasallaşma önerileri "imtiyazlı" ve "tutucu" anlayışa sahip "yöneticilerce" dirençle karşılaşırorsa sorun daha da büyüktür. Artık ayrılıklar, örgütlenme-siyasal etkinlik- ve profesyonelce çalışmanın bütün alanlarını kapsıyor demektir. Bu yüzden pratik gibi görünen sorunlar aynı zamanda teorik bir sorundur da.

Özeti bu.

TÜRKİYE'NİN KRİZİ

Semih SERCAN

Türkiye'li sosyalistler eğitim çalışmalarında 1848'den 1917'ye devrimler, Lenin'in düşüncesi ve Leninist örgüt teorisi gibi konularda pek bir zorluk çekmezler. Konular ilerleyip, kavranması "çok kolay" olan bir başlığa, Türkiye toprağının devrimciliği konusuna geldiklerinde ise, işlerin sanıldığı kadar kolay olmadığı çıkar ortaya. Yine de bu kolay olmama hali, gerçekliği ifade etmedeki bir sorun olarak görünür önce. Yani "devrimci toprak" bir vakıadır ve bunu açıklamakla ilgili tüm sorunlar öze dair değil, tüm alçakgönüllülüğümüzle üzerimize aldığımız ifadeye dair sorunlardır. Ashında kendimize çok da fazla haksızlık etmeyelim; toprağın devrimciliğini açıklamaya çalıştığımızda, coğrafi açıklamalarla yetinenlerimiz oldukça azdır. Bu konudaki cephaneliğimiz, bozuk gelir dağılımından, Türkiye burjuvazisinin yönetim beceriksizliğine; 1989'da zar zor yükselen ücretlerin artık daha fazla yükseltilemeyeceğinden burjuvazinin bu kez ücret yükselişlerini işten atmalarla kendi adına telafi edeceğine ve sağlık istatistiklerinde verem vakalarının yeniden artmakta olduğuna kadar birçok doğru ile doldurulmuştur.

Bu cephanelik, gerçi bütün silahların ve mühimmatın biraz gelişigüzel düzenlendiği bir yerdir ve değil üç aylık militan, yıllarını vermiş deneyimli yoldaşlar bile aradıkları silahı bulmakta bazen güçlük çekebilmektedirler. Yine de, değil mi ki böyle cephanelik vardır ve tıkabasa doludur, o zaman pek de bir sorun kalmamaktadır. Tam da bu noktada, eğitim programlarının sorunsuz giden başlangıç kısmı işe karışır. Toprak devrimcidir ve yapmamız gereken şey bellidir: Öncümüzü doğru dürüst inşa etmek ve bu öncünün sınıfla bağlarını kurabilmek!

Bu son iki hedefte, kurguları, soyutlamaları ne kadar farklı olursa olsun, sanıldığından daha çok sosyalistin ortaklaştığı doğrudur. Kriz teorileri burada devreye giriyor. Toprağın devrimciliğinin nedenini ararken, bazı sosyalistler varolan doğrular arasında mekik dokuya dokuya, sonuçta tek bir 'inandırıcı' neden bulmaya eğilimli oluyorlar. Varolan gerçekliğin, devrimci nesnelliğin bütün olanak ve zorluklarının bütünsel bir analizi yerine, burjuvazinin 'çözumsuzlüğü' ve bizim 'olanaklarımızı' açıklayan bir kriz teorisi bulup çıkarıyorlar bir yerden (1). Bunu yaparken, daha önceki benzer kriz teşhislerini de unutmuş görünüyorlar. Sosyalistlerin meteorolojik tahminler yapar gibi krizlerin varlığına, doğru yanlış, işaret etmekten çok, bunlara karşı ne yapılabileceğini söylemelerinin ve yapmalarının ge-

rektiğini unutmüş görünüyorlar. Daha öncekiler de bunu yaptıklarından, tarihimiz bir burjuvazinin krizleri ve çözümsüzlükleri manzumesi haline geliyor. Örnek mi, burjuvazi 12 Mart sonrası işçi sınıfının daha bir gürleşen sesini artık bastıramayacaktır, 1980'lere gelirken bu burjuvazi ekonomide artık bitmiştir veya 1980 sonrası 1987 borsa krizi Türkiye'yi sarımsaktır ya da 1994 Ocak finans krizi artık gözlerden saklanamayacak boyutlardadır, vb. vb.

Devrim yapmak için beklediğimiz kriz, dönem dönem kendini belirli biçimlerde gösteriyor gibidir. Burjuvazinin sonunu hazırlayacak kriz **geldiğinde** ise yapacağımız şey bellidir: krizi derinleştirmek! Krizi derinleştirmek için neler yapacağımıza dair sorulan sorular susturulduktan sonra, son bir çare olarak "bu krizi de devrimci duruma dönüştüremezsek, özne değiliz" naraları atılır ve ardından başka bir sonal kriz bekleme dönemine açılır (2).

Kriz teorisi Marksizmin bugüne kadar ele aldığı konulardan biri. Ancak ne teorinin ne de solun bu konudaki pratiğinin yeterli olduğunu söyleyebiliyoruz. Şimdilik burada söylenebilecek olan iki şey vardır: Birincisi, bu sonal kriz beklentisinin kapitalist dünyadaki gelişmelerle doğrulanmaması, Sovyetler Birliği'nin 1980 sonrası açılımlarını belirlemiştir. Kapitalist dünyanın yaşadığı iki temel kriz 1929 ve 1973 sonrası krizleri, beklendiği gibi sol dalgalar değil, tam tersine dünya çapında sağ yönelimler getirmişlerdir. İkincisi, burjuvazinin düzeni **her zaman** krizlidir (3). Sosyalistler sonal krizi arama hedefine kilitlendikleri zaman, kapitalizmin yalnız varoluşunun değil, "ileriye" doğru devinişinin de krizler yoluyla olduğunu gözardı edebiliyorlar. Sonal kriz beklentisi, ne kadar "komünist özne derinleştirecektir" narası atılırsa atılsın ve böylece iradecilik taslansın, aslında kapitalizmin ve onu yokedecek devrimci sürecin bütünsel analizinin boşlanması ve apolitizmin bir başka biçimidir.

Sosyalistlerin sonal kriz arayışı içinde bütünselliği ihmal etmesi, bir başka sonuç daha getiriyor. Bütünselliği aramanın eğer kendisi değilse bile en önemli öğelerinden biri olan tarihselliği de yok sayıyoruz. Açın bakın kriz arayışındaki dergileri, Türkiye'nin bugünkü krizini tarihsel olarak ele alma çabasının ne kadar sınırlı olduğunu göreceksiniz. Sonal kriz göstergeleri peşinde, Türkiye ekonomisi incelemeleri belki var, ancak daha önceki kriz (lerin) nesnellikleri üzerine, bu krizlerin nasıl çözüme ulaştırıldığı üzerine bir düşünce bulmak olanaksız gibidir.

Sosyalist Politika ilk sayısından başlayarak, Türkiye incelemeleri konusuna belirli bir ağırlık vermeye çalışacak. Bu sayıda, yaşadığımız döneme benzer özellikleri olan bir başka dönemi, DP dönemini (1950-1960) ele almaya çalışacağız. DP dönemi, Türkiye tarihinde liberalizasyon iddiası ile yola çıkmış bir başka dönemdir. Yine, 1980 sonrasında olduğu gibi, DP liberalizasyonu da, sadece Türkiye ile sınırlı değil, dünya çapındaki eği-

limlere paralel bir gelişmedir. Fakat her iki dönem de, basitçe dış dinamiklerin yansıması olmaktan uzaktırlar. Ayrıca, her iki dönemde de liberalizasyon ülkenin taşıyamayacağı boyutlarda olmuştur. DP dönemindeki dış ticaret liberalizasyonu yine DP tarafından geri alınırken, 1980 sonrası yapılan dış ticaret liberalizasyonu ve finansal liberalizasyonun da bir duvara doğru gitmekte olduğu, birçok çevre tarafından söylenmektedir (4).

Demokrat Partinin Devletçiliği

DP, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrasında iktidara geldiğinde hedefleri, Türkiye'ye savaş sonrası 'demokratik' kampta daha uygun bir yer bulabilmek ve o güne kadar devletin arkasına saklanmış özel sektöre daha geniş olanaklar sunabilmektir. DP'nin demokrasi adına neler yaptığı herkesin malumudur: içeride işler yolunda gitmemeye başladığında, giderek baskılaşan bir yönetim; dışarıda ise kişiliksiz ve ABD uşağı bir dış politika. Ekonomik alanda ise, özel sektöre daha geniş bir alan yaratma politikası, pratikte tam bir devletçilik ve planlama düşmanlığı anlamına geldi. DP döneminde ilginç olan konu, bu devletçilik düşmanlığının, hiç bir şekilde devletin ekonomide küçülmesi anlamına gelmemesi hatta tam tersi olarak devletin büyümesini gerektirmiş olmasıdır.

Devlet 1950 yılında 822 'büyük' (10 veya daha fazla işçi çalıştıran) işletmenin % 15'ine sahipken işçilerin % 46'sını çalıştırıyordu, katma değer % 58'ini üretiyordu. 1964 yılında ise toplam büyük işletmelerin sadece % 7.9'u devletindi, fakat sanayideki toplam ücretlerin % 51.1'ini devlet ödüyordu ve sanayide kullanılan elektriğin % 60.8'ini devlet tüketiyordu (5). Toplam sınai yatırımlar içinde devletin payı 1950'de % 57, 1955'te % 60 ve 1962'de ise % 78 idi (6).

Yukarıdaki sayılar devlet işletmelerinin verimsizliğine dair savların o zamanlar da eksik olmadığını bildiğimizde daha da önemlidir. 1950'de büyük işletmelerde devlete ait olanların katma değer oranı, hem işçi oranından hem de sabit sermaye yatırımı oranından daha yüksektir. Bu da devlet işletmelerinin özel sektör işletmelerinden daha verimli olduğunu gösterir. Ayrıca devlet işletmelerinin verimsiz değil ama kârsız olmasının nedeni de KİT ürünlerinin fiyatlarının özel sektörlüklerden düşük olması ya da devletin zaten düşük kârlı sektörlerde üretim yapmasıdır.

DP iktidara gelirken KİT'leri özel sektöre devredeceğini söylemişti. Bugün olduğu gibi o zamanlarda da sermayenin tabana yayılması, özelleştirilecek olan KİT'lerin hisselerinin "fabrikalarda çalışan memur ve işçilere" satılması edebiyatı vardı (7). Buna rağmen, varolanların satılması bir yana yeni KİT'ler kurulmuştur. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (1950), Gübre ve Et-Balık (1952), Türkiye Çimento ve Azot (1953), Türkiye

Petrolleri Anonim Ortaklığı ve Devlet Malzeme Ofisi (1954), SEKA ve Demir-Çelik İşletmeleri (1955) ve TKİ (1957) ayrıca ulaşım ve bankacılık alanlarında yeni KİT'ler, DP döneminde kuruldu (8).

Peki devletin ağırlığı artmaya devam ederken, DP'nin ateşli devletçilik düşmanlığının ve bugünküne benzer bir ideolojik saldırının işlevi ne idi? Bu soruya yanıt aşağıdaki tablodan bulunabilir (9).

TABLO 1
Türkiye Pamuklu Bez Üretimi ve İthalat (100 metre)

Yıl	Özel Sektör	Devlet Sektörü	İthalat
1951	55.000	106.095	70.275
1952	65.718	116.095	91.092
1953	155.000	115.800	93.667
1954	170.000	134.972	81.775
1955	184.198	146.095	63.792
1956	210.883	153.193	11.200
1957	294.312	156.690	5558
1958	324.117	156.398	5342
1959	334.610	157.390	462
1960	371.532	155.574	192
1961	367.000	158.541	75
1962	375.000	158.208	213
1963	382.993	160.167	246
1964	385.988	169.011	254

Tablodan görüldüğü gibi, Türkiye 1950'ler boyunca pamuklu bez üretiminde kendi kendine yeterlilik oranını artırmıştır. Daha önemlisi, 1950-60 döneminde, devlet üretimi sadece % 47 artarken, özel sektör üretimini % 576 oranında artırmıştır. Sanayi devrimi sırasında sermaye birikiminin en önemli sektörü tekstilde, Türkiye'de özel sektör ancak DP iktidarı döneminde baskın hale gelebildi. Örneğin, özel şirketler 1949'da sadece 140.486 iğ ve 2428 tezgaha sahipken 1956'da 465.462 iğ ve 10.509 iğ sahiplerdi (10). Benzer biçimde, Türkiye'de bugün kentlerin başındaki belalardan biri olan karayolu ulaşımı da DP'nin yaptığı tercih sonucu bu hale gelmiştir. Türkiye, II. Savaş öncesinde demiryollarını tercih etmişti. Demiryolları ise özel sektöre yatırım ve pazar olanakları sunamıyordu. DP ulaşım altyapısında karayollarına önem vererek, özel yatırımcılara büyük bir yatırım alanı açmıştır. Bu konuda, şehirlerarası yollarda adım başı bir benzin ve servis istasyonu, trenler yerine yollarda vızır vızır işleyen özel kamyonlar, otobüsler bile bu tercihin özel sektör adına taşıdığı anlamı ifade etmeye yeter.

Bugüne geldiğimizde ise, 1980'ler boyunca Türkiye'de önemli bir sanayisizleşme yaşandığını görüyoruz. Kamu imalat sanayi yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı 1980'de % 34.26'dan, 1989'da % 5.42'ye düşmüştür. Benzer biçimde, özel imalat sanayi yatırımlarının toplam özel sektör yatırımları içindeki payı, 1980'de % 35.26'dan 1989'da % 21.7'ye düşmüştür (11). 1980'ler boyunca imalat sanayinde devlet "küçülürken" özel sektör de bundan iyi bir performans gösteremedi.

Yine de seksenler boyunca bazı sektörlerde gelişme görülmüştür. Örnek olarak, dayanıklı tüketim malları, telekomünikasyon, vs. gibi alanlar verilebilir. Telekomünikasyon alanında Türkiye belli bir altyapı düzeyine ulaşmış, üstelik bunu ithalatla değil % 90-95'e varacak oranlarda Türkiye içindeki üretimle sağlamıştır. Sağlanan bu gelişme KİT'lerin bu kadar aşağılandığı bir dönemde PTT tarafından elde edilmiştir. PTT "yıllık yatırım tutarı 5.7 trilyon TL., 1991 revize bütçesi açısından dünya PTT'leri arasında onbeşinci, şebekesindeki sayısallaşma oranı ile Avrupa'da France Telecom'dan sonra ikinci, telefon hat kapasitesi itibarıyla (8.5 milyon abone) Avrupa'da altıncı, bazı servislerin örneğin mobil telefonun hizmete verilmiş tarihi itibarıyla İsviçre gibi bir ülkenin önünde, ülkemizdeki elektronik sektörde elektronik eşyadan sonra ikinci büyüklükteki piyasayı yaratan bir KİT'tir." (12). Böylesine önemli bir KİT'in satılmada öncelikli olmasının nedenini anlamak zor olması gerek! Örneğin özelleştirme 'prensi' Tezcan Yaramancı'ya göre PTT, önümüzdeki on yılda 90 trilyonluk bir yatırım yapacaktır. Böylece özel sektörümüz bu pastayı karışan görüşen olmadan rahatça yiyebilecektir.

Özelleştirme saldırısının temel nedenlerinden biri de, bugüne kadar devletin hakim olduğu, gelişme potansiyeli olan sektörlerin, özel sermayeye devredilmesidir. Nasıl DP döneminde, devlet bütün anti-devletçilik tantonasıyla birlikte tekstil gibi bir sektörü özel sektöre devredip, kendisi özel sermaye birikimi için gerekli diğer alanlarda yatırıma geçtiyse, bugün de aynı oyun gündemdedir. Devlet 1980'lerde gelişme olanağı bulmuş birkaç sektörden biri olan telekomünikasyonu bütün özelleştirme, devleti küçültme yaygarasıyla birlikte, özel sektöre devretmeyi planlamaktadır. Telekomünikasyon özel sektörün sermaye birikiminde kilit sektörlerden biri olmaya adaydır. Ve bu devir-teslim sonucunda görülecek olan şeyin devletin küçülmesi değil, tam tersi olacağından da birkaç safdil hariç kimse şüphe etmemektedir. "Orta ve uzun döneme dönük aktif politika gereği bir kez kabul edildikten sonra, Türkiye ekonomisinin üretken ve işletmecî kamu sektörünü, yani KİT'leri tasfiye ve özelleştirme yoluyla devre dışı bırakan herhangi bir çözümü kabullenmek çok güç olacaktır." (13). Tabii burada hem stratejik sektörlerdeki KİT'leri tasfiye edip alanı özel sektöre açma, hem de "aktif" politikanın birarada gidebileceğini unutmamak önem taşıyor.

Türkiye kapitalizminin 1980'ler boyunca yaşadığı süreç bir sınıra gelmiş görünüyor. Bu dönem boyunca yaşanan "sanayisizleşme" olgusunun aşılması için yapılması gerekenler, giderek daha fazla sayıda araştırmacı tarafından tartışılmaya başlanmıştır (14). Türkiye burjuvazisinin en çok önem verdiği, ekonomiyi dışa açmak ve ihracatı artırmak gibi konularda bile, yapısal değişiklikler yapılmadığı takdirde ilerleme olması imkânsızdır. Bu konuda olası iki seçenek, ya ihracat "avanta"ları ile kara para çekilmesine devam, ya da ciddi kotarılmış sanayi politikalarıdır (15). Seçeneklerden ilkinin çözüm değil, çözümün ancak bir süre daha sonraya bırakılması olduğu açıktır!

Burada bir parantez açıp, Türkiye'de 1980'ler boyunca yaşanan "sanayisizleşme" olgusuna biraz daha yakından bakmak gerekiyor. Özel sektörün imalat sanayi yatırımlarındaki düşüşün nedeninin, **dar anlamda** sermaye yetersizliği olmadığı açıktır. Toplam özel sektör yatırımları içindeki imalat sanayi yatırımlarının 1980'de % 35.26'dan 1989'da % 21.26'ya düştüğünü yukarıda belirtmiştim. Yatırımların kalan % 78.24'ü ise, başta konut olmak üzere diğer kârlı alanlara yatırılmıştır (16). İmalat sanayi yatırımlarındaki düşüşün nedeni, klasik kriz göstergesi olan kâr oranlarındaki düşüş olmaktan da uzaktır. "Özel kesimdeki yatırım eğiliminin düşük olmasını sınai kâr oranlarının düşük olması (kârsızlık) ile değil, büyüyen sınai artık payının sermayenin alt kesimleri arasında yeniden paylaşımı çerçevesinde açıklamak gerekir." (17).

Yukarıda söylenenlerden çok önemli bir sonuç çıkmaktadır. Kapitalizmin kriz dönemlerinin temel özelliği şudur: "Kapitalist bunalım, sömürü derecesine göre aşırı sermaye üretimini yansıtır. Bu aşamada kârlılık açısından, var olan sermaye aynı anda hem fazla küçük hem de fazla büyüktür. Var olan artık değere oranla fazla büyük, sermaye eksikliğinin üstesinden gelmeye yetmeyecek kadar küçüktür." (18). Şu andaki durumda ise ancak yüzeysel bir bakışla bu özelliğin varolduğu söylenebilir (19). Bugün, imalat sanayi yatırımlarının son derece azalmasının nedeninin, yukarıda da belirttiğim gibi, dar anlamda, yani, bireysel kapitalistlerin konut yapımı, turizm, vs.'ye ayıracakları sermaye konusunda sıkıntıları yoktur. Örneğin, Sabancı bugüne kadar, kurduğu fabrikalarla uğraşmışken, şimdi satın aldığı Hilton otellerinin sonuna SA ekini büyük bir keyifle yapıştırmaktadır. Öyleyse geniş anlamda bir sermaye yetersizliğinden bahsedilebilir mi? Bu soruya kolay bir "evet" yanıtı vermeden biraz daha yol almak gerekmektedir.

Bunalım dönemlerinde, sermayenin aynı zamanda hem kıt hem de bol olması, bir çıkmazlığı göstermektedir. **Kriz bir defa yaşanmaya başladığında** (20) bir kısım sermayenin 'feda edilmesinden' (devalorizasyon) başka yol yoktur. Meğer ki sermayenin tümü, komünistlerin de işin içinde

oldukları bir süreçle feda edilmesin. Bugün yaşanmakta olan sürece geldiğimizde ise, sorun dar anlamda bireysel sermayelerin kıtlığı değilse, geniş anlamda sermaye birikiminin önündeki sorunlarla ilişkilidir. Buradaki durum, kriz ortamındaki gibi bir çıkışsızlığı ifade etmez; tam tersine belli bir 'çıkışa' doğru itilmektedir durum. Bu sermaye birikimi koşullarındaki yeni düzenlemeleri, devletin konumundaki, ekonomik işleyişteki değişiklikleri ima eder. Özetle söylersek, bugün sermaye birikimi için yeni düzenlemelerin gündemde olduğunu söylemek hiç de abesle iş-tigal etmek olmayacaktır. Devlet bütün küçültme söylemine karşın bu sürecin aktif olarak içinde yer alacak, stratejik sektörlerin özel sektöre bırakılması ile birlikte, bu yeni biçimin eksik bıraktığı bütün sektörleri de, özel sektöre destek olmak için eline alacaktır. Bu sürecin neden bugüne kadar başlamadığı ya da bu söylenenlerin herhangi bir işareti olup olmadığı sorulabilir. Herşeyden önce, yukarıda da söylediğim gibi, bu sürecin belli işaretleri vardır; PTT örneğinde olduğu gibi. Ayrıca gelişmelerin her zaman bir bütünselliği vardır. Çok gerekli bir hareket bile, zamanından önce yapılırsa tamamen yanlış bir hareket olacak ve nesnellikçe cezalandırılma eğilimi yüksek olacaktır. "Eski paradigmanın hakim olduğu bir ekonomik düzeyde "yeni" alanlara girmeye cüret edecek olanlar, yalnızca küçük, maceracı, denemeye, yani eksik değerlendirilmeye mahkum sermayeler olacaktır." (21). Türkiye burjuvazisi gibi aşırı korkaklıkla belirlenen bir sınıfın ise ancak hep birlikte ve devletle beraber davranmayı tercih edeceği açık olmalıdır.

Sermaye birikimindeki yeni düzenlemelerin her zaman krizlerle birlikte gitmediğine örnek ise 1954'tür. Bilindiği gibi bu tarih, Türkiye'ye liberal bir ekonomi getirme iddiasında olan bir partinin, özel sektör öncülüğünde ithal ikameci sanayileşmeyi başlattığı tarihtir.

Liberalizasyon

1950'ler ile 1980 sonrasında bugüne uzanan süreçte ele alacağımız ikinci benzerlik konusu ise, iki dönemin de dünyadaki gelişmelere paralel olarak içeride liberalizasyon politikalarını gündeme getirmiş olmalarıdır.

"DP iktidarı gelir gelmez, birkaç kalem mal dışında dış ticareti serbestleştirmiş, özel girişimcilerin karşısındaki bürokrasi engellerini yıkmaya çalışmış, bunlara kredi sağlamak amacıyla, devlet fonlarıyla özel statülü Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nı kurmuş, özellikle karayolları ihaleleri aracılığıyla, kamu olanaklarını özel girişimcilerin önüne sermiş, ulaştırma alanında sağladığı büyük hamlelerle ve para sunumunu artırarak, ticaretin gelişmesine önemli hizmetlerde bulunmuştur." (22). Burada, DP'nin gerçekleştirdiği 'önemli hizmetlerin' liberalizasyon açısından öneminin sadece dış ticareti serbestleştirmek veya yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için çeşitli yasalar çıkarmak değil, aynı zamanda kamu ola-

naklarını her türlü yolu kullanarak "özel girişimcilerin önüne sermek" olduğunu bir kere daha vurgulamak gerekir. 1953 yılına kadar süren bu dış ticaret liberalizasyonu döneminde, "liberalizasyon oranı bir ara yüzde 65'i bulmuş, 1951 yılında da tüketim malları ithalatı toplam ithalatın yüzde 25'ine kadar yükselmişti." (23).

Türkiye'nin ihraç ettiği tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki konjonktürel yükselişin getirdiği olumlu koşullar sayesinde finanse edilen bu ithalat artışı, tarımsal ürünlerin fiyatları düşmeye başladığı andan itibaren karşılanabilir olmaktan çıktı.

TABLO 2 (24)
İthalat İhracat

Yıl	İthalat	İhracat	Fark
1949	290.2	247.8	-42.4
1950	285.7	263.4	-22.3
1951	402.1	314.1	-88
1952	555.9	362.9	-193
1953	532.5	396.1	-136.4
1954	478.4	334.9	-143.5
1955	497.6	313.3	-184.3

Tablodan da görüldüğü gibi 1953 yılında ihracat geliri en yüksek noktadaydı ve dönem boyunca bir daha bu değere ulaşamadı. Yine bütün 1950'ler boyunca dış ticaret açık vermeye devam etti ve bu nedenle döviz kıtlığı temel önem taşıdı. 1950'ler boyunca, dış açık verilmeye devam edilebilmesini sağlayan, ülkeye özellikle ABD'den gelen ekonomik yardımlar oldu. Yine de DP hükümeti 1953 yılı sonrasında bir seçim yapmak zorunluluğuyla yüzyüze geldi. Ya liberalizasyon sonrası patlayan tüketim malları ithalatını kısacak ya da ülkede yatırımların yapılabilmesi için gerekli ithalatı sınırlandıracaktı. Sonuç olarak, DP'nin liberalizasyonu geriye almasından çok, tüketim malları ithalatını kontrol altına almaya çalışması önemlidir. Liberalizasyon zaten geriye alınmak zorundaydı; ancak bu belli bir sanayileşme perspektifi ile yapılmıştır. "1950 yılında başlatılan liberalizasyon dönemi, döviz kaynaklarının hızla erimesine yol açınca, Eylül 1952'den itibaren liberasyon sınırlamalara bağlanmış ve 1953 yılının Mayıs ayından itibaren de fiilen kaldırılmıştır." (25). 1954 yılından sonraki dönem Türkiye'de 1980'lere kadar sürecek olan, özel sektörün hakim olduğu devletin ise çekinik kaldığı, ancak yatırımların önemli bir kısmını yüklediği ithal ikameci sanayileşme dönemi olmuştur.

1980 sonrası liberasyon ise 1950'lerden hem nitelik hem de nicelik olarak daha geniş boyutluydu. 1950'lerde ithalatta 3 yıl içinde geri alınan bir liberasyon denemesi olmasına rağmen 1980'lerdeki dış ticaret liberasyonu henüz geri alınmamıştır ve AT ile ilişkilerde bu liberalizasyonun daha da derinleştirilmesi takvime bağlanmıştır.

"1980 öncesinin ithal rejiminden serbestleşmeye geçiş, 1980'de 'miktar kısıtlamaları'na dayanan düzenlemelerin 'vergiler'e dayanan bir sistemle değiştirilmesi şeklinde başlatıldı. Önce ithalattaki damga resmi yüzde 25'ten, yüzde 1'e düşürüldü. İthalat teminatları azaltıldı ve liberasyon listeleri yeniden düzenlendi. 1981 başında da ithalatta kota uygulaması tamamen kaldırıldı. Liberalleşmede büyük adım 1984'te ithalat rejiminde yapılan değişikliklerle atıldı. İthal listeleri yeniden düzenlenerek, ithalata konu olan mallar 'ithalatı yasak', 'müsaadeye tabi' ve 'libere ama fon ödenmek suretiyle ithal edilebilecek mallar' şeklinde üç gruba ayrıldı. İthalatı yasak mal sayısı 1800'den 459'a düşürülerek önemli bir serbestleşme adımı atıldı.

Bir önemli adım da gümrük ve istihsal vergileri değiştirilerek atıldı. 99 tarife pozisyonundan 59'unda gümrük ve istihsal vergileri değiştirildi, bunların çoğunda vergi oranları önemli ölçüde azaltıldı.

"1980'lerin ikinci yarısında da liberalleşme sürdü. 1986'da, ithal edilecek mallar grubu 3'ten ikiye indirilirken, izne tabi malların sayısı da 1986'da 245 iken 1988'de 33'e kadar azaltıldı. 1990'da ithalatın yüzde 93'ünü oluşturan 20.6 milyar dolarlık ithalat, liberasyon listesinden yapılırken, müsaadeye tabi ithalatın 62 milyon dolara kadar düştüğü görülmüyordu." (26)

Dış ticaret liberalizasyonun getirdiği sonuç ise 1980'ler boyunca ithalatın çok büyük hızla artması oldu. 1979'da 5 milyar dolar olan ithalat, 1987'de 14.2, 1990'da ise 22.3 milyar dolara çıkmıştı (27). İthalatın bu kadar hızlı artmasının nedenleri ise, tüketim malları ithalatının patlaması ve yüksek büyüme hızlarında sanayinin dışa bağımlı yapısının ithalat gereksinimini arttırmasıdır.

1980 sonrası liberasyon politikalarının ikinci ayağı finansal liberasyon oldu. 1989'dan başlayarak, finansal liberasyon, "kısa sürede dışa dönük bir biçim kazandı; kambiyo rejimi ve sermaye hareketleri üzerindeki kontroller büyük ölçüde kaldırılarak Türk lirasının konvertibilitesine gidildi" (28). Bu liberasyon politikasının getirdiği sonuç ise sermaye hareketleri ile mal hareketleri arasındaki bağın kopması oldu. Ayrıca, liberasyon politikası savunucularının söylediklerinin aksine, sermayenin 'tahsis etkinliğinde' bir ilerleme olmak şöyle dursun, reel sektörleri olumsuz etkileme durumu ortaya çıktı (29).

Dış ticaret liberasyonu ve finansal liberasyonun getirdiği olumsuz sonuçlara ne kadar tahammül edileceği ve bu politikalardan doğrudan veya dolaylı olarak nasıl dönüleceği bugünün sorunudur. "Hatta 1980'lere ege-men olan piyasacı yönelişten geriye dönüşlerin de gündeme gelmesi ola-sıdır" (30). Liberasyon politikalarından geriye dönüşlerin olup olmayacağı sorusundan daha çok, bunun ne zaman olabileceği önemlidir. Bunu be-lirleyecek olay ise devletin stratejik sanayileri, PTT gibi, özel sektöre dev-redebilmesindeki yetkinlik olacaktır. Bu 'başarı' ise, nedeni ister mü-cadeleden yan çizmeleri, isterse de önlerindeki politikleşme görevinin yerine lafzi 'en devrimcilik' oynamaya çalışmaları olsun, sosyalistler için tam bir başarısızlık olacaktır.

NOTLAR

(1) Hatta işler öyle boyutlara varırılıyor ki, sosyalistler arası ayrışmanın krizin var-lığı/yokluğu tartışmasına getirilen yanıt olduğunu bile söylüyor kimileri.

(2) Burada söylenenleri aşırı kurgusal bulacaklar için şu alıntı anlamlı olabilecektir: "Görev başarmazsa, 'kriz' 1990'ların Türkiye'si üzerine akademik analizin soğuk var-gısı olarak geleceğe aktarılır. Bu nedenle Türkiye'de yaşanan bunalım devrimcilerin id-diasıdır." Aydın Giritli, "Devrimci Bir İddia Olarak Siyasal Kriz", Gelenek, Sayı: 45, s.18.

(3) Burada söylenen elbette kapitalizmin krizlerinin önemini azaltmak anlamına gel-memektedir. Bu konuda, bkz. Sungur Savran, Önsöz, Dünya Kapitalizminin Bunalımı (der. Nail Satlıhan-Sungur Savran), Alan Yay., İstanbul, Şubat 1988.

(4) Örneğin, İktisat Dergisi'nin yıl 30, sayı 345, Ocak 1994 sayısı bu konuya ay-rılmıştır.

(5) Stefanos Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt 3, Belge Yay., Kasım 1992, çev. B. Kuzucu, s.206.

(6) Yakup Kepenek, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, s.1772.

(7) Muhlis Ete, Müşterek Pazar Karşısında Türkiye Devlet Sanayi ve Türkiye Maden Politikası, AÜSBF. Yay., No. 115-97, tarihsiz, s.27.

(8) Serdar Turgut, Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi, Adalet Mat-bacılık, Ankara, 1991, s.78; ayrıca Kepenek, ibid., s.1772.

(9) Kerim Sayan, Turkish Etatism With Special Reference to the Textile Industry in Turkey, University Microfilms, 1968. s.95.

(10) Sayan, ibid., 96.

(11) Aykut Göker, Serbest Pazar Ekonomisi Ülkelerinde Sanayileşme Teknolojiye Yetişme Politikaları ve Devletin Rolü, TMMOB, MMO, No. 152, Ankara, 1993, s. 67.

(12) ibid., s.77.

(13) Korkut Boratav, Ergun Türkcan, Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993., s.6.

(14) Örneğin Boratav, et.al., ibid., ayrıca Uğur Eser, Türkiye'de Sanayileşme, İmge Yay. Ankara, Ekim 1993, ve Gökhan Çapoğlu, Türkiye İstikrar İçinde Nasıl Kalkınır, Adım Yay., Ankara, 1992.

(15) Fehmi Köfteoğlu, "14 Yıl Sonra Sil Baştan mı?", İktisat Dergisi, ibid., s.11.

(16) Boratav, ve diğerleri, ibid., s.26.

(17) Eser, ibid., s.124.

(18) Paul Bllock ve David Yaffe, "Enflasyon, Bunalım ve Savaş Sonrası Genişleme", Nail Satılğan-Sungur Savran (der.), ibidi. içinde.

(19) Bugün burjuvazinin bütün aktörleri de kriz diye feryat figan ediyor. En azından bunun şaşırtıcı olması gerekir. Frank, Ekonomik Kriz ve Azgelişmiş Ülkeler, (Yazın Yayıncılık, Ocak 1985, İstanbul) kitabında 1929 krizine doğru gidilirken ve hatta kriz yaşanırken akademilerin, burjuva politikacılarının, ekonomi derneklerinin vs. kısaca tüm burjuva dünyasının nasıl bir gaflet içinde yaşadıklarını etkileyici bir dille anlatır. Tabii, 1929'dan bu yana dünya epey gelişmiştir. Daha gelişkin bir dünya, daha gelişkin burjuva politikacıları, daha gelişkin medya ve olmazsa olmaz, daha gelişkin bir kısım sosyalistin 'uyanıklığı'... Bu sonuncusu yaşadığımız şu kötü günlerde insanın içine su serpen tek teselli kaynağımız oluyor.

(20) Buradaki vurgunun nedeni, krizin yaşanmasının, daha da ağırlaştırılması pahasına, ertelenebilir oluşudur.

(21) Ernest Mandel, "Kapitalizmin Tarihinde 'Uzun Dalgalar'", Nail Satılğan-Sungur Savran (der.), ibid. içinde.

(22) Cem Eroğlu, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu 1945-71" Geçiş Sürecinde Türkiye, Ed. I.C.Schick ve E.A.Tonak, Belge Yay. İstanbul, 1990, içinde s.123-124.

(23) Turgut, ibid., s.148.

(24) ibid., s.144.

(25) ibid., s.181.

(26) Mustafa Sönmez, Dışa Açılan Türkiye Kapitalizmi, Gerçek Yay. İstanbul, 1992., ss.60-61.

(27) ibid., s.61.

(28) Boratav, ibid., s.3.

(29) İzzettin Önder, Oktar Türel, Nazım Ekinci, Cem Somel, Türkiye'de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 1993, ss.73-75.

(30) Boratav, ibid., s.101.

ÇAN SESLERİ BEKLERKEN...

İsmail EROĞLU

Kimliksiz ve kişiliksiz tutum; her ikisi de şimdi artık biraz daha bugünle doğrudan ilintili içeriğe sahip iki olgu oluyor. Bireyin kendi iradesinden bağımsız duran davranış belirleyici etkenler, bireyi, yapmış olduğu seçimin kendisine ait olduğuna ikna ederek işleyebilmekte. Bir sınıf (burjuvazi) elindeki tüm değer belirleyici gelişmiş araçlarla, günümüz bireyine böylece de baskın gelebilmektedir. İdeolojik hegemonya içinde yürütülen etkilemeler, örneğin toplumdaki iktidar yapısının, gündelik yaşamla şiddete ve zor kullanıma her an başvurma zorunluluğuna sürüklenmeden etkinlikle işlemesini sağlayabilmektedir. Bu yolla insanlığın önündeki tek ve son kurtuluş seçeneğine dönük, son derece dikkatli, sinsice ve sür-git yöntemlerle, bu seçeneğin gayri-meşru, yabancı ve güvenilmez olduğu illüzyonu yaratılabilmektedir. Burada en kolay ve bilinen yöntemlerinden birini **gizli öğretme/öğrenme** oluşturuyor: Gizli öğretme/öğrenme, iletişimin kültürel işlevleri arasında yer almaktadır. Bu, bilginin edinilme ve davranışa dönüştürülerek kullanılma sürecinde üzerinde özenle durulacak ve gözardı edilemeyecek bir realitedir; bizi ilgilendirmektedir.

Nasıl işler bu gözde yöntem ve günlük hayatta sık sık nasıl karşılaşıyoruz? Örneklemeye çalışalım:

İzlenmekte olan, gündelik hayatla ilintili bir konuya sahip bir filmin küçük bir kesitinde son derece sıcak bir sauna içini gösteren kareler geçmekte. Saunadakiler ter içindedir ve buhar her tarafı kaplamıştır. Akıp geçmekte olan film şeridinin mekan ve zaman göndergelerine kendilerini kaptırıp giden izleyiciler salonun dışındaki ısı dondurucu olsa bile (ki salonun dışı gerçek hayattır aslında) içerdeki görüntünün basıncıyla hararet çizgisinde ateş içinde oldukları sanısındadırlar. Gerçekte yalnızca sanı değildir bu. Gözün retina tabakasından beyne geçen görsel-bilgi, salonda bir sauna halisülasyonu yaratarak insanları etkilemektedir. Beyin, böbrek üstü salgı bezlerine verdiği komutla, ateş yükselten, (bu, kandaki glikoz vb. den-gelerin farklılaşması ile olmaktadır) iç salınımı arttırmış ve vücut ısısı yükselmiştir. (Bu, tinselin tensile başat olabilmesine tipik bir örneklem diye düşünülebilecek bir durumdur; ne var ki tenselle başlaması dikkat çekicidir.) Filmde tam bu sırada saunadaki sıcaktan ter içinde kaldıklarını gördüğümüz bir kaç bayın yanına:

Örnek Sahne: 1- Oldukça şişman, sarı saçlı ve sıkıntı verici mimiklere sahip, Rus kökenli olduğunu anladığımız bir zat yaklaşır...

1. Adam:

-Ne o? Rahatsız mısın dostum?

Rus:

-Hayır... hayır canım. Nerden çıkardınız?

1. Adam:

-Patlayacak gibi gergin gözükyorsun da... (Burada önceki adamlarla sarı saçlının dost olduklarını anlamışızdır)

2. Adam:

-Yuri, sizinde saunalarınız var mı ülkenizde?

Yuri:

-Bizim saunalarımız sokaklardır dostum. Biz direnişte terleriz. Bütün Krakow saunada şimdi. Döndüğümde güçlük çekmeyeceğimden eminim...

(Anlamli gülüşmeler... Adamların birbirlerine dostane bakışları...)

3. Adam:

-İçelim baylar. Krakow'daki Yuri'nin dostları için... Dostları dostlarımızdır...

(Dört adam mermer sehpa da duran, buz gibi olduğunu anladığımız colalarını dike rlerken sıcak ve anlamli gülüşmeler yaparlar. Yuri içkisini bitirdiğinde kendisini soğuk su havuzuna bırakır. Üç adam Yuri'ye esprili biçimde selenirler:)

---Tanrı sizlerle Yuri, bunu çoktan hakettiniz...

(Kamera yavaş yavaş bu mekandan ayrılarak havuzun bir başka kesitine yönelir. Burada buharların içinden neşeyle havuza atlayan insanları görürüz...)

Krakow'da (Polonya) baskı ve yorucu bir ortam vardır. Bunu anlamak için Polonya'ya gitmeniz gerekmez ya da Polonya gösterilmeden bunu kanıksamak mümkündür: Gizlice edinilen bu bilgi, herhangi bir filmde herhangi bir zamanda aniden yüklenebilir ve izleyen bunun farkına bile varmayabilir. Filim akıp geçmekte ve sizin asıl konsantre olduğunuz konu ile akıllıca bir bağlantı içinde arzulanan etki enjekte edilebilmektedir. Direnmek için anında sorgulama yapabilme şansınız elinizde bulunmamaktadır. Çünkü siz gerçekte bir aşk ya da macera filmi izlediğiniz için sorgulama fırsatını yakalayamadan istenen mesaj verilip geçirilmiştir. Gülmeniz de bir tür direnmedir, denilebilir. Ancak gülmenize de zaman kalmamıştır; kareler sizden hızlı ve sizin kontrolünüzün dışındadır. O an değil ancak sonra mutlaka Polonya'daki olaylara dair haberler, görüntüler

vb. ile karşılaştığımızda, bilincinizin altından bu yüklemeler kaçınılmaz biçimde süzülüp çıkacak ve sizin değerlerinize belirleyen olacaktır. Sıkıntı, kaygı, direniş, çatışma, zafer, huzur, kazanma, başarıma, desteklenme, rahatlatma vb. Hepsi bir kaç saniyede aktarılabilmektedir. Düşündüklerimiz ve inandıklarımız, gördüklerimizi elbette etkileyecek ve onları görüşümüzü (sınırlı ölçüde) değiştirecektir. Ne var ki görsel olanın hız ve yoğunluğu düşünmenize ve inancınızı beyninizde zindeleştirmenize izin vermeyecektir. Filmin o kesitinde bırakıp gitmeniz ve salt sözünü etmiş olduğumuz kesite içselleştirilmiş bilgilerle düşünsel boyutta (karşı gelme, onaylamama vb) yoğunlaşmanız mümkün olabilir elbette. Ne var ki tüm bunları sonsuz kere yapmak mümkün mü? Oysa görsel olan ile iletilen mesaj ve altındaki bilgi sonsuz, sizin müdahale etmenize izin vermeyecek kadar çabuktur.

Şimdi, örnek sahne 2'ye gelelim:

Örnek Sahne 2- *Yine sıcak sauna görüntüsü, 3 adam, buhar ve sıkıcı bir atmosfer. Yine tam bu sırada o saunada sıcaktan ter içinde kaldığını gördüğümüz 3 bayan yanına, elinde soğuk (buz gibi) olduğu anlaşılabilen bir dolu **coca-cola** şişesiyle başka biri yaklaşır. Bu kişinin konuştukları, filmin algılanım akışı içerisinde anlamlıdır ve konuşma, eldeki şişenin izleyicilerin mutlak dikkatini çekecek bir açıdan görülüşüyle sürer. Ancak bu şişenin istenilen boyutta görülebilmesi için izleyenlere göre en önde yer alması gerekmez. Film karesinin "altın kesit" olarak adlandırılan bölüntülenmesi içinde anlamlı ve hesaplı bir yere yerleştirilmesi yeterlidir. İzleyiciler filmin konusu ile yoğunlaştıklarını sanmaktadırlar. Oysa birazdan verilecek 10 dakikalık arada salondakilerin büyük bir kısmı sinema büfesinden **coca-cola** isteyecektir. Ya da eğer filmi evinde izlemekteyse film sonunda evinden çıkıp köşedeki marketten **coca-cola** almak isteyecektir. Bu içeceğin alınıp alınmadığı önemli değildir. Burada önemli olan o'nu istemektir. Bununla bitmez: Filmi izleyen bir çok kişi daha sonra zaman zaman, böyle bir görüntünün etkisiyle, durduk yerde **cola** içmek isteyecektir...*

Bütün bu söylenenlerin bilimi yapılmaktadır. Adına "çağrışım [association of frames (of pictures)] denmekte ve 'göstergebilim' yani dizge oluşturma ve bunlar aracılığıyla iletişim kurma disiplini içinde yer almaktadır. Gizli öğretmenin özellikle eğitim alanındaki yeri önemlidir ve olup biten gerçekte bu gizli öğretme-öğrenme süreci ile gerçekleşmektedir. Örneğin polis kurumunun cinayeti itiraf ettirmede kullanmayı çok iyi bildiği yollardan biridir bu. Sanık filme dalmıştır; yine filmin hesaplı bir kesitinde cinayet aleti belli belirsiz geçirilir. Katil, filminden sonraki bilinçaltı söyletme seansında, cinayeti, işlendiği günkü kadar sıcak açıklayabilmektedir. Tüm bunlar son derece berrak, bilgisine sahip olunan kontrollü yöntemlerdir; kitaplar yazar, derslerde öğretilir.

Biraz daha sürdürelim ve örnek sahnelerin içinden bir kısmını daha

çekip alalım. İlginç sonuçlar gösterip bizi duyarlılığa çağırmaktadır. Kimliksiz ve kişiliksiz bireyler yaratma sürecinde işleyen tüm mekanizmanın yalnızca gizli öğretme/öğrenme işleyişi ile yerine getirildiğini elbette söyleyemiyoruz. İşleyen başka yöntemlerin varlığını da görebilmek mümkündür.

Yıl 1980'dir, bir ülkedeyizdir ve Eylül'ün 12'sidir. Birkaç gün önce gazeteler manşetlerinde özellikle **şariat taraftarlarının** bir kentin Bizans'ın elinden alınış kutlamalarında ülke bayraklarına saygısızlık ettiklerinin altını çizip vurgulamaktadır. Bütün ülke dikkatli olmaya çağırılmakta ve **bunlar büyük tehlike**den denmektedir. Solcular için sıkıyönetim komutanı tarafından **nefeslerini bile duyabilmekteyiz** açıklaması yapılarak **öcü** olmadıkları anlatılmıştır. Ne var ki **sinsi düşman şariatçılar** bir parti bayrağının altında büyüyüp gelişmektedir. Üstelik geçmiş yıllarda **Sayın Karaoğlan** ile hükümet kurup yürütmüşler, **mücahit** olmuşlardır. Böylece bugünün **o** partisi dün **Sayının** başbakanlığında açıktan ilk kez iktidarda yer almış olmaktadır. Televizyonda askeri yönetim bir açıklama yapmıştır: **ülkenin içinde bulunduğu terör ve kriz ortamından çıkılması için yönetime el konulmuştur ve Allahın izniyle düzliğe çıkılacaktır.** Darbe olmuştur. Yüzlerce-binlerce solcu öncelikle tutuklanmış ve işkencehanelere alınmıştır. Şariatçılar daha korkunçturlar ancak solcular öncelikle sindirilmelidir. Bunda **hayır** bulunmaktadır. Sonra meydanlara çıkılıp **kuran-ı kerim bile der ki** ile başlayan **halka hitaplar** gelmiştir. Üstelik bir paşa ziyaret ettiği bir imam hatip lisesinde **rastlantı** ile türbanlı öğrenciler görmüş ve çok kızarak gazetecilere **böyle başörtmenin yasaklanması gerektiğini** söylemiştir. Sonra başka yetkili bir paşa **Allah bu ülkeye yardım eder, inşallah bu darboğazdan kurtuluruz** diye açıklama getirmiştir. Bunlar sürerken **nasıl olduğu bilinmeden** ülkedeki hemen herkes bir anda bu konuların ilgisi oluvermiştir: Üniversiteler, öğrenciler, öğretmenler, politikacılar, anneler-babalar vb... Ülke elbette yalnızca bunlarla uğraşmamaktadır. Ancak bu konuyla ilgili görünürde sürüp giden, görünmeyenlerde yürütülenlerle birlikte bunlar da olmaktadır. Yine örneğin tüm bunlar olurken **değindiğimiz türden** filmler izlenmekte, hep birlikte **kıl oldum abi** şarkıları söylenmektedir. bu arada ülkemiz körfezdeki sorunları **namusu** için çözmeye yönelmekte, vatan güney-doğuda **parçalanmaya çalışılmaktadır.** Birgün **aniden** gazetelerde bir haber okunur: Ankara'da Necatibey caddesinin başındaki **Diyanet Vakfı** kitap satış yeri bombalanmıştır. Bombalayan belli değildir. Hemen ardından bir öğretim üyesi (kısa bir süre önce TV'de laik olduğunu söyledikten sonra) evine gelen bombalı bir paketle öldürülür. [Büyük bir rastlantı olsa gerektir, aynı paket 12 Eylül 1980'den çok kısa bir süre önce kentin belediye başkanına da gönderilmiş ve tüm ülkeye panik yaşatacak öldürmeler yoğunlaşmıştır.] Yine sonra, öğretim elemanları, sanatçılar vb'ler türban yasak olsun diye imza toplarlar. Bir laik

gazeteci kim-vurduya gider. Herkes sokağa dökülmüştür. **Şeriat kah-rolsundur.** Camilerde islamcılar intikam sözleri vermektedirler. Yanısıra bir **bayan** başbakan ülkenin ekonomik açmazlarını çözmeye koyulmuş çok şükür bir bayanın da bu ülkeye başbakan olabileceği saptanmıştır. Hep beraber her işin altından kalkılacaktır da sosyal demokratlar da iktidar ortağı iken şu bir kentte yakılan otelde bulunan 35 kişinin o otelde ne aradığı **anlaşılamamıştır.** Onu, daha sonra en büyük kenti laikliğin kalesi yapmak isteyen **Aslanlar** herkese anlatacaklardır. Ama **yanlışlıkla** o kent şeriatçı birini başkan yapmıştır. Üstelik o koltuğa oturulmadan bir süre önce bir milletvekili aniden en büyük kahramana küfür etmiştir. bu **olamazdır.** Hemen kahramanın huzuruna gidilmeli, saygı duyguları doruğa tırmanmalıdır. Ülkenin en yüksek tirajlı gazetesinin baş yazarı, aynı gazetenin TV kanalında; **bakın biz araştırdık teyzesini bulduk o şurada yaşamaktadır.** Böylece söylendiği gibi büyüğümüz **veled-i zina filan değildir, işte şahitler** açıklamayı yapmaktadır. Soya ve sopa dil uzatmanın önüne geçilmiş ama çok istemesine karşın **karaoğlan bile** şu **pis** şeriatçıları engelleyememiştir. Bu demokrasidir, sindirilmelidir. **Allahın** izniyle daha fazla yükselemeyeceklerdir. Bu arada bu ülke kesinlikle laiktir-laik kalacaktır ancak Bosna'daki müslümanların katledilmelerine tüm dünya karşıdır, bunun hesabı milletçe sorulacaktır. Şimdilik yalnızca camlar kırılmaktadır, paniğe gerek yoktur, ülke paketlerle muasır-medeniyete varacaktır. Zengine de vergiler hazırlanmaktadır; eşit paylaşılacaksa krizden çıkış için alınan bu önlemlere evet demede **hayır** vardır. Zaten dünyadaki en güzel başbakan da bu ülkede bulunmaktadır. **Allah için** herkes bu bayana üç oy vermelidir; biri belediye başkan adayına, biri kendisine biri babasıdır. Laiklik teminat altında olduğundan herşeye **elhamdürillahdır**; yeterki **KIT'ler satılsındır.** Bakın ne hoştur: Bir sürü parti vardır, aydınlar eskisi gibi asılmamaktadır, üniversiteler bilim yapmaktadır, sanatçılar önüne gelene tablo satmakta olup herkesin istediği kanalı izleme hakkı bulunmaktadır. Gazetelerin tirajları müthiş rakamlardadır ve sinema sanatı patlamaktadır. Bakanlar kitap fuarı açmaktadır. Daha ne istenmektedir ki; işte bakın sağda solda solcular bile vardır. Bir de şu bölücüler olmasadır: Çünkü hala kökleri kurutulamamıştır, **Allah-allah'dır...**

Kimliksizlik ve kişiliksizlik; yani bireyin kendi iradesinin dışında bir şeylerin ona karar verdiriyor olması, onun değerlerini belirliyor olması. bu döngünün her gün sayfalarca gazete, saatlerce TV, ekranı ve radyo ile başbaşa bırakılan bireye sonsuz dozda (**kültürü**, değer belirleme gücüne sahip araçları elinde bulundurması nedeniyle **belirleyen** olan **sınıfın** -ki bugün burjuvazidir- istediği içeriklerde) yöneltilmiş olması bilinir ve farkında olunduğu iddia edilir; özellikle bizler bunu son derece rahatça ifade etmekteyizdir. Soru şudur: Acaba bu yüzden mi, yani görülüp anlaşılabildiği için mi önemsizleştirilmiştir? Çok bilinen ve farkına kolay erişilen ol-

guların Kitsch'leşme özellikleri bulunmaktadır. Kitsch, özel bir nedenle üstünde durulmamışsa bir süre sonra gündelikleşen, ancak önemi eksilmese de karşı durulmaz boyutta büyüüp gelişen olguları da içeriyor çünkü. Görsel hayat, sorgulamadan alımlama ve yadsımama eğitimi ile donatmaktadır. Kitsch'leştirdiklerimiz bize sonra nasıl dönüyor ve şaşırtıyor? Bu sorgulanmakta mıdır? Bize dönen nedir? Bize dönen sosyalizm kavramına, sosyalist mücadele vurgusuna yabancılaştırılma olabilir mi? Önemi azımsayarak geçip gittiklerimiz, hayatın realitesi olup karşımıza dikilmektedir. Gündelik hayat denilen, gerçekte bu oluyor; gündelik olanda illizyon ve halüsinasyon realiteyi oluşturabiliyor. Bugün hayatın realitesi diye kimliksizlikten ve kişiliğin yok edilmesinden söz edebiliyoruz. Kilit olgu budur: **Kişiliğin yok edilmesi.**

Sorgulamayan kişilik olamıyor ve insan bireyi anlık olanı bile sorgulayabilme gücü ile kimlik kazanabiliyor. Bugünün teknolojisi bunu güçleştiriyor; anlık ideoloji içerikli bombardımanlarla sorgulayıp direnebilmeyi olanaksız kılabiliyor. Bize düşen gündelik hayatta olup-bitenleri yalnızca bir büyük ve temel gerekçeler dizgesine (örneğin sınıf çatışması, ideolojik hegemonya, devlet-teknoloji vb.) bağlayıp tüm bunları ardıcıl konumlara yerleştirmek değildir. Gündelik hayat gözlerin retina tabakalarıyla, kulakların beyine ulaşan sinirleriyle, endokrin sistemiyle sosyalizm ve sosyalist mücadele kavramına karşı dururken salt içe kapanmak olup-biteni yoksaymak oluyor.

Sosyalist mücadele, **çan sesleri beklemekten** çok, gündelik hayatın tüm kıvrımlarına müdahale edebilme gücüne erişildiğinde kazanılacaktır. Şöyle de söyleyebiliriz: Kazanmak için ayrıntıyı yitirmeden bütüne yönelmeyi başarmak gerekiyor. Bu başlangıçtır; başlangıçta ayrıca **yığınlaşmamayı**, yığınlar gibi olmamayı becermek yatıyor...

KRİZDEN DÖNENİN KAŞIĞI KIRILSIN

İ.Suphi CANDEMİR

Türkiye solunda leninizmi sahiplenenler iyi bir iş yaptılar. Ekonomist ağırlıklı marksizm yorumlarına ve İkinci Enternasyonal evrimciliğine karşı, öncü partide cisimleşen "özel etmen"in rolünü vurguladılar. Burada kalmadı. Aynı vurgu, reformculukla kuşkusuz hiç ilgisi olmayan Luksemburg kitleciliğini de eleştirdi.

Hepsi gerekliydi, yerindeydi.

Öyleydi, ama bunun bir maliyeti olduğu anlaşılıyor. Ne yazık ki, Türkiye solu şehvetle teoriye sarıldığında siyaseti, siyasetle ve örgütçülükle uğraştığına inandığı zaman da teoriyi unutabiliyor. Bu yüzden Türkiye solunda "çubuk bükme" hep yüksek riskli bir iş oldu. "Ya allah" deyip çubuk bükülenler, çubuğun bükülü durduğu son noktada beli bükük kalakaldılar. Temel nedeni, teori ile pratik arasındaki dengelerin yerli yerine oturtulamamasıdır.

Şimdi, çubuk edebiyatını bir yana bırakıp asıl konuya gelelim.

Türkiye solunun bazı kesimlerinde, "leninist öncülülük", "öncü örgüt", "özel etmen" ve benzeri kavramların giderek mistifikasyona uğratıldığı gözlenmektedir. Bu eğilimin biraz değişmesi hayırlı olacaktır. Çünkü, görüldüğü kadarıyla bu tür kavramlar, önce gerçek içeriklerinden soyundurulmakta, sonra maddi temeli olmayan birtakım uçuk kurgulara "girdi" yapılmaktadır. Bu, son derece tehlikeli bir oyundur.

Diyalektik maddecilik, adı üstünde, tek başına ne diyalektiktir ne de maddecilik. Tek başına maddecilik nasıl kaba determinizme ve nesnelciliğe götürürse, maddeci temelden yoksun diyalektik de kof kurguları, model cambazlıklarını ve giderek kavram mistifikasyonunu davet eder. Maddeciliğin diyalektik olması, kaba indirgemeciliği önler; diyalektiğin maddeci olması ise uçuk kurgular karşısında fren oluşturur.

Lenin çok mu öznelciydi?

Lenin'e, yaklaşık 90 yıldır büyük bir haksızlık yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır. Başta burjuva siyaset bilimcilerinin büyük bölümü olmak üzere değişik kesimler, bu arada Rosa Luksemburg ile bir dönemin Troçki'si, Lenin'deki öznelci ve iradeci yanı fazla abartmışlardır. Öyle ki, sonuçta Lenin'i ortodoks marksizm dışında bir tür Blanqui çizgisine yerleştirenler bile çıkmıştır.

Oysa, işin aslı pek böyle değildir.

Herkesin bilebileceği gibi, bu oldukça geniş bir konu oluşturuyor. Burada yalnızca bir ayırma dikkat çekmekle yetineceğiz. Lenin'in yakıştırılan öznelcilik ve iradecilik, Lenin'in sınıf bilinci, örgüt ve öncülük konularındaki yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Bu konudaki "haksızlık" kendi başına ayrıca ele alınabilir. Ama asıl büyük haksızlık, Lenin'e bu konuda yakıştırılan "öznelciliğin" ve "iradeciliğin" **devrim sürecine bakışına** da yansıtılmasıdır. Özetle, ilk konuda öznelci ve iradeci bulunan Lenin, devrim sürecine yaklaşımında da böyle sayılmaktadır. Esasen "blankizm" yakıştırmasının nedeni de budur.

Evet, işin aslı pek böyle değildir. Çünkü, Lenin'in işçi sınıfının bilinçlenmesi ve öncü örgütün işlevleri konularında bütünü çubuk, devrim sürecine yaklaşımda tam tamına aynı yerde durmamaktadır. Lenin, devrim sürecine yaklaşırken sürecin nesnelliğini özellikle vurgulamış, bu konuda öznel etmenle ilgili uçukluklara pirim tanımamıştır.

Konunun biraz daha tahrik edici biçimde açılabilmesi için iki saptamayı gerekli görüyoruz. Birincisi: Lenin, devrim süreci ve giderek devrimci durum değerlendirmelerinde sanıldığından çok daha az öznelci ve iradeci, çok daha fazla nesnelci ve süreçcidir. İkincisi: Öznel etmenin ve siyasal iradenin rolü için bir laboratuvar sayılan Rus devrim süreci, devrimci özne açısından bakıldığında, örneğin Çin ve Küba devrimlerine göre daha az "yapılmış", daha çok "olmuş"tur..

Aynı şeyi şöyle söylemek de mümkün: Eğer devrim, "normal" dönemlerden devrimci dönemlere, oradan devrimci duruma, giderek devrim durumuna ve ayaklanmaya (belki de iç savaşa), nihayet siyasal iktidarın fethine uzanan bir süreç ise*, Çin ve Küba devrimlerindeki öznelci, bu sürecin **hemen hemen her uğraşında** Rusya'daki öznenin daha fazla ön plandadır. lar, daha fazla "yapıcı"dırlar. Siyasal iktidar uğraşı bir yana bırakılırsa, Rusya'daki devrimci öznenin yapıcılığına ajitasyon, propaganda ve örgütlenme ekseninde bir dolaylılık, Çin ve Küba'daki devrimci öznelcinin yapıcılıklarına ise fiili savaş ve ön uygulama anlamında görece bir doğrudanlık tanımak daha yerinde olacaktır.

Lenin'in öznel etmenin rolüyle ilgili vurguları en fazla örgütlenme ve öncülükle, bundan çok daha az devrimci dönemin ve durumun oluşumuna müdahale edilmesiyle ilgilidir. "Devrimci durumun bizzat devrimci özne tarafından yaratılması" gibi bir garabet ise Lenin'de hiç mi hiç yoktur.

Bütün bu söylenenler ışığında, Lenin'in bir bütün olarak devrim sürecine yaklaşımını şöyle özetleyebiliriz:

* Devrim, hiçkuşkusuz siyasal iktidarın alınışıyla sona eren bir süreç değildir; kaba bir tabir de olsa "asıl devrimin" siyasal iktidardan sonra, toplumsal dönüşümler evresinde yaşanacağı söylenebilir. Ancak, konumuz başka olduğu için burada siyasal iktidarın fethine kadar olan süreç ele alınmaktadır.

-Ajitasyon, propaganda ve örgütlenme eksenlerinde uzun vadeli süreçsel etkinlik;

-Yapı ile, durumun ve konjonktürün özel bir tarzda çakışmasına dayanan iktidar kalkışması ya da anlık etkinlik.

Eğer bu özet doğruysa, leninist yaklaşımın, devrimci sürece ilişkin daha sonraki yaklaşımlardan farklı bir yerde durduğu görülür. Örneğin leninist yaklaşımda, devrim sürecinin hemen her uğraşında bozucu, çözücü, düzenleyici, yeni üstyapısal ilişkiler yaratıcı vb. anlamlarda "müdahil" olmayı hedefleyen bir anlayış yoktur. Hele hele, süreci "hızlandırma"nın ötesinde sürecin bizatihi kendisinin ancak böyle müdahalelerle başlayabileceği yolunda bir anlayışın Lenin'de izi bile bulunmaz.

Leninizim "on gün"le sınırlı değildir

Bu noktada küçük bir parantez gerekli oluyor. Leninizmi, Rusya'da siyasal iktidarın alınış tarzı ile özdeşleştirmek kadar budalaca bir iş olmaz. Eğer leninizim buysa, o zaman şunu söylemekte hiçbir sakınca yoktur: 1917'den bu yana dünyada tek bir leninist öncü ve tek bir leninist devrim olmamıştır. O halde leninizmi, öz olarak örgütlenme, öncülük ve iktidar perspektifinde aramak, bunun ötesindeki biçimselliklere ve özgüllüklere çok fazla takılmamak gerekir. Örgütlenme, öncülük ve iktidar perspektifinden sonrası, dönemin ve yerelliğin koşullarına göre belirlenir. Böylece insanlar, 1917 devrimi tarzında gerçekleşmeyen devrimleri peşinen "leninizm dışı" saymak gibi tuhaf açmazlardan kurtulurlar.

Parantezi kapatıp devam edelim. Şimdi sırada şu soru var: Devrimci özne ile sürecin nesnel koşulları arasındaki ilişkiler söz konusu olduğunda, zamana ve koşullara göre biçimlenen özgüllükler dışında, temel ve kalıcı ilkelere söz edilemez mi? Aynı soruyu başka türlü sorarsak: Örgütlenme, öncülük ve iktidar perspektifi konularında leninizme kaydını yaptırmış özneler, bundan sonrası için büsbütün serbest ve özgür müdürler?

O kadar uzun boylu değil. Gerçekte, örgütlenme, öncülük ve iktidar perspektifi olarak özetlediğimiz koşullar, boş sözlerden ibaret olmayıp çok temel ve ayırtedici bir başka sorunla ilgilidirler: Devrimci özne ile sürecin nesnel koşulları arasındaki ilişkiler.. Başka deyişle, leninist olup olmamanın en önemli göstergelerinden birisi buradadır.

İşleri fazla karıştırmamak için basit bir özet gerekiyor. O da şöyle: Devrimci özne ile onu çevreleyen nesnel koşullar arasında elbette birebir değil ama aranın fazla açılmasını önleyici bir denge kuran, öznenin kendisini **nesnelliğin içine** yerleştiren ve bu öznenin nesnellikçe üstbelirlenebileceğini gözetten bir yaklaşım leninizme yakındır ya da leninisttir. Buna karşılık, devrimci özne ile onu çevreleyen nesnel koşullar arasında olması gereken maddi ilişkiyi kopartan, öznenin kendisini nesnelliğin çok fazla

dışına yerleştiren ve öznenin her uğrakta "belirleyen" olabileceğini düşünen bir yaklaşım leninizme uzak ya da anti-leninisttir.

Konu böyle ele alındığında, şu örneklerin verilmesinde bir sakınca yoktur. Çin devriminde devrimci özne sürece daha fazla müdahil olmuş, ama nesnel koşullarla arasına çok fazla mesafe koymamıştır. Küba devriminde devrimci özne sürece çok daha fazla müdahil olmuş, ancak o da sakin bir ülkede durup dururken devrimci ortam yaratmamıştır. Bu anlamda, 1917 devrimi ile benzerlik taşımaları ve leninizmle çok fazla içselleşmemiş olsalar bile, bu devrimler özde "anti-leninist" ya da leninizm dışı bir içerik taşımamışlardır. Buna karşılık, sınıf hareketliliğini ve devrimci süreçleri devrimci öznenin öncü etkinliği ya da savaşı ile başlatabileceğini düşünen her çizgi, peşinen ve ilkesel olarak leninizm dışı ya da anti-leninisttir. Dikkat edilsin: bu çizgilerin devrimciliği konusunda kimse bir şey söyleyemez; hepsi bal gibi devrimcidir. Ama her tür devrimciliğin leninizm olduğunu da kimse söyleyemez.

Eğer devrim bir sahne oyunuysa...

Şimdi yeniden Lenin'in kendi dönemine bakabiliriz.

Lenin'in devrim sürecine ilişkin yaklaşımları gerçekten ilginçtir. Ama bu ilginçlik Lenin'in bu konuda alabildiğine çubuk bükmesinde değil, tersine çubuğun oraya buraya çekilmesini engellemeye çalışmasındadır. Gerçekten de, değerlendirme eksenini alırsak alalım, Lenin'in konuya ilişkin yaklaşımlarında dikkat çekici bir tutarlılık vardır. İster 1905'te konuşsun ister 1917'de; ister kendi bolşevik yoldaşlarına hitap etsin ister Avrupa'lı komünistlere; ister zafer beklentilerinin yüksek olduğu dönemde olsun ister ağır yenilginin hemen sonrasında, Lenin öz olarak hep aynı şeyi söylemiştir.

Şimdi, bu tutarlılığın ana hatlarını görmeye çalışalım.

Genel olarak devrim süreçlerine, özel olarak da Lenin'in çizgisine yaklaşımda en yerinde sayılabilecek benzetmelerden birini Eric Hobsbawm yapmıştır. Hobsbawm, tiyatro oyunu ile devrim süreci arasında bir karşılaştırma yaparak şöyle demektedir: "(ister tek tek ister toplu halde) oyuncuların herhangi bir sahne oyunundaki önemi ayrıca açıklama gerektirmeyecek kadar ortadadır; ama bu, oyuncuların, aynı zamanda yönetmen, yapımcı, sahne tasarımcısı vb. oldukları anlamına gelmez." (1)

Gerçekten de devrim, devrimci öznenin hem aktörlük, hem yönetmenlik hem de sahne tasarımcılığı yaptığı bir süreç olamaz. Gene Hobsbawm'ın Lenin'den aktardığı gibi, üst sınıfların yönetememe bunalımı ile hoşnutsuz kitlelerin ayaklanmasının birbiriyle buluşması "ayrı gruplar ve partiler şöyle dursun, sınıfların bile iradelerinden bağımsız bir olgudur." (2).

Güzel, ama gene de ince bir ayırımı gözetmek gerekir.

Hobsbawm'ın yerinde benzetmesine bir sınır çizilmelidir. Çünkü, aktör (ler) örneğin sahne tasarımı hiç etkileyemeyebilirler; ama devrimci sürecin öznesi olan **sınıf**, ülkenin genel hukuki, ideolojik ve kültürel yapısını etkileyebilir. Başka deyişle, gerek sınıfın gerekse onun öncüsünün etkinliği, "oyun"un bütünü, doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan etkileyebilir ya da etkiler.

Bu konuda, ayırım çizgilerinin gerçekten olabildiğince net çizilmesi gerekir.

Başta sınıf olmak üzere, öznenin etkisine dolaylı da olsa alan tanıyarak bir çizgi çekilmiş oldu. Bilinmesi gereken, bu etkinin, sürecin büyük bölümünde **yapı, durum ve konjonktür** üçlüsü bağlamında ve ancak dolaylı olabileceğidir. Örneğin ajitasyon, propaganda ve örgütlenme çalışmaları ile sınıfın önemli bir bölümü üzerinde etkili olabilen devrimci özne, ne kadar güçlü olursa olsun, kendisinden etkilenen kesimlerin diğer toplum kesimlerine nasıl yöneleceklerini ve bunların hepbirlikte nasıl bir bütün oluşturmalarını önceden bilemez ve bu süreci kendisi yönlendiremez. Yapı, durum ve konjonktürün özel çıkışması, devrimci öznenin çalışmalarını, tam tamına bu öznenin istediği durumla buluşturabileceği gibi, ortaya hiç hesapta olmayan başka durumlar da çıkarabilir. Bunların önceden **bilinmesi** hiç bir zaman mümkün değildir.

Devrim sürecinin uğrakları

Lenin'le devam edelim.

En başta şunun bilinmesi gerekir: Lenin'deki süreç, birincisi "kriz" ikincisi "devrimci durum" olmak üzere iki ana uğraktan ibaret değildir. Dolayısıyla, ortada, "krizin devrimci duruma evrilip evrilmeyeceği" gibi bir sorunsal olamaz. Lenin'in 1905'ten 1921'e kadar uzanan çalışmalarının bütününden hareketle söylenebilecek olan şudur: Lenin'de devrim süreci, hazırlık dönemi, devrimci dönem, devrimci durum ve ayaklanma (ya da devrim durumu) uğraklarını izler.

Örneğin Lenin, devrimci dönem ile "hazırlık dönemi" arasındaki farklılığı şöyle saptıyor: "devrimci dönem, tarihin sıradan, gündelik ve hazırlık dönemlerinden, kitlelerin öfke, heyecan ve kararlılıklarının **eyleme** dökülmesi gereği ve bu gereğin fiilen yerine gelmesiyle ayrılır." (3). Bunun yanı sıra, devrimci dönemin diğer ayırdedici özellikleri arasında "eski üstyapının baştan sona çatlaması" da sayılıyor (4). Önemli olan, bu çatlamanın ardından **bütün sınıfların yeni bir üstyapı aranişına girmeleridir** (5).

Lenin bütün bunlarla neyi anlatıyor dersiniz?

Lenin önce 1905'te, ardından 1917 yazında "ben bu krizi devrimci duru-

ma dönüştürürüm arkadaş, var mısın iddiasına" türü bir palavracılığa neden hiç itibar etmedi sizce?

Devam edersek yanıtlar ortaya çıkacak. Devrimci durum, devrimci **dönemin** herhangi bir noktası değil, ancak ve ancak **kalkışma** bağlamında değerlendirilmeyi dayatan ve bekleyen çok özel bir uğrağıdır. Devrimci **dönemin** böyle bir uğrağı evrilebilmesi içinse, "halkın devrimci ayaklanması", devrimci öznenin "sınıfın çoğunluğunu arkasına alması", "ülke çapında genel bir kaynaşma ve hareketlilik", "ortadaki unsurların kararsızlıklarının en üst düzeye çıkması" gibi olguların belirginleşmesi gerekir (6). Özetle, devrimci öznenin pek de güçlü olmadığı devrimci **dönemler** olabilir; ama, tanım gereğı, öznenin güçsüz olduğu devrimci **durumlar** olamaz.

O halde, şu iki saptamayı hemen yapmak gerekiyor:

1) Herhangi bir krizin devrimci duruma "evrilme" olasılığından söz etmek mantıklı bir iş değildir. Ortada ya kriz vardır ve bunun devrimci **döneme** açılması olasılığından söz edilir; ya da ortada güçlü bir özneyle birlikte devrimci **durum** vardır ve bunun ayaklanmayla (devrim durumuyla) taçlandırılıp taçlandırılmayacağı tartışılır.

2) Ne krizin devrimci döneme açılması ne de devrimci dönemin devrimci duruma evrilmesi öznenin doğrudan " yapacağı" işlerdir.

Yapı, durum ve konjonktür

Hobsbawm'ın devrim süreciyle ilgili saptamalarında üç kilit kavram vardı: yapı, durum ve konjonktür.

"İktidar perspektifi" denilen şeyin boş bir kavram olmaktan çıkarılması, söz konusu perspektifin bu üç kavram ekseninde oluşturulmasıyla mümkündür. "İktidar perspektifi" en başta somut durum analizleriyle ilgilidir. Yoksa "ben iktidarı düşündüğüm için bugünden şöyle tedbirler alıyorum" diyenlere iktidar perspektifi yakıştırılması kadar boş bir şey olamaz. Ancak ne yazık ki, iktidar perspektifinden çok fazla bahsedenlerin, bazı kilit kavramlardan haberdar olduklarını söylemek bile çok güçtür.

Yapı, belirli bir ülkedeki sosyo-ekonomik formasyonun bütünüyle ve bu bütünün en temel ve kalıcı özellikleriyle ilgilidir. Daha somut konuşulursa, yapı, belirli bir ülkenin dünya kapitalizmiyle ekonomik/siyasal/askeri düzeylerde nasıl eklemlendiğiyle (elbette bu eklemlenmeler tarihsel bir süreklilik taşıyorlarsa) ve bu eklemlenme içinde kapitalist üretim tarzının kendini çeşitli düzeylerde nasıl yeniden üretebildiğiyle ilgilidir.

Bu tanımla yapı, özel herhangi bir durumu ya da konjonktörü önceden bize vermez, veremez. En fazla, bu yapıya en çok nelerin aykırı düşeceğine, nelerin çok fazla olasılık dışı kaldığına işaret ederek olasılıklar listesini daraltır. Örneğin Türkiye'deki **yapı**, herhangi bir devrimci sürecin, kirlardan

kentlerin kuşatılmasını öngören halk savaşına, foco tipi örgütlenmelere ya da radikal askeri darbelere dayanması olasılığını artık peşinen dışlamaktadır.

Yapının, tarihsel süreklilik taşıyan asli temeli oluşturması, bir noktada yanılığa yol açmamalıdır. Devrim sürecinde, yapı uzun süre hep "yalnız başına" gidip sonra belirli bir uğrakta şapkasından tavşan çıkarır gibi durum'u ve konjonktür'ü yaratacak değildir. Yapı, her uğrakta durum'la ve konjonktür'le birlikte vardır. Devrimci dönemin ve devrimci durumun ayırdedici yanı, bilinen aynı yapının, bu kez alışlagelenin çok dışında durum'lar ve konjonktür'lerle birlikte varolmasıdır. Özetle durum, yapının kendini asli ve tali uzantılarıyla birlikte dışavurmasıdır. Konjonktür ise, bu yapıya ve duruma içsel sınıfların, siyasal güçlerin ve ideolojilerin özel bir tarzda birbirleriyle buluşmaları ya da (önceden buluşanların) ayrışmalarıdır.

Bu kavramları, oldukça basitleştirerek ve yalınlaştırarak da olsa, Türkiye'nin durumundan hareketle açıp örneklendirebiliriz. Türkiye'nin bugünkü bunalımı, temelde doğrudan doğruya yapıyla ilgili bir bunalımdır. "Devletin mali krizi", bu temel bunalımın dışında, ondan ayrı bir olgu değil, onun uzantısıdır. Bu, birincisi.

İkincisi: Düzenle onun geleneksel siyasal temsilcileri, devlet aygıtları, bürokrasi ve ordu vb. arasındaki ilişkilerin iyiden iyiye yıpranması ve bu yıpranmışlıktan hareketle ilişkilere yeni bir düzenleyici çerçeve kazandırma ihtiyacının duyulması, durum'la ilgilidir. Yapı'nın kendini ortaya koyduğu durum, budur.

Ve üçüncüsü: Merkez sağın "sosyal demokrasi"yle, düzene yönelik tepkilerin bir bölümünün dinci ideolojiyle, sosyalist tepkilerin ulusal hareketle içiçe geçip kaynaşabildiği; merkez sağın bütün varyantlarının kemalizm eksenine göre tutum almaya zorlandığı vb. vb. olgular bütünlüğü de, yapının ve durumun yarattığı özel bir konjonktürdür.

Bu sayılanların, yapı'nın alışageldiğinin dışında, daha ayrık bir durum ve konjonktür oluşturdukları tartışılmaz bir gerçektir. Ekonomik tıkanıklıkların kural dışı durum ve konjonktürle buluşması, gerçekten bir kriz yaratmıştır. Gelgelelim bu, asıl ağırlığı iç uyumsuzluklarda ve yeniden düzenleme zorunluluklarında (şimdilik) belirginleşen bir krizdir. Örneğin bu krizde "devrimci dönem" çağrışımları yaptırabilecek bazı gelişmeler yaşanmaktadır; ama henüz ortada devrimci **dönemin** en temel göstergeleri bile yoktur.

Bugün yaşanan nesnelliğin devrimci **döneme** açılması, öznel etmenle çok fazla bağlantılı bir olasılık değildir. Bu yüzden, sosyalist hareket ne kadar güçsüz olursa olsun, yaşanan krizin en azından daha devrimci, kitlelerin daha fazla hareketlendikleri bir dönem getirme şansı vardır. Ancak,

aynı krizin "devrimci durum" bağlamında ele alınması son derece abes, toyca bir yaklaşımdır. Eğer "devrimci durum yoksa biz yaratırız" deniyorsa, bu gözükaralık falan değil (ki öyle olsaydı saygı duyulurdu) doğrudan doğruya palavracılık ve yalancı pehlivanlıktır. Dönem, ajitasyon, propaganda ve örgütlenme çalışmalarının ikinci, üçüncü planlara itilebileceği bir dönem değildir. Eğer illa Lenin'se, şu da "katıksız" Lenin'dir: "Sorun, proletaryanın öncü kesimlerini komünizme kazanmak olduğu sürece, öncelik, propaganda çalışmasıdır." (7)

Biraz da "polemik"

Bütün bunların, Türkiye solunun öncü savaşı, politikleşmiş askeri savaşı ya da suni dengeli kesimlerine yönelik bir eleştiri olduğu sanılmamalı. Doğrusunu söylemek gerekirse solun bu kesimleriyle birlikte bazı işler yapmak mümkündür. Ama teorik/ideolojik tartışma bu tür işler arasında değildir. Böyle bir tartışmanın hiçbir yararı yoktur.

Bu kesimler dışında, Gelenek/SİP çevresi de özellikle son dört beş aydır "kriz" ve "devrimci durum" konularıyla yakından ilgilenir görünmektedir. Gelenek/SİP çevresi bugüne kadar özellikle teorik ve ideolojik içerikli saptamalarda ve tartışmalarda gaf yapmamış, hem devrimci hem de olgun bir çizgi izlemiştir. Bu, genel hatlarıyla bugün de böyledir. Ne var ki, **Gelenek** ile **İktidar**'da son aylarda yer alan yazıların bazı bölümleri, kriz ve devrimci durum merakının bu akli başında kesimde bile bazı savruluklar yaratabildiğini göstermektedir.

Hemen belirtelim. Sorun, söylenenlerin bilimsel sosyalizme, leninizme şu ya da bu yönden aykırılığından çok, maddi zeminden fazla uzaklaşan kurgu ve model merakından kaynaklanmaktadır. Buna, "konspiratif düşünce"nin, diyalektik maddeci düşüncenin yerini alması demek mümkün. Sosyalist siyasal mücadelede varsayımlar, kurgular ve modeller elbette meşrudurlar; ancak bu kurguların ve modellerin karşılık düşecekleri (ya da türedikleri) belirli bir maddi zeminin ve bu zemine ilişkin nesnel bir analizin de olması gerekir. Gelenek/SİP çevresi, bu konuda ipin ucunu biraz karmışa benzemektedir.

Bir kere, Gelenek/SİP çevresinin devrimci dönem ile devrimci durum ayrımının pek farkında olmadığı anlaşıyor. Ya da aradaki ayırımı gerekli önemi vermiyor. Çünkü, devrimci dönem değil ama devrimci durum, ancak güçlü bir öznenin varlığı ile gerçeklik kazanabilir. Gelenek/SİP çevresi bugün böyle bir öznenin olmadığını kabul eder görünüyor. İyi de, o zaman bunca "devrimci durum" sözünün gerekçesi ne olabilir?

Birtakım "içsel" gerekçeler olabilir; ama burada bunlardan söz etmek yakışık almaz. Dolayısıyla, işin bu yanını bir yana bırakıyoruz. Geriye iki ipucu kalıyor. Bunlardan birincisi şu: "Sosyalist hareket bu kriz sıçramala-

rından **devrimci durum çıkartamasa da** (vurgular bizim) kritik kazanımlar elde edebilir." (8).

Bu durumda en başa dönmek gerekiyor. Çünkü, bu söylenene bakılırsa sosyalist hareketin krizden "devrimci durum çıkarması" gibi bir problematik kabul edilmiş oluyor. Biz böyle bir problematiği baştan reddediyoruz. Gerekçeleri önceki sayfalarda yeterince var. Ne var ki, aynı problematiği yalnızca biz değil, bir başka **Gelenek** yazarı, Cemal Hekimoğlu da reddediyor. Çünkü Hekimoğlu şöyle diyor: "krizin zorunlu olarak devrimci duruma evrileceği veya **bunun sosyalist öznenin işi olduğu** (vurgular bizim) iddialarının yol açacağı yıkım korkunç ve acımasızdır." (9).

Bu durumda işi fazla büyütmemek gerekiyor. Çünkü, daha önce yazılanlardaki ve en son alıntıladığımız Giritli yazısındaki "küçük" hata, Hekimoğlu tarafından düzeltilmiş oluyor. Artık Gelenek/SİP çevresinin krizden "devrimci durum çıkartmak" için özel çaba harcamayacağına iyice ikna olup derin bir "oh" çekebiliriz. Bu, birinci ipucunun da sonu oluyor.

İkinci ipucu ise, bir üçüncü **Gelenek** yazarından: "Kriz ve devrimci durum nesnellikleri, içinde bulunan öznelere hızlı bir değişime tabi tutar (...) Bolşeviklerin Şubat ayına ne denli zayıf girmiş, hatta neredeyse tümüyle hazırlıksız yakalanmış oldukları hatırlanabilir." (10).

Demek ki, bu kriz denilen şey, devrimci özneyi rezil edebileceği gibi (Hekimoğlu) vezir de edebiliyor (Armağan). Ancak, burada çok ciddi bir sorun var. Bir kere, kriz gibi genel bir sürecin şu ya da bu özneye güç anlamında sıçrama yaptırtması, eğer konu salt teorik varsayım düzeyinde alınmayacaksa, en başta söz konusu öznenin "sıçrama öncesi" ölçeğiyle ilişkili bir konudur. Kapitalizmin bazı çok özel bunalımları, örneğin mahalle bakkalını bile milyarder yapabilir. Ama hiçbir siyasal bunalım, nicel gücü çok sınırlı bir özneyi kısa zaman aralığı içinde devrimin öznesi konumuna sıçratamaz. Bunun için, en azından asgari bir ölçek büyüklüğüne (nicel güç ve etki alanı anlamında) ulaşılması gerekir. Bolşeviklerin 1917 Şubatındaki gücü ile Türkiye sosyalist hareketinin bugünkü gücü arasında bir benzerlik iması ise inanılmaz bir fütursuzluktur. Gerçektende 1917 Şubatından Ekimine kadar bolşevikler büyük bir sıçrama gerçekleştirmişlerdir. Örneğin, bolşeviklerin işçi, asker ve köylü sovyetlerinde, kent dumalarında, kır zemstvolalarında, sendikalarda ve kooperatiflerde Ekime doğru 240 bin kişilik nicelikleri vardı. Ama bolşevikler buraya üç beş bin kişiden değil 80.000 kişiden gelmişlerdir (11). Gene bolşeviklerin örneğin Petrograd Sovyeti'ndeki sandalye sayısı bu kısa arada 67'ye çıkmıştı; ama daha önceki sandalye sayısı 10-15 değil 37 idi (12).

Bunları geçtik. **Gelenek**'in yetenekli yazarı Armağan'ın bir başka değerlendirmesi var ki, bizce o çok daha vahim. Armağan şöyle diyor: "Diğer yandan, devrimci durumda tüm güçleriyle sahneye çıkan bir sosyalist öznenin, yenilgi durumunda bile tümüyle bitirilemeyeceği ve bir sonraki dö-

neme başta ideolojik düzeyde olmak üzere güçlü bir miras devredeceği, ulusal ve yerel deneyimlerle sabittir (...) Yukarıda söz edilen 'miras' sorununa Türkiye açısından bakıldığında, özellikle 1980 öncesi THKP-C ve THKO hareketleri, eksikli de kalsalar örnek oluşturuyor. Bu hareketlerin 74 ve sonrasında yeniden ortaya çıkması, daha çok, 71 dönemi mücadelelerinin prestiji üzerinden gerçekleşiyor." (13).

Bu, sanıldığından daha vahim bir bakış açısidir ve "eksikli de olsa" rezervasyonu durumu ne yazık ki kurtaramamaktadır. Çünkü, Armağan gibi birinin i) 1971'de devrimci durum olduğunu; ii) THKP-C ve THKO'nun sosyalist özneler olduklarını; ve iii) bu öznelerin 1971'de tüm güçleriyle sahneye çıktıklarını söyleyebilmesi için, bilgisizliğin ötesinde ortada bir tür obsesyon olması gerekir. Örneğin belki de Türkiye sol hareketinin tarihini geleneksel sol'u tamamen düşerek yeniden "yapmak" gibi. Bunu elbette bilemeyiz; ama THKP-C ve THKO'nun 1974 sonrasında yeniden ortaya çıkışlarını ve prestijlerini 1971 mücadelelerine bağlayan Armağan'ın, gene aynı dönemde TKP'nin THKP-C ve THKO'dan hiç de aşağı kalmayan, üstelik sınıf ve sendikalar üzerinde çok daha ciddi etki yaratan çıkışı neyle açıklayacağını merak ediyoruz.

Ama kimbilir, belki de Armağan'a haksızlık ediyoruz. Belki de ortada obsesyon falan yok. Belki de sorun bambaşka bir yerde..

Sorunun olabileceği bu "başka yer" son bir parantezi daha gerekli kılıyor.

Yaşanan ile bilinen arasına sıkışmak

Türkiye sosyalist hareketinin insanları, kendi özelliklerinde bir tür trajedi yaşamaktadırlar. Tarihe ve başka ülkelerdeki devrimci deneylere ilişkin bilgilerinin oluşturduğu yük ile bizzat kendi yaşadıkları ya da daha yakınlarda bu ülkede yaşanmış olanlar arasında garip, rahatsız edici bir boşluk vardır. Aşlında, bu boşluğu kapatmanın tek yolu, özgün yerel deneyimleri ve birikimleri kendi özgünlüklerinde teorileştirmektir.

Yoksa, özel deneyimleri, uluslararası deneylere atıfta bulunarak ve koşutluklar kurarak açıklamaya çalışmak kimi zaman trajik kimi zaman da komik sonuçlar vermektedir. Sosyalist insan, hele hele Türkiye'nin sosyalist insanı yeni şeyler öğrendikçe ve kendini geliştirdikçe, geçmişte yaptıklarına biraz ürküntü biraz da mahcubiyet içinde bakar. Sonra, benzetmelere dayalı rasyonalizasyonlarla kendini rahatlatmaya yönelir. Sözgelimi, 60'ların sol dergilerinden birinin has yazı kadrosunda yer almış olmak yıllar sonra zül sayılırsa, denir ki "biz Lenin'in Struve ile ilişkisinde olduğu gibi, o dönemin MDD'sine karşı legal marksizmle geçici bir ittifak kurmuştuk. O dergide de bu ittifak gerekçesiyle yer aldık.."

İşin daha kötüsü, bunu "yutacak" insan sayısı inanılmaz ölçüde çoktur.

Türkiye'de "canım o zaman yaptık işte..." çelebiliğini ya da "bak arkadaş burası Türkiye, burada böyle gerekiyordu..." dirayetini gösterecek eski sosyalist de, ilkinin anlayışla, ikincisini irdeleyerek kabul edecek genç sosyalist de çok azdır...

Armağan'a haksızlık etmek istemiyoruz. O'nun sorunu elbette tam tami-na bu değil. Ama benzer birçok yan var. Oturuluyor, düşünülüyor, kafa patlatılıyor, özen gösteriliyor ve sonuçta ortaya eli yüzü düzgün bir sistem çıkıyor. İyi, güzel de, bu sistemin yaşanmış, somut verilerle, maddi kanıtlarla da desteklenmesi gerekmiyor mi? Elbette gerekiyor. Ama bir de bakıyorsunuz işin bu yanı biraz "eksik" gibi... Ne yapacaksınız? Herhalde destekleyici somut örnek, kanıt vb. yok diye o kadar kafa patlattığınız sistemi bir kenara atacak değilsiniz. Bir yol vardır oysa: Geçmişte olup biteni, kendi nesnelliği ve tarihselliği içinde değil de bulduğunuz sisteme yakın düşecek şekilde yeniden yorumlamak, adlandırmak, harmanlamak vb.

Sonuçta, bolşeviklerin 1917 Şubatındaki "güçsüzlüğü" anıştırması da, THKP-C ve THKO ile ilgili makabline şamil değerlendirmeler de bu genel amaca hizmet etmiş oluyor. Tabi bi arada **Gelenek**'in ciddi ve yetenekli yazarlarına da yazık oluyor.

Artık sözü daha fazla uzatmak gerekmiyor.

Türkiye'de bugün bir bunalım yaşanıyor mu? Evet. Bu bunalımın devrimci öznesi şekillendi mi? Hayır. Yaşanan kriz bu konuda yeni imkanlar sağlayabilir mi? Evet.

O halde, krizden dönenin kaşığı kırılınsın.

NOTLAR

1. E.J, Hobsbawm; "Revolution", **Revolution in History**, Ed: Roy Porter ve Mikulas Teich, Cambridge Press, 1987, s.13.
2. a.g.e. s.20
3. V.I, Lenin; **Selected Works**, Progress, Moscow, c.1, s.469.
4. Lenin; a.g.e. aynı yerde
5. a.g.e. s.517.
6. Lenin; **Selected Works** c.2, s.331.
7. Lenin; **Selected Works**, c.3, s.350.
8. Aydın, Giritli; "Devrimci Bir İddia Olarak Siyasal Kriz", **Gelenek** No. 45, s.18.
9. Cemal, Hekimoğlu; "Devrimin Güncelliği Siyasallaştırırken", **Gelenek** No. 45, s.22.
10. Dünya, Armağan; "Kriz Döneminde Sosyalist Politika", a.g.d., s.30.
11. Oscar, Anweiller; **Rusya'da Sovyetler**, çev: Temel Keşoğlu, Ayrıntı Yay., İst., 1990, s.243.
12. a.g.e. s.244.
13. D, Armağan; a.g.y. s.30.

ÖRGÜT SORUNU METODOLOJİSİNE DOĞRU*

Georg LUKACS

Siyaset örgütten mekanik olarak ayrılamaz.

Lenin: RKP 11. Kongresini bitirme konuşması.

Örgüt sorununun tartışmanın ön sıralarında yer aldığı zamanlar (örneğin, birlik koşullarının tartışıldığı zamanlar) olduysa da, kuramcıların bu tür sorunları diğer sorunlardan daha az önemsedikleri bir gerçektir. Tüm oportünistlerce karşı çıkılan ve çarpıtılan, en iyi devrimci işçilerin ise sezgisel olarak sarıldığı ve sahip çıktığı Komünist Parti düşüncesi, çoğu zaman, devrimin en önemli **entellektüel** sorunlarından biri olmaktan çok, sadece **teknik** bir sorun olarak görülmüştür. Bunun nedeni, örgüt sorununda böylesi bir teorik derinleşme için gerekli materyallerin eksik oluşu değildir. 2. ve 3. Kongre tezleri, Rusya Partisi içindeki politika tartışmaları ve son yılların pratik dersleri, bu konuda fazlasıyla materyal sunmaktadır. Ancak Komünist Partilerin (her zaman için RKP hariç olmak üzere) teorik ilgileri, ekonomik ve siyasal durumun getirdiği sorunlar, bunların gerektirdiği taktikler ve bu taktiklerin teorideki dayanakları ile gereğinden fazla işgal edilmiştir. Sonuçta komünist teoride örgüt sorununa yoğunlaşmak için gerçekten canlı teorik enerji kalmamıştır. Eğer bu alanda ciddi bir etkinlik varsa bile, bu, herhangi bir net teorik kavrayıştan çok, doğru devrimci içgüdüler sayesinde. Öte yandan, örgüt sorunlarına yanlış bir bakıştan kaynaklanan pekçok yanlış taktik tutum (örneğin birleşik cephe tartışmalarında olduğu gibi) vardır.

Bu konularda böylesi bir "bilinçsizlik" kesinlikle hareketin olgunlaşmamışlığının bir göstergesidir. Çünkü, olgunluk ve toyluk sorunları, ancak sınıfı ve öncü partisini eyleme götüren tutumların soyut ve dolayimsız mı, yoksa somutla dolayımlanmış mı olduğunun sorulmasıyla çözümlenebilir. Yani, objektif bir tarza ulaşmak mümkün olmadığı sürece, özellikle keskin kavrayış yeteneği olan gözlemciler, hedefin kendisini, doğasını ve toplumsal zorunluluğunu bir ölçüde tasavvur edebileceklerdir. Ancak, bu hedefe doğru gitmeyi sağlayacak somut adımları, ya da hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak denli doğru olan kavrayışlarından çıkarsanabilecek somut araçları açıklıkla ayırtedemeyeceklerdir.

* 1992 Eylül'ünde kaleme alınan bu yazı, Georg Lukacs'ın "History and Class Consciousness" (Merlin Press, 1971) adlı kitabından Sevim Köksal tarafından çevrilmiştir.

Ütopyacıların, çıkış noktalarını oluşturmaları gereken durumu net bir biçimde görebildikleri doğrudur. Onları ütopyacı yapan, bu durumu bir veri ya da en iyi olasılıkla çözüm gerektiren bir sorun olarak görmeleri, ancak sorunun kendisinin, hem çözümünü hem de kendisine yolaçan nedenleri kapsadığını kavrayamamalarıdır. Nitekim, "yoksullukta sadece yoksulluğu görürler, onda eski toplumu altüst edecek devrimci, yıkıcı yanı göremezler" (1). Burada vurgulanan doktriner bir bilim ile devrimci bir bilim arasındaki antagonizma, Marx'ın çözümlemesini yaptığı durumu aşar, ve devrimci sınıfın bilincinin evrimindeki tipik bir antagonizmaya doğru genişler. Proletarya devrim yolunda ilerledikçe, yoksulluk sadece bir veri olmaktan çıktı eylemin yaşayan dialektiğiyle bütünleşti. Ancak -sınıfın ulaştığı gelişme aşamasına bağlı olarak- proleter teori tarafından, burada Marx'ın çözümlediği yapıya çok benzer bir biçimde değerlendirilen diğer olgular, yoksulluğun yerini aldı. Sadece Marx onun ilk ilkel tezahürlerini çürüttüğü için, ütopyacılığın devrimci işçi hareketi tarafından alt edildiğini çıkarsamak, ütopyacı bir yanılsamadır.

Son kertede bu soru, "nihai hedef" ile "hareket", teori ile pratik arasındaki diyalektik ilişkiye dair soruyla aynıdır. Aynı soru devrimin her kritik dönemecinde, hep daha ileri bir biçimde ve farklı olgulara referansla, yeniden gündeme gelir. Çünkü bir sorun her zaman önce soyut bir olasılık olarak görünür ve ancak sonra somut olarak gerçekleşir. Ve soruların doğru ya da yanlış biçimde kavranıp kavranmadığını tartışmak, ancak bu ikinci aşamaya gelindiğinde, sözü edilen hedefin gerçekleştirilmesinin yolu ve ortamını oluşturacak o somut bütünlüğü tanımak olanaklı hale geldiğinde anlamlı olur. Nitekim, İkinci Enternasyonal'in ilk tartışmalarında, genel grev tamamıyla soyut bir ütopyaydı, ancak ilk Rus Devrimi ve Belçika genel greviyle somut bir biçim aldı. Aynı şekilde, ancak şiddetli devrimci çatışma yılları geçtikten sonra İşçi Konseyi ütöpik, mitolojik karakterinden sıyrıldı ve devrimin tüm sorunlarına deva olarak görülmekten kurtuldu; Rus olmayan proletarya tarafından olduğu gibi görülebilmesi için ise yıllar geçmesi gerekti. (Bu netleştirme sürecinin tamamlandığını söylemek istemiyorum. Aslında bundan çok kuşkuluyum. Fakat bu ancak örnekle anlatılabildiği için tartışmasına burada girmeyeceğim.)

Ütopyacılığın yarı karanlığında en uzun süre can çekişen, muhakkak ki, örgüt sorunlarıdır. Bu bir rastlantı değildir. Büyük işçi partileri, çoğunlukla, devrim sorununun, günlük yaşamın tüm eylemlerini biçimlendiren birşey olmaktan çok, programları teorik olarak etkileyen birşey olarak algılandığı dönemlerde büyümüşlerdir. Nitekim proletaryanın bilinçli kesiminin bilinçli olarak nasıl davranacağını çıkarmak için, devrimin doğasını ve olası rotasını teorik düzeyde ayrıntılarıyla somutlamak gerekli görünmemiştir. Bununla birlikte, devrimci bir partinin nasıl organize edilebileceği sorusu ancak devrim teorisinden organik biçimde geliştirilebilir. **Devrimci** örgüt sorusu, ancak devrim gündelik gerçekliğe girdiği zaman, kitlelerin ve

kuramcılarının bilincine zorunlu olarak kabul edilebilir.

Ve o zaman bile yavaş yavaş. İlk Rus Devrimi sırasında ve sonrasında olduğu gibi, devrim bir gerçek olduğunda bile, ona karşı acil bir tavır alma gereği kaçınılmaz hale geldiğinde bile, gerçek bir kavrayış ortaya çıkmamıştır. Bunun bir nedeni de, oportünizmin, proleter partilerinde devrimin doğru teorik kavranışını mümkün kılamayacak ölçüde derine kök salmış olmasıdır. Ancak bunun söz konusu olmadığı, devrimin ardındaki itici güçlerin açıklıkla kavranabildiği durumlarda bile, bu kavrayış bir devrimci örgüt teorisine evrilememiştir. Buradaki engel, enazından kısmen, mevcut örgütlenmelerin bilinçsiz, teoriyi özümsememiş, salt "organik" olma özelliğidir.

Rus Devrimi Batı Avrupa örgütlerinin sınırlarını açıkça ortaya koymuştur. Kitlelerin kendiliğinden hareketleri karşısındaki acizlikleri, kitle eylemleri ve kitle grevinde açıkça gözler önüne serilmiştir. Bu tür eylemler için "örgütsel hazırlık yapma" anlayışında saklı olan oportünist yanılsamaya ölümcül bir darbe vurulmuştur. Bu örgütlerin, kitlelerin gerçek eylemlerine öncülük etmek şöyle dursun, her zaman onları düşe kalka arkadan izledikleri, onları ilerletmekten çok engelledikleri açıkça gösterilmiştir.

Rosa Luxemburg, kitle eylemlerinin önemini herkesten daha iyi görmüştür ve onun bakışı, bu eleştiriden çok daha derinlere iner. O, geleneksel örgüt anlayışının eksiklerini, kitlelerle kurduğu sahte ilişkide arar: "Proletaryanın sınıf mücadelesinde örgütün rolüne ilişkin abartmalar ya da yanlış anlamalar, genellikle, örgütsüz proleter kitleler ve onların politik toyluğuna karşı küçümseme duygularını getirir" (2). Kendi sonuçları, onu, bir yandan örgüte aşırı vurguyla polemiğe, öte yandan da partinin işlevinin analizine götürür. Bu ise "kitle grevine hazırlığın inceliklerinde ve onun öncülüğünün sağlanmasında değil, öncelikle hareketin bütünüünün **politik önderliğinde**" (3) yatmaktadır.

Bu, bütün bir örgüt sorununun anlaşılmasına doğru büyük bir adımdır. Rosa Luxemburg, örgüt sorununu yahtılmış bir soyutlama olmaktan çıkararak (örgütü "abartma" eğilimini kırarak), devrimci süreçteki **gerçek işlevinin** tanımlanmasına olanak sağlamıştır. Ancak bir adım daha atarak politik önderlik sorununu örgüt bağlamında ele almak gereklidir. Yani, proletarya partisinin politik önderliği üstlenebilmesini sağlayan **örgütsel faktörler** de açılmalıdır. Onu bu adımı atmaktan alıkoyan düşünceleri ayrıntılarıyla bir başka yerde tartışmıştık. Burada yalnızca bu adımın birkaç yıl öncesinde, Rus Sosyal Demokrat Partisi'ndeki örgüt tartışmasında atıldığını belirtmekle yetiniyoruz.

Rosa Luxemburg bu meselenin tamamen farkındaydı ama bu sorunda gerici (Menşevik) partiyle aynı safta yer aldı. Rus Sosyal Demokrat Partisi'ndeki bölünmeden sorumlu olan faktörlerin, bir yanda, gelecek devrimin doğasına ve gerektirdiği işlere dair fikir ayrılığını ("ilerici" burjuvaziyle itti-

fak ya da köylü devriminin yanibaşında mücadele), öte yanda ise, örgüt sorunlarını kapsamaması bir rastlantı değildir. Rusya dışındaki hareket için yıkıcı olan, hiçkimsenin (Rosa Luxemburg'un bile) bu **iki meselenin** gerçekten bölünmez bir diyalektik **birlik** içinde birbirine bağlı olduğunu farkedememesiydi. Sonuçta proleteryanı gelecek olaylar için düşünsel düzeyde hazırlamak üzere, devrimci örgütün sorunları hakkında bilgilendirmek için fırsat kaçmıştı; (o zaman için en fazla bu kadarı beklenebilirdi). Üstelik, Rosa Luxemburg, Pannekoek ve diğerlerinin doğru politik anlayışları da -politik eğilimler olarak bile- yeterince somut hale gelemediler. Rosa Luxemburg'un deyişyle atıl kaldılar, sadece teorik kaldılar, somut hareketle ilişkileri ütopyacılıkla halâ bulaşıktı (4).

Örgüt, teori ile pratik arasındaki dolayım biçimidir. Ve her diyalektik ilişkide olduğu gibi, ilişkinin kuralları ancak bu dolayım sayesinde somutluk ve gerçeklik kazanırlar. Örgütün teori ile pratik arasında dolayım sağlamaya yeteneği, en açık biçimde, farklı eğilimlere karşı siyasal düşüncenin diğer bölmelerine oranla çok daha incelikli, daha özgüvenli ve daha yoğun bir duyarlılık göstermesinde görülür. Saf teori düzeyinde en farklı görüş ve eğilimler barış içinde birarada bulunabilirler, antagonizmalar ancak, bir ve aynı örgüt çerçevesinde onun bölünmesine yolaçmaksızın kapsanabilen tartışmalar biçiminde ifade edilebilirler. Ama aynı sorulara örgütsel biçim verildiği andan itibaren, bunlar keskin bir karşı koyuşla karşılaşılır ve hatıta aykırı bulunurlar.

Herhangi bir "teorik" eğilim ya da fikir ayrılığı, saf teori ya da soyut düşünce düzeyinin üzerine çıkacaksa, yani, kendini pratikte gerçekleştirmeye gerçekten niyeti varsa, derhal örgütsel bir kol geliştirmek zorundadır. Bununla birlikte, örgütlü eylemin her anının çelişkili düşüncelerin ya da bunların uyumluluk ya da uyumsuzluğunun gerçek ve güvenilir bir indeksini oluşturabileceğini düşünmek bir yanılgıdır. Her örgütlü eylem -kendinde ve kendisi için- bireyler ve grupların münferit hareketliliklerinin oluşturduğu bir karmaşadır. Onu toplumsal ve tarihsel dürtülerin ortaya çıkardığı "zorunlu" bir olay olarak yorumlamak da, bireyin "yanlış" ya da "doğru" kararlarının sonucu olarak yorumlamak da aynı derecede yanlıştır. Kendi başına ele alındığında içinden çıkılamayacak olan bu karmaşa, ancak tarihsel bir bütünlük içinde ele alındığında anlam ve gerçeklik kazanabilir. Yani, tarihsel süreç içinde bir işlevi olmalıdır ve geçmişle gelecek arasındaki dolayımlayıcı rolü ortaya çıkarılmalıdır. Bununla birlikte, örgütlü eylemi, gelecek için taşıdığı dersler açısından, "sonra ne yapacağız" sorusuna verilen bir yanıt olarak ele alan bir çözümleme, soruna örgüt açısından bakmış olur. Böyle bir çözümleme, durum değerlendirmesiyle, eylem hazırlığıyla, ve eyleme önderlik etmekle, teoriden mümkün olan uygun eyleme **zorunlu** gidişi sağlayan faktörleri ayırmaya çalışır. Teori ile pratiği birleştiren **temel belirleyenleri** araştırır.

Ancak bu çizgideki bir araştırma, gerçekten ufuk açıcı bir özeleştiriyi ve geçmişteki "hatalar"ın gerçekten ufuk açıcı bir analizini mümkün kılacaktır. Olayların "zorunlu" olarak ortaya çıktığı inancı kaderciliğe yolaçar; aynı biçimde, bireylerin "hatalar"ının ya da becerilerinin yenilgi ya da başarılarının kaynağı olduğuna dair boş varsayım, gelecekteki eyleme yönelik yaratıcı bir öğretiyi olanaksız kılar. Bu bakış açısından, şu ya da bu kişinin şu ya da bu noktada konumlanması ve şu ya da bu hatayı yapması, her zaman azçok "rastlantısal" görünecektir. Böyle bir hatanın bulunması, sadece ilgili kişinin konumuna uygun olmadığını gösterebilir. Bu kavrayış, doğrusa, bütünü değersiz değildir, ama asıl özeleştirici sözkonusu olduğunda ikincil önemi vardır. Böyle bir bakış açısının bireylerin önemini abarttığı gerçeği, bu bakış açısının, sözkonusu bireylerin oynadığı önemli rolleri ve örgütlü bir eylemi karalı olarak belirli bir biçimde belirleme yeteneklerini nesnelleştirme konusunda yetersiz olduğunu gösterir. Bu bakışla, bireyler, bütün sürece damgasını vuran nesnel kadercilikten aynı ölçüde paylarını alırlar. Ancak sorun, sadece izole ve rastlantısal olgulardan ötesini kapsıyorsa, bireylerin doğru ya da yanlış eylem hatlarının, olaylar bütünü üzerinde etkisiz olmadığı teslim edilse de; belirli kişilerin belirli konumlarda oluşunu veri kabul ederek, bu kişilerin önündeki eylem olasılıklarından oluşan nesnel alanı araştırmak meşrudur -ve bu durumda sorun yeniden örgüt alanına girmiş olacaktır (5). Çünkü bu, dikkati, aktörleri birarada tutan birliğe yöneltmek, ve bu birliğin belirli bir eylem için uygunluğunu incelemek demektir. Teoriyi pratiğe dönüştürmek için doğru örgütsel yöntemlerin seçilip seçilmediğini sormak demektir.

Kuşkusuz "hata" teoride, hedefin seçiminde ya da durumun değerlendirilmesinde yatabilir. Ama ancak örgüte yönelik bir analiz, teorinin, pratik açısından gerçek bir eleştirisini mümkün kılabilir. Eğer teori, örgütlü eylemi nasıl etkileyeceği netleştirilmeden doğrudan doğruya örgütlü eylemle yanyana konursa, örneğin teoriyle pratiğin örgütsel yönden birbiriyle bağlantılı oluşu açıkça gösterilmezse; o zaman teori yalnızca iç çelişkileriyle eleştirilebilir. Örgüt sorunlarının bu yönü, oportünizmin, neden teorik anlaşmazlıklardan örgütsel sonuçlar çıkarmada en büyük isteksizliği gösterdiğini anlamamızı da sağlar.

Alman sağ kanat (Sosyalist) Bağımsızlarının ve Serrati'nin izleyicilerinin İkinci Kongre'nin belirlediği kabul edilme koşullarına karşı tutumları, Komünist Enternasyonal'le maddi anlaşmazlıklarının tartışma zeminini örgütsel alandan "saf politika" alanına kaydırmaları; anlaşmazlıkların, saf politika alanında uzunca bir süre gizil, ve pratik nedenlerle çözümsüz kalacağına dair doğru oportünist sezgilerinden kaynaklanmıştır. Buna karşılık İkinci Kongre, sorunu örgütsel düzeyde ele almış, ve acil ve net bir çözüm mü zorlamıştır.

Ancak, böyle bir tutum yeni değildir. Tüm İkinci Enternasyonal tarihi,

en keskin biçimde farklı ve uyumsuz görüşleri, hepsine adil gelecek bir kararın "birliğinde" sentezleme çabalarıyla doludur. Bu kararlar, kaçınılmaz olarak, somut eylem için rehberlik sunamadılar, belirsiz ve en farklı yorumlara açık kaldılar. Tam da İkinci Enternasyonal bu kararların örgütsel sonuçlarından özenle kaçındığı için, pratikte herhangi bir özel çizgiye bağlanma gereği duymaksızın, teoride pekçok şeye bağlanabiliyordu. Böylece, somut eyleme yönelik hiçbir örgütsel yükümlülük, ne yapılması gerektiğine ilişkin hiçbir örgütsel ilke, kararın pratikte uygulanabilirliğine dair hiçbir örgütsel güvence içermese de, savaş hakkındaki çok radikal Stuttgart kararını onaylamak, mümkün olabiliyordu. Oportünist azınlık, kararın yenilgisinden örgütsel sonuçlar çıkarma gereksinimi duymadı, çünkü kararın örgütsel sonuçları olmayacağını farkettiler. Bu nedenle Enternasyonal'in yenilgisinden sonra da, her türlü düşünce bu karara ortak olabiliyordu.

Enternasyonal'deki Rus olmayan radikal grupların hepsinin zayıf noktası, devrimci konumlarının açık revizyonistler ile merkezin oportünizminden ayrılmasına karşın, bu konuma somut örgütsel biçim vermeyi ne istemeleri ne de becerebilmeleri idi. Sonuçta karşıtları ve hepsinden önde de merkez, bu ayrılıkları devrimci proleterlerin kafalarında bulanıklaştırabiliyordu. Radikal grupların muhalefette olmaları, merkezin, proletaryanın devrimci kesiminin karşısına gerçek Marksizmin gardiyanı konumunda çıkmasına engel olmadı. Burada, savaş öncesi dönemde merkezin egemenliğinin teorik ve tarihsel açıklamasını önermek, bizim işimiz olamaz. Yalnızca, bir kez daha, merkezin tutumlarındaki canlılığın gündelik yaşantısında devrimin ve devrim sorunlarına tepkinin acil öneme sahip olmamasından kaynaklandığını belirtmek isteriz. Merkezin tutumları, hem açık revizyonizme, hem de devrimci eylem talebine karşı polemik içeriyordu: Açık revizyonizmi parti pratiğinden uzaklaştırmak için hiçbir ciddi çaba harcamaksızın teorik olarak reddetti; devrimci eylem talebini ise teorik olarak kabul etmesine karşın, gündelik durumlara uygulamayarak reddetti. Bütün bunlara rağmen, örneğin Kautsky ve Hilferding, çağın genel olarak devrimci karakterinde ve **devrim için olgunlaşmış olduğunda**, bu anlayışı **anlık kararlara** uygulama zorunluluğu hissetmeksizin ısrar edebiliyorlardı.

Sonuçta bu düşünce ayrılıkları, proletarya için, yine de bütünüyle devrimci olan işçi hareketleri içindeki düşünce ayrılıkları olarak kaldı. Ve bu nedenle, farklı gruplar arasında kesin ayrım çizgilerini çizmek olanaksızdı. Ancak bu belirsizlik, sol'un düşüncelerinde gelgitlere yol açtı. Bu düşünceler, pratikle etkileşim olanağından yoksun bırakıldıkları için, kendilerini somutlaştıramadılar; kendilerini pratik içinde gerçekleştirme çabasının getireceği üretken özeleştiriyi geliştiremediler. Gerçeğe çok yaklaştıklarında bile, aşırı soyut ve ütöpik bir çizgide kaldılar. Örneğin, kitle eylemleri konusunda Pannekoek'in Kautsky'e karşı polemik anımsanabilir. Yine aynı nedenle Rosa Luxemburg da, gerçek düşüncelerini, devrimci proletarya örgütünün **öncü rolüne** evriltememiştir. Luxemburg'un, örneğin partiyle

sendikalar, ve örgütlü kitleyle örgütsüz kitle arasındaki ilişkiler sorununun olduğu gibi, işçi hareketindeki mekanik örgütlenme biçimlerine karşı doğru bir polemik yürütmesi; bir yanıyla, kendiliğinden kitle eyleminin önemini abartmasına yol açtı. Ancak, öte yandan Luxemburg, kendi öncülük anlayışını salt teorik ve propagandif sınırlar içinde kalmaktan hiçbir zaman tam olarak kurtaramadı.

Bu önemli ve ön açıcı düşünürle yalnızca şans ya da "hata" boyutunda ilgilenmediğimizi bir başka yerde göstermiştik (6). Bu bağlamda bu argümanlarda önemli olan, "organik", **saf anlamda proleter** bir devrim yaşanmasından kaynaklanmasıdır. Proletaryanın ağır ağır büyüyerek nüfusun çoğunluğunu ele geçireceğini ve böylece tamamen yasal yollarla iktidarı alacağına dair oportünist "organik" evrim teorisine karşı mücadele sürecinde, kendiliğinden kitle çatışmasını temel alan bir "organik" devrim teorisi ortaya çıktı (7). En iyi savunucularının tüm ustalıklı çekincelerine karşın, bu teori sonuçta, ekonomik durumun sürekli kızışması ve bunun yol açtığı emperyalist dünya savaşı ile, yaklaşan devrimci kitle çatışması döneminin; toplumsal ve tarihsel bir kaçınılmazlıkla, proletarya saflarında kendiliğinden kitle eylemlerinin patlak vermesine neden olacağı görüşünü içeriyordu. Bu süreçte önderlerin hedeflere ve devrimin yöntemlerine ilişkin net değerlendirmeleri tümüyle doğrulanacaktı. Ancak bu teori, zımnen, devrimin saf anlamda proleter karakterde olacağı varsayımına dayanıyordu.

Kuşkusuz, Rosa Luxemburg'un "proletarya" kavramının kapsamı, oportünistlerinkinden çok farklıydı. Devrimci durumun, proletaryanın o zamana kadar örgütlenmemiş olan ve proletarya örgütlerine giremeyecek durumdaki (kır proleterleri gibi) büyük kitlelerini nasıl harekete geçirebileceğini büyük bir açıklıkla gösteren oydu. O kitlelerin, eylemlerinde, kendilerini toy ve "geri" bularak uzak duran parti ve sendikalardan nasıl daha ileri bir sınıf bilinci sergileyebildiklerini gösteren oydu. Buna rağmen, Luxemburg'un düşüncesi, devrimin saf anlamda proleter karakterde olacağı varsayımına dayanır. Bu düşünceye göre, proletarya savaş alanında birleşik bir cephe sunar; eylemleri üzerinde durulan kitle, saf anlamda proleter kitledir. Ve başka türlü olamaz. Çünkü doğru devrimci eylem, yalnızca proletaryanın sınıf bilincinde öylesine yerleşmiş, sezgilerinde öylesine derine kök salmıştır ki; bu eylemin yol gösterici olabilmesi için yalnızca bilince çıkarılması gerekir. Eylem, daha sonra zaten kendi kendini doğru yolda ilerletecektir. Ancak, nüfusun başka kesimleri devrime belirleyici biçimde katılırsa, onlar eylemi belirli koşullar altında ilerletebilirler. Ama eylemi karşı devrimci yöne saptırmaları çok kolaydır. Çünkü bu kesimlerin (küçük burjuvazi, köylüler, ezilen uluslar, vs.) sınıfsal konumunda, eylemlerini kaçınılmaz olarak proleter devrimine doğru götürecektir hiçbir şey yoktur ve olamaz. Böyle tasarlanan bir devrimci parti doğal olarak bu kesimleri içinde tutamaz, hem proleter devrimine yönelen hareketlerinin gücüyle, hem de eylemlerinin karşı devrim davasına hizmet ettiği gerçeğinin gösterdiği engelle karşılaşır.

Böyle bir parti proletaryanın kendisiyle ilişkisinde de sorunlarla karşılaşır. Çünkü böyle bir partinin örgütlenmesi, proletaryanın sınıf bilincinde, o zamana dek bilinçte olmayı bilince çıkarmak ve gizil olanı açık hale getirmekten ibaret olan bir aşamaya tekabül eder. Daha doğrusu: bilinç kazanma sürecinin proletarya için büyük bir **iç ideolojik krizi** gerektirmediği bir aşamaya denk düşer. Burada oportünistlerin, proletaryanın iktidarı almak ve korumak için "hazır olmadığına" dair endişelerini boşa çıkarmak gibi bir derdimiz yok. Rosa Luxemburg, zaten Bernstein'la tartışmasında bu itiraza kesin bir darbe vurmuştur.

Burada amacımız, proletaryanın sınıf bilincinin, nesnel ekonomik krize paralel olarak, proletaryanın bütününde aynı biçimde gelişmediğine dikkat çekmektir. Proletaryanın geniş kesimleri, burjuvazinin düşünsel vesayeti altında kalırlar; en şiddetli kriz bile onları sarsmayabilir. Sonuçta **proletaryanın krize karşı tavrı ve tepkisi, krizin kendisinden çok daha az şiddetli olur** (8).

Menşevizmin varlığına yol açan koşullar, kuşkusuz nesnel ekonomik temellerden yoksun değildir. Marx ve Engels oldukça erken bir tarihte, işçilerin, İngiltere'nin o dönemdeki tekeli kârları sayesinde sınıfdaşlarına göre ayrıcalıklı konumlar elde eden kesiminin burjuva karakter kazanmaya eğilimli olduğunu belirtmişlerdir (9). Kapitalizmin emperyalist aşamaya girmesiyle birlikte, bu kesim her yerde görülmeye başlamıştır ve kuşkusuz işçi sınıfı içindeki genel oportünizm ve karşı devrimci eğilimlerde önemli bir faktördür.

Ancak, buna göre, bu gerçek tek başına Menşevizmin yeterli bir açıklamasını sunmaz. Herşeyden önce, bu ayrıcalıklı konum pekçok açıdan zayıfladığı halde, Menşevizm aynı biçimde zayıflamamıştır. Burada da, proletaryanın öznel gelişimi, nesnel kriz temposunun gerisinde kalmıştır. O nedenle, bu faktörü Menşevizmin tek nedeni olarak görmek demek, aynı zamanda proletaryada devrimci şevkin yokluğundan, devrimci durum nesnelliğinin yokluğunu çıkarsayan teorik konumun rahatlığını seçmek demektir. İkincisi, devrimci mücadelelerin deneyimleri, proletaryanın devrimci şevkinin ve mücadele iradesinin, onun değişik kesimlerinin ekonomik düzeyine doğrudan denk düştüğüne dair hiçbir kanıt üretememiştir. Böyle basit, yekpare paralelliklerden büyük sapmalar vardır, ve ekonomik olarak benzer konumlarda olan işçilerin sınıf bilinçlerinin olgunluğunda da büyük farklılıklar vardır.

Bu gerçekler yalnızca kaderci olmayan, "ekonomist" olmayan teori bağlamında asıl önemlerini kazanırlar. Eğer tarihin hareketi, kapitalizmin ekonomik sürecinin, bir dizi kriz yoluyla otomatik ve kaçınılmaz olarak sosyalizme varacağını gösterir biçimde yorumlanırsa, o zaman burada belirtilen ideolojik faktörler, yalnızca yanlış bir teşhisin ürünüdürler. O zaman sadece kapitalizmin kesin krizinin henüz gelmediğinin kanıtı olarak görü-

nürler. Çünkü böyle bir bakış açısında, proleter ideolojisinin ekonomik krizin gerisinde kalmasından kaynaklanan proletaryanın ideolojik düşüncesine yer yoktur.

Temelde ekonomik kaderciliğin korunduğu, ancak kriz düşüncesinin devrimci ve iyimser olduğu; krizin kaçınılmaz ve kapitalizmin çıkışsız bulunduğu konum da çok farklı değildir. Burada da, incelenen sorun aslında bir sorun olarak kabul edilmez. Bir önceki konumda "olanaksız" olan, şimdi "henüz varolmayan"dır. Lenin çok doğru olarak, çıkışsız bir durum olamayacağını vurgulamıştır. Kapitalizm kendisini hangi durumda bulursa bulsun, her zaman "tümüyle ekonomik" çözümler mevcuttur. Sorun, bu çözümlerin ekonominin saf teorik dünyasından çıkıp sınıf mücadelesi gerçekliği içine girdiğinde de geçerli olup olamayacağı ile ilgilidir. O halde kapitalizm için çareler elbette kendilerinde ve kendileri için düşünülebilir. Ancak, pratiğe geçirilip geçirilemeyecekleri **proletaryaya bağlıdır**. Proletarya, proletaryanın eylemleri, kapitalizmin krizden çıkış yollarının önüne dikilir. Kabul edildiği gibi, proletaryanın **o anda** iktidarı alması gerçeği, ekonomik süreci yöneten "doğal yasalar" yüzündendir. Ama bu "doğal yasalar", krize kapitalizmin "barışçı" gidişini bozan boyutlar katarak, sadece krizin kendisini belirlerler. Bununla birlikte, (kapitalist çizgide) gelişmeye bırakılsalardı kapitalizmin basitçe çöküşüne ya da sosyalizme yumuşak geçişe yol açmazlardı. Uzun bir krizler, iç savaşlar ve emperyalist dünya savaşları dönemi boyunca, sürekli büyüyen bir ölçekte, "karşıt sınıfların karışıklı yıkımına" ve yeni bir barbarlığa yol açarlardı.

Üstelik, kendi "doğal" saikleriyle sürüklenen bu güçler, öyle bir proletarya ortaya çıkarmışlardır ki, artık bu proletaryanın fiziksel ve ekonomik gücü, kapitalizme, proletaryanın ekonomik sürecin sadece **nesnesi** olduğu daha önceki krizlerin sona erdirilmesinde olduğu gibi saf anlamda ekonomik bir çözümü dayatmak için pek az alan bırakmaktadır. Proletaryanın yeni kurulan gücü nesnel ekonomik "yasaların" ürünüdür. Ancak bu potansiyel gücü gerçeğe dönüştürme ve (bugün ekonomik sürecin sadece bir nesnesi olan ve sadece potansiyel olarak onun belirleyici öznelere olan) proletaryanın gerçekte özne olarak ortaya çıkmasını sağlama sorunu, kaderci ya da otomatik bir biçimde bu "yasalarla" belirlenmez. Daha açığı: bu yasaların otomatik ve kaderci gücü, artık proletaryanın özgücünü kontrol edemez. Proletaryanın krize tepkileri, kapitalist ekonominin "yasalarına" göre ilerlediği, **kendiliğinden kitle eylemleriyle** sınırlı kaldığı sürece, pekçok yönüyle devrim çağı öncesinin eylemlerine benzemeyen bir yapı sergiler. Hemen hemen her zaman, burjuvazinin ekonomik, ve daha seyrek olarak politik saldırılarına, krize "tümüyle ekonomik" bir çözüm bulma çabalarına karşı bir savunma olarak kendiliğinden patlak verir. (Bir hareketin kendiliğindenliği, onun tümüyle ekonomik yasalarla belirlenmesinin yalnızca öznel, kitle psikolojisindeki ifadesidir.) Ancak, bu tür patlamalar aynı ölçüde kendiliğinden bir biçimde bir duraklama noktasına gelirler, acil he-

deflerine ulaştıklarında ya da bu hedeflerin ulaşılmaz görünmeye başladığında tavsarlar. O nedenle, sanki "doğal" rotalarını izlemiş gibi görünürler.

Bu görüntülerin aldatıcı olabileceği, bu hareketler soyut olarak değil de gerçek bağlamlarında, dünya krizinin tarihsel bütünlüğü içinde ele alındıklarında açık hale gelir. Bu bağlam **krizin, yalnızca burjuvazi ve proletaryaya değil bütün sınıflara uzanmasıdır**. Ekonomik süreç, proletaryada kendiliğinden bir kitle hareketini tahrik ettiğinde, toplumun bir bütün olarak temelde istikrarlı olduğu durum ile bütün toplumsal güçlerin tamamen yeniden gruplaştığı ve egemen sınıfın güç temellerinin erozyona uğradığı durum arasında temel bir niteliksel fark vardır.

Devrim sırasında proleter olmayan kesimlerin oynadığı önemli rolün ve bu rolün proleter olmayan karakterinin anlaşılması, işte bu yüzden bu kadar önemlidir. Bir azınlık iktidarının sürekliliği, ancak devrimden doğrudan etkilenmeyen sınıfları ideolojik olarak kendi yanına çekmeyi becermesiyle mümkündür. Onların desteğini ya da en azından tarafsızlığını sağlamaya çalışmalıdır. (Devrimci sınıfın bazı kesimlerini de tarafsızlaştırma çabası olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.)

Bu özellikle burjuvazi için geçerliydi. Burjuvazi, geçmişin egemen sınıflarına göre (örneğin Yunan kent-devletlerinin yurttaşları ya da feodalizmin doruğundaki asiller gibi) fiili iktidar kaynaklarının **doğrudan** kontrolünü daha az elinde bulunduruyordu. Burjuvazi, bir yandan, kendinden önce iktidarda olan karşıt sınıfların kendi amaçları için kontrol altında tuttukları iktidar aygıtını kullanabilmek için, onlarla barışma ya da uzlaşma yeteneğine çok daha fazla dayanmak zorundaydı. Öte yandan da, gücün fiili kullanımını (ordu, küçük bürokrasi, vs.), küçük burjuvazi, köylüler, ezilen uluslar, vs. ye bırakmak zorundaydı. Eğer, bir krizin ardından, bu kesimlerin ekonomik konumu değişir ve burjuvazinin yönlendirdiği toplumsal sisteme naif bağlılıkları sarsılırsa, o zaman burjuva egemenliğinin bütün aygıtı bir vuruşta yıkılabilirdi. O takdirde de proletarya, tek örgütlü güç olarak, gerçek bir zafer kazanmak şöyle dursun, ciddi bir savaşa bile girmeksizin, muzaffer olarak çıkabilirdi.

Bu ara katmanların hareketleri gerçekten kendiliğindendir ve kendiliğinden olmaksızın hiç varolmaz. Gerçekten de toplumun "doğal yasalara" uyan doğal güçlerinin ürünlerinden başka birşey değildirler. Bu halleriyle kendileri -toplumsal olarak- kördürler. Toplumun yeniden biçimlenmesinde dayanak bulabilecek bir sınıf bilinçleri yoktur (10). Bu nedenle daima, toplumun tümünün nesnel çıkarları olma iddiasında bile bulunamayacak özel sınıf çıkarlarını temsil ederler. Onları bütünle nesnel olarak birleştiren bağlar yalnızca nedenseldir, yani bütün içindeki hareketler onlara neden olur, ama onlar bütünü değiştirmeye yönlendirilemezler. Bu nedenle, kökenleri nedensel zorunluluklar açısından ele alınabilse de, hem bütüne ilgileri, hem de bu ilginin aldığı ideolojik biçimde rastlantısal yanlar vardır.

Bu hareketlerin doğaları gereği, eylemleri kendilerine dışsal faktörlerce belirlenir. Sonuçta hangi yönü seçerlerse seçsinler, ister burjuva toplumunun çözülüşünü hızlandırmayı, ister yine burjuvazi tarafından sömürülmeye razı olsunlar, ister çabalarının sonunda düş kırıklığına uğrayarak pasiflik içine gömülsünler, yaptıkları hiçbir şey kendi doğalarına asli olarak içsel değildir. Tersine herşey bilinçlenme kapasitesi olan sınıfların davranışlarına dayanır: burjuvazi ve proletarya. Daha sonra alacağı biçim ne olursa olsun, böyle hareketlerin patlak vermesi, kolaylıkla burjuva toplumunu birarada tutan ve işlevlerini sürdürmesini sağlayan makinanın tümünün felç olmasına yol açabilir. Burjuvaziye enazından bir kereliğine hareketsiz hale getirmek yeterlidir.

Büyük Fransız Devrimi'nden beri, tüm devrimler giderek daha fazla aynı modeli izlemektedirler. Orta ve Doğu Avrupa'da devrim patlak verdiğinde, burjuvazinin ekonomik hegemonyasının dayanağı olan mutlak monarşi ve daha sonra yarı-mutlak, yarı-feodal askeri monarşiler "bir çırpıda" toplum üzerindeki kontrollerini yitirme eğilimine girerler. Toplumsal güç sahipsiz kalarak sokaklara serilir. Bir Restorasyon, ancak, bu sahipsiz gücü kullanacak devrimci bir sınıfın yokluğunda olası hale gelir.

Mutlakiyetçiliğin feodalizme karşı mücadeleleri çok farklı bir çizgi izledi. Orada karşıt sınıflar çok daha doğrudan bir biçimde kendi aralarından güç organları yaratabiliyorlardı ve bu nedenle sınıf savaşımı daha çok bir gücün diğerine karşı savaşımıydı. Örnek olarak, Fransa'da mutlakiyetçiliğin doğuşu sırasındaki Fronde savaşları anımsanabilir. İngiliz mutlakiyetçiliğinin çöküşü bile benzeri bir seyir izlemiştir, oysa Hamiliğin (Protectorate) çöküşü ve daha çok da -çok daha burjuva olan- XVI. Louis'nin mutlakiyetçiliğinin çöküşü, modern devrimlerin izlediği seyre daha fazla benziyordu. Buralarda, "dışarı"dan, henüz yeri sağlam olan mutlakiyetçi devletlerden ya da halâ feodal olan bölgelerden (La Vendée'de olduğu gibi) doğrudan güç aktarılmıştı.

Bunun tersine, tümüyle "demokratik" güç bileşimleri, bir devrimin seyrinde kendilerini kolaylıkla benzeri bir konumda bulabilirler: çöküş anında kendi güçleriyle ortaya çıktıkları ve iktidarı aldıkları -ya da öyle göründüğü- halde, onları başlangıçta öne doğru iten kararsız kesimlerdeki gerilemeyle birlikte, kendilerini birdenbire tüm güçleri ellerinden alınmış halde bulurlar. (Örneğin Kerensky ve Karolyi.) Yine de Batının burjuva demokratik devletlerinin gelecekteki gelişim çizgilerini tam bir netlikle ayırdetmek mümkün değildir. Buna karşın, İtalya kendini savaştan beri ve 1920'lere kadar çok benzer bir durum içinde bulmuştur. O zamandan beri kendisi için kurduğu güç örgütlenmesi (Faşizm) burjuvaziden görece bağımsız bir güç aygıtı oluşturmaktadır. Ancak yaygın kolonileri olan gelişmiş kapitalist ülkelerde parçalanma belirtilerinin etkilerine ilişkin deneyimimiz yoktur. Ve özellikle, bir ölçüde içerdeki köylü ayaklanmalarına dayanan kolon-

yal devrimlerin, küçük burjuvazinin, işçi aristokrasisinin (ve ordunun, vs.) tutumunu nasıl etkileyeceğini bilmiyoruz.

Sonuçta proletarya kendini, kendiliğinden kitle eylemlerine istikrarlı kapitalist sistemde sahip olduğu işlevden farklı bir işlev yüklenmesini gerektiren bir ortamda bulur. Bu, sözkonusu kitle hareketlerinin, yahtılmış halde de daha önceki niteliklerini korudukları durumlarda bile geçerlidir. Ancak burada, karşıt sınıflarda çok önemli niceliksel değişikliklerin ortaya çıktığını gözlemleriz. Birincisi, sermaye yoğunlaşması bazı ilerlemeler getirmiştir ve bu da proletaryanın daha fazla yoğunlaşmasına -bilinci ve örgütlülüğü bu eğilimin hızına tümüyle yetişmesine olanak vermese de- yol açmıştır. İkincisi, kapitalizmin krize bağımlı durumu, proletaryadan gelen baskıyı küçük ödümlerle hafifletmeyi giderek daha fazla zorlaştırmaktadır. Krizden çıkış, krizin "ekonomik" çözümü, ancak proletaryanın daha şiddetli sömürsüyle mümkün hale gelir. Bu nedenle Üçüncü Kongre'nin taktik tezleri çok doğru olarak "her kitle grevinin kendini bir iç savaşa ve doğru- dan bir iktidar mücadelesine dönüştürme eğiliminde olduğunu" vurgular.

Ama yalnızca eğiliminde olduğunu vurgular. Ve bu eğilimin, ekonomik ve sosyal önkoşullar gerçekleştiği halde henüz bir gerçeklik haline gelmemiş olması, **işte bu tam da proletaryanın ideolojik kirizidir.** Bu ideolojik kriz, kendisini bir yandan, burjuva toplumunun nesnel anlamda aşırı istikrarsız konumuna, işçilerin kafalarında tüm eski istikrarının bahşedilmesi gerçeğinde açığa vurur; proletarya pekçok açıdan halâ eski kapitalist düşünce ve duygu biçimlerine takılmıştır. Öte yandan, proletaryanın burjuvalaştırılması Menşevik işçi partilerinde ve onların kontrolündeki sendikalarda kurumsallaşmıştır. Bu örgütler şimdi bilinçli olarak, proletaryanın kendiliğinden eylemlerinin saf kendiliğindenlik düzeyinde kalmasını (doğrudan provokasyona bağımlı oluşlarıyla, mesleki ve yerel çizgilerde bölünmüşlükleriyle, vs.) güvence altına almaya çalışmaktadırlar. İster bölgesel, mesleki, ya da başka boyutlarda olsun; ister ekonomik hareketin politik hareketle birleştirilmesiyle ilgili olsun, işçilerin dikkatlerini bütüne çevirmelerini önlemeye çabalarlar. Bu çabada, sendikalar, hareketin atomizasyonunu ve depolitizasyonunu sağlarlar ve onun bütünle ilişkisini örterler; Menşevik partileri ise, proletaryanın bilincinde hem ideolojik hem de örgütsel düzeydeki şeyleşmeyi kurma işini yürütürler. Böylelikle proletarya bilincinin belirli bir görelî burjuvalaşma düzeyinde kalmasını garantilerler. Bunu başarabilmelerinin tek nedeni proletaryanın içinde bulunduğu ideolojik krizdir, diktatörlüğe ve sosyalizme doğru doğal -ideolojik- gelişmenin, proletarya için teoride bile olanak dışı olmasıdır, ve krizin yalnızca kapitalizmin ekonomik olarak altının kazılmasıyla ilgili değil, aynı derecede de, kapitalist toplumda burjuvazinin yaşam biçimlerinin etkisi altında yetişen proletaryanın ideolojik dönüşümüyle ilgili olmasıdır. İdeolojik dönüşüm gerçekte varlığını, iktidarı ele geçirme fırsatını yaratan ekonomik krize borçludur. Ancak bu dönüşümün fiilen izlediği rota, nesnel krizin izlediği

rotaya, otomatik ve "zorunlu" bir biçimde paralel gitmez. **Bu kriz ancak proletaryanın özgür eylemiyle çözülebilir.**

Lenin bu durumu özde değil biçimde karikatürleştiren bir ifadesinde şöyle der: "Bir yerde 'Sosyalizmden yanayız' diyen ve savaş konumuna geçen bir ordu, ve bir başka yerde de 'Emperyalizmden yanayız' diyen bir başka ordu olduğunu ve böyle bir durumun toplumsal devrimi getireceğini düşlemek gülünçtür" (11). Devrimci ve karşı-devrimci cephelerin ortaya çıkması pekçok değişik olayla birlikte olur ve aşırı derecede kaotiktir. Bugün devrim yolunda çalışan güçler, yarın pekâlâ karşı yönde çalışabilirler. Ve bu yön değişikliklerinin, mekanik biçimde sınıf konumundan ya da hatta ilgili katmanın ideolojisinden basitçe kaynaklanmadığını belirtmenin yaşımsal önemi vardır. Bunları kesin olarak belirleyen, tarihsel durumun bütünlüğüyle ve yürürlükteki toplumsal güçlerle sürekli değişen ilişkileridir. O nedenle, örneğin, Kemal Paşa'nın belirli durumlarda devrimci güçlerin birliğini temsil edebileceğini, bunun yanında, büyük bir "işçi partisi"nin karşıdevrimci olabileceğini iddia etmek, büyük bir paradoks değildir.

Gidilmesi gereken yönü belirleyen faktörler arasında, **proletaryanın kendi tarihsel konumuna ilişkin doğru kavrayışı en önemlisidir.** Rus Devriminin 1917'de izlediği yol, bunun klasik bir örneğidir. Bu örnekte, barış, kendi kaderini tayin hakkı ve toprak sorununa radikal çözüm sloganlarının, kritik bir anda, devrim için çalışacak bir orduyu nasıl kaynaştırdığını ve bir yandan da karşı-devrimin tüm güç aygıtını dağıtarak aciz hale getirdiğini görürüz. Toprak devriminin ve kitlelerin barış hareketinin, Komünist Parti olmadan ya da hatta ona karşı durularak da günü götüreceğini ileri sürmek yeterli değildir. Birincisi bu kesinlikle kanıtlanamaz: bir karşı-kanıt olarak örneğin Macaristan'da daha az kendiliğinden olmayan kırsal ayaklanmanın Ekim 1918'de nasıl yenildiğini gösterebiliriz. Ve Rusya'da bile tüm "etkili" "işçi partileri"nin ittifakıyla (yani karşı-devrimci bir ittifakla) kırsal hareketi bastırmak ya da kendisini dağıtmak zorunda bırakmak mümkün olabilirdi. İkincisi, "aynı" kırsal hareket kent proletaryasına karşı baskın çıksaydı, toplumsal devrim bağlamında karşı-devrimci hale gelirdi.

Tek başına bu örnek, bir toplumsal devrim sırasındaki akut kriz durumlarında güçlerin bir araya geliş biçimine mekanik ve kaderciler ölçütler uygulamanın yanlışlığını gösterir. Proletaryanın doğru anlayışının ve doğru kararının **herşeyden önemli olduğunu** gösterir; krizin çözümünün ne derece **proletaryanın kendisine bağlı olduğunu** gösterir. Batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında, Rusya'daki durumun görece basit olduğunu da eklemeliyiz. Oradaki kitle hareketleri tümüyle kendiliğindendi ve karşıt güçlerin, geleneksel kökleri olan örgütleri yoktu. Bu nedenle abartmasız olarak, bu analizin batı ulusları için **daha da geçerli** olabileceği söylenebilir. Dahası, Rusya'nın az gelişmiş karakteri, yasal bir işçi hareketi geleneğinin yokluğu

-eğer şu an için tam anlamda örgütlü bir Komünist Parti'nin varlığını bir yana bırakırsak- Rus proletaryasına ideolojik krizi daha hızlı çözme şansı vermiştir (12).

O halde kapitalizmin ekonomik gelişimi, toplumun kaderini proletaryanın ellerine bırakır. Engels, devrimden **sonra** insanlığın gerçekleştirdiği geçişi "zorunluluk alanından özgürlük alanına sıçrama" olarak tanımlar (13). Diyalektik materyalistler için, bu sıçramanın, bir sıçrama olduğu halde, ya da tam da bu nedenle, özde bir **süreci** temsil ettiği açıktır. Engels'in kendisi sözü edilen pasajda, bu yöndeki değişikliklerin "giderek artan bir hızla" gerçekleştiğini söylemez mi? Tek sorun bu sürecin **başlangıç noktasını** saptamaktır. Kuşkusuz Engels'in söylediklerini lafzi düzeyde ele alıp, özgürlük alanını basitçe toplumsal devrimin tamamlanmasından sonra gerçekleşecek bir **durum** olarak görmek en kolayıdır. Bu, sözkonusu sorunun şu anda herhangi bir acil önemi olmadığını kabul etmek demektir. O zaman tek mesele, bu sorunun, Engels'in lafzi ifadesine denk düşen sözkonusu formülasyonla gerçekten tüketilip tüketilmediğidir. Bir durum, pekçok yönüyle yetersiz olan ve bir dizi diyalektik düzeltmeyi gerektiren bir biçim içinde de olsa, o duruma ait unsurları kapsayan ve geliştiren uzun bir **süreç** boyunca hazırlanmamış ise; o durum, toplumsal bir gerçeklik haline gelebilmek şöyle dursun, kafalarda bile tasarlanamaz. Eğer "özgürlük alanı"nı, onu gerçekleştirmeye ayrılan süreçten kesin sınırlarla ayırırsak, ve böylelikle tüm diyalektik geçişleri baştan dışlarsak, nihai hedef ile o hedefe doğru hareketin ayrıldığı durum için analiz edilene benzer bir ütöpik bakışa kaymaz mıyız?

Ancak eğer "özgürlük alanı", ona yol açan süreç bağlamında ele alınırsa, proletaryanın tarih sahnesine ilk çıkışının bile bu hedefe doğru -tümüyle bilinçsiz de olsa- bir adım olduğundan şüphe edilemez. Proletaryanın nihai hedefi, sürecin ilk evrelerini -teoride de olsa- ne kadar az etkilerse etkilesin, bir ilkedir, birleştirici bir faktördür ve o nedenle bu sürecin herhangi bir yanından asla tümüyle çıkarılamaz. Ancak, belirleyici savaşların yapıldığı dönemle daha önceki dönem arasındaki farkın, savaşların kapsamında ve şiddetinde yatmadığı unutulmamalıdır. Bu nicel değişiklikler, yalnızca, bu mücadeleleri daha öncekilerden ayıran temel niteliksel farkların belirtisidirler. Daha erken bir evrede, **Komünist Manifesto**'daki sözlerle, "işçilerin kitlesel dayanışması, henüz kendi birliklerinin değil, yalnızca burjuvazinin birliğinin sonucuydu". Bugün ise, proletaryanın bağımsızlaştığı ve "bir sınıf olarak örgütlendiği" süreç, kapitalizmin nihai krizine kadar, kararın proletaryanın giderek daha fazla kendi içinden çıktığı zamana kadar, yinelenir ve güçlenir.

Bu durum, nesnel ekonomik "yasalar"ın artık işlemediği anlamına gelmemelidir. Tersine, bu yasalar, proletaryanın **zaferinden çok sonraya** kadar yürürlükte kalacaktır ve ancak tümüyle insanlığın kontrolünde olan

sınıfsız toplum oluştuğunda -devlet gibi- sönümlenecektir. şimdiki durumda yeni olan yalnızca -yalnızca!!- kapitalist ekonominin kör güçlerinin toplumu uçurumun kenarına doğru sürükledikleridir. Burjuvazinin artık topluma yardım edecek, bir iki sahte başlangıçtan sonra, ekonomik yasalarının getirdiği çıkmazı kırarak gücü yoktur. Ve proletaryanın, varolan eğilimlerin bilinçli kullanımıyla olayları **bir başka yöne** evriltme **fırsatı** vardır. Bu diğer yön, toplumun üretici güçlerinin bilinçli düzenlenişidir. Bunu **bilinçli** olarak istemek, "özgürlük alanı"nı istemek ve onun gerçekleşmesine yönelik **ilk bilinçli adımı** atmak demektir.

Bu adım, proletaryanın sınıf konumundan "zorunlu olarak" çıkar (14). Ancak, bu zorunluluğun kendisi de sıçramanın bir özelliğidir. Bütünle **pratik** ilişki, o zamana kadar proletaryanın eylemlerinde yalnızca sözde, bilinçsiz olarak görünen teori ile pratiğin birliği, artık net ve bilinçli olarak ortaya çıkar. Daha erken evrelerde de, proletaryanın eylemleri, daha önceki gelişmeyle olan sürekliliği ancak daha sonra kavranan ve o gelişmenin zorunlu sonucu olduğu anlaşılan bir dizi sıçramayla bir doruğa ulaşırdı. (Bunun bir örneği 1871 Komün'ünün politik biçimidir.) Ancak burada söz konusu olan durumda, proletarya bu adımı **bilinçli** olarak atmalıdır. Bu nedenle, kapitalist düşüncenin sınırları içine hapsolmuş herkesin bu adımı atmaktan geri durmaları ve tüm zihinsel enerjileriyle bir doğa yasası olarak, olguların "yinelenmesi yasası" olarak gördükleri zorunluluğa sarılmaları şaşırtıcı değildir. Yine bu yüzden, "deneyimimizin" olamayacağı, tümüyle yeni herhangi bir şeyi, olanaksız bularak reddederler. Savaş üzerine tartişmalarda değinildiği halde, bu ayrımı Kautsky'e karşı polemiiğinde büyük bir netlikle ortaya koyan Troçki'ydi: "Bolşevizme karşı temel önyargı, tam da, insanın ata binmeyi ancak atın üzerine oturduğunda öğrenebileceği düşüncesinde görülür." (15). Ancak Kautsky ve benzerleri sadece bu durumun belirtileri olarak önem taşırlar: İşçi sınıfının ideolojik krizinin sembolleridirler, işçi sınıfının "kendi amaçlarının az gelişmiş alçaklığı karşısında bir kez daha geri çekildiği" anın ve kendi üzerine alması gereken bir işten geri durduğu anın cisimleşmesidirler. Proletarya, eğer burjuvazinin kaderini paylaşmak ve kapitalizmin ölüm sancıları içinde sefilce ve alçakça yok olmak istemiyorsa, bu iş **tam bir bilinçle** yerine getirmelidir.

(Devamı ikinci sayıda.)

ÖZELLEŞTİRME: SINIFIN CANI NASIL YANACAK?

Dilek BAKIR
Mustafa SARAL

Türkiye ekonomisi bir bunalım dönemi yaşamaktadır. Ekonomik ve sosyal dengeler kontrol edilir olmaktan çıkmıştır. Alınan kararlar, yapılan planlar istenen şekilde uygulanamamakta, kontrol mekanizmaları çalıştırılmamaktadır. Ancak bu durumun tek istisnası vardır: KİT'leri ortadan kaldırma operasyonu, yıllardır, yavaş yavaş ama başarıyla sürdürülmektedir.

Özel sermayeye hazırlanan KİT'ler, medyanın tek yanlı yayınlarıyla, kamuoyuna, ekonomik bunalımın tek ve kesin suçlusu olarak gösterilmişlerdir. 24 Ocak kararlarının ardından serbest piyasa ekonomisine tam geçiş yaparak sorunların aşılabileceğini düşünen iktidarlar, bugün daha kötü konumdadırlar. Serbest piyasa "tesis edilememiş", özel tekeller yaratılmıştır. Serbestlik sadece bu tekellerin fiyat ayarlamaları için geçerlidir.

Serbest piyasa aldatmacasıyla kamuoyunu etkilemeye çalışan Tansu Çiller, serbest piyasanın gerçekte hiçbir zaman olamayacağını kendisi de çok iyi bilmektedir. Türkiye'de on dört yılın ardından geline son nokta, özel sektöre verilen kredilerin boşa gitmesi, devletin vergi toplayamaz hale gelmesi ve kayıt dışı ekonominin piyasaları belirleyici konuma yerleşmesidir. Sermaye sahipleri, artık kendi çıkarlarını koruyabilmek için birbirleriyle savaşmaktadırlar (TÜSİAD-TOBB çekişmesi).

Tüm bu karmaşanın içinde, değişmez bir gerçek yine gün gibi ortadadır. Sermaye sınıfı dünyanın neresinde olursa olsun sıkıştığı her an tek çıkış yolunu işçi sınıfı ve emekçileri daha fazla sömürmek ve ezmekte bulur. Şu anda ülkemizdeki özelleştirmelerin faturası yine işçi sınıfına ve emekçilere kesilmek istenmektedir. Kâr eden KİT'ler bile özelleştirme kapsamı içine alınmakta, işçiler işten atılmakta, KİT'leri alan özel kesimin kârına daha büyük oranlarda kâr eklenmek istenmektedir.

Bunun yanı sıra teknolojik yatırımlarını yapmış ve yapmaya devam eden, sanayinin lokomotif sektörlerinde yer alan KİT'ler, aslında sadece iyi yönetilememe ve dünyada kapitalizmin yaşadığı genel bunalımdan etkilenme sonucunda zarar etmektedirler. Ancak kapitalist sistemin doğası gereği dünya genelinde de bazı sanayi kuruluşları (ister özel olsun ister kamu olsun) aynı durumdadırlar. Şu anda bu sistemin genel bunalımı, kâr oranlarının gün geçtikçe düşme eğilimi göstermesidir. Bu nedenle az gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerin kredi borçlarını ödeyemez duruma gelmeleri ve bazılarının da hemen hemen bu durumda olmaları, büyük sermayeyi özelleştirme saldırısına yöneltmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkeler "globalleşme" safsatası ile yeni yatırımlara girişmeden (yeni kapasiteler yaratmadan), önemli (stratejik) sektörleri tamamen kontrolleri altına almaya ve uluslararası tekellerini daha da güvenli hale getirmeye çalışmaktadırlar. Türkiye'de ise devletten aldığı teşvikler özel sektöre hiçbir zaman yetmemiştir. Şimdi özelleştirme söylemiyle KİT'leri ortadan kaldırmak, uluslararası kapitalist entegrasyona eklenmek peşindedirler.

KİT'leri ucuz fiyata ele geçirmeye uğraşan yerli ve yabancı sermaye sadece ülke kaynaklarını sonuna kadar sömürmekle kalmayacak, onbinlerce insanı işsiz bırakarak daha fazla kâr etmeye çalışacaktır. Yabancı sermaye, kendi ülkesinde çözemediği sorunlarına az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kullanarak çözümler getirmenin planlarını yapmaktadır. Yerli sermaye ise, Avrupa Birliği'ne giriş ve Gümrük Birliği sürecinde sürekli aldığı ve vazgeçilmez bir girdisi olan teşviklerin dolayımlandırılarak artırılmasını istemekte, her açıdan zararlı gördüğü KİT'leri devreden çıkararak tamamen kontrolü altına almayı hedeflemektedir.

Özelleştirmeyi bize sınırsızca dayatanlar, kendi ülkelerinde yabancı sermayeye karşı sınırlar koymaktadırlar. Özelleştirmelerin tüm dünyada ve şimdiye değin Türkiye'de yol açtığı zararlar ortada iken, Türkiye sermayesinin bu konudaki ısrarlı dayatmaları, ideolojik ve politik saldırısının belirtisidir. İşçi ve emekçiler kendilerini doğrudan ilgilendiren böyle bir siyasi irade karşısında, aynı kararlılıkla kendi iradelerini göstermelidirler.

Günümüzün somut koşullarını tahlil edersek, özelleştirmeye pratik ve yığınsal olarak doğrudan karşı çıkacak olan örgütlerin başında sendikalar gelmektedir. Kendilerini işçi sınıfının ideolojik-politik örgütleri olarak gören partiler, özelleştirmeye karşı doğru tavırlar geliştirmiş olmalarına rağmen, söylemleri ve çizdikleri ideolojik-politik çözümlemelerle işçi sınıfını pratikte harekete geçiremedikleri için yetersiz kalmaktadırlar.

Ülkemizde, işçi sınıfının ekonomik-demokratik örgütlenmesini tam anlamıyla kitlesel olarak örgütlemiş, yeterli bir sendikal hareket de mevcut değildir.

Bu konuda görüş bildiren sendikalar, meslek ve demokratik kitle örgütleri konuyu kendi alanlarında incelemişler ve özelleştirmelere karşı neler yapabileceklerini kamuoyuna deklere etmişlerdir.

Gelinen son noktada işçi ve memur sendikaları özelleştirmeye karşı birlikte mücadele etmektedirler. Özelleştirme demek sendikaların sonu demektir. Yok etme saldırısına eğer bugünden tutarlı bir politikayla karşı konulmazsa, Türkiye işçi sınıfını ve emekçileri çok daha zor günler bekleyecektir. Bugüne değin küçük işletmelerde uygulama alanı bulan özelleştirme çalışmaları son günlerde büyük kamu iktisadi teşebbüs ve te-

şekillerine yönelmekte, buralarda çalışanları tehdit etmektedir. Bugüne değin yapılan özelleştirmelerin çalışanlar açısından faturası şöyledir:

İşsizlik

Son yıllarda özelleştirmeler nedeniyle Çimento Fabrikaları'nda 8000, TEK'te ise 2200 işçinin işine son verilmiştir. Petrol ve Selüloz İş Kolu'nda sürdürülen çalışmalar sonucunda Ocak-Mayıs 1993 döneminde Petrol İş Kolu'nda 1200, Selüloz İş Kolu'nda ise 1000 kişi re'sen emekliye sevk edildi. TTK'da çalışan 10 000 kişinin çıkışı planlanmış, 7000 kişiye tazminatlı çıkış verilmiştir. 1989'dan 1993'e kadar taşeronlaştırma ve re'sen emeklilik yolu ile özelleştirmeye zemin hazırlamak üzere yüzlerce işçinin işine son verildi. Aktaş Elektrik'de çalışan 803 işçiden 603 işçinin işine son verildi. Bunu Kepez, Çukurova ve Kayseri Elektrik'ten 1600 işçinin işten çıkartılması izledi. Demir-Çelik sektöründe toplam çalışan işçi sayısının yaklaşık % 20'si olan 4448 işçinin işlerine emeklilik yoluyla son verdirilmiştir.

Kârlı KİT'lerin özel sektöre devredilmesiyle kamu ekonomisi gelir kaynaklarını yitirecek, dolayısıyla yatırımlar duracak ve istihdam artışları gündemden düşecektir. Öte yandan KİT'lerdeki yatırımların durdurulması bilinçli bir politika izlenerek gerçekleştirilmiş, üretken alanlarda özel sektöre kaynaklar aktarılarak yatırım kolaylıkları getirilmiştir. Aynı dönemde ise KİT'ler çok yüksek faizlerle finansmana zorlanmışlardır. KİT sabit sermaye yatırımları içinde bütçeden yapılan transferlerin payı 1980'de % 74.3 iken 1986'da % 6.5'e kadar gerilemiş ve 1989'da % 18'e çıkabilmiştir. KİT'lerdeki yatırımlar 1980-1990 döneminde % 5.9, 1984-1990 döneminde ise % 9.9 oranında düşmüştür. 1980-1990 yılları arasında yıllık ortalama istihdam artışı % 0.8 iken, 1984-1990 döneminde % 1.1 azalmıştır.

550.000 kişiye sağladığı iş olanaklarıyla KİT'ler ülkemizin istihdam kapasitesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, özelleştirme uygulamalarının yapılmakta olduğu ülkelerdeki sonuçlar son derece kaygı vericidir.

Örneğin İngiltere kömür-çelik endüstrisinde % 71, havayolu taşımacılığında % 17 ve elektrik-gaz işletmelerinde % 18 oranında işten çıkartmalar olmuştur.

Bazı KİT'lerde gereğinden fazla sayıda personel çalıştırıldığı doğrudur. Ancak bunun sorumlusu KİT'lerde çalışanlar değil geçmişten günümüze süregelen hükümetlerin plansız, programsız ve popülist politikalarıdır.

Sendikasılaşdırma

KİT'ler özel sektöre geçtiğinde sendikasılaşma oranı yükselecek ve toplu iş sözleşmesi yapabilmek için gerekli olan oran tutturulamıyarak sendi-

kaların etkinlikleri fiilen ortadan kaldırılmış olacaktır. Sendikasız ortamda ücretler düşecek, sömürü daha da artacaktır.

Çalışma Bakanlığı verilerine göre 1989 yılında toplu iş sözleşmesi kapsamına giren işçilerin SSK kapsamındaki toplam işçi sayısına oranı, kamu kesiminde % 67.8 iken özel kesimde % 8.4 olmuştur.

1970'li yılların sonlarına doğru işçilerin memur statüsüne geçirilmeleri ile başlayan sendikasılaştırma, 1980 sonrası hükümetlerin 'sözleşmeli personel' uygulamalarıyla yoğunlaşmıştır ve günümüzde aynı politika özelleştirme uygulamalarıyla sürdürülmektedir.

1980 yılında KİT'lerde sendikalaşma oranı % 70.6 iken 1989'da bu oran % 55.9'a düşmüştür.

Özelleştirme sonucunda KİT'leri devir alacak olan özel sektör, bu işyerlerinde sendikalarla ilgili sorunlar yaşamak istememektedir. Bunun doğal sonucu olarak da hükümetler, çeşitli uygulamalarla (tazminatlı çıkış, 25 yıl sonunda zorunlu emeklilik v.b.) özel sektöre "rehabilite edilmiş" işyerleri sunmaktadırlar.

Özelleştirmelerin gerçekleştirildiği ülkelerde, özelleştirilen kuruluşlarda yüksek oranlarda işçi çıkarımına gidilmesi, özelleştirmenin değişmez sonuçlarından birisi durumundadır.

Özelleştirme uygulamaları sonucunda İngiltere'de 13.3 milyon olan sendikalı işçi sayısı 8.5 milyona indirilmiştir.

Taşeronlaştırma

Özelleştirmenin bir başka çeşidi de taşeronlaştırmadır. Taşeronlaştırma uygulaması 1983 yılında çıkartılan Devlet İhale Kanunu ile yasallaşmıştır. Belediyeler bu olanakla istihdamlarını azaltmaya başlamışlar ve işlerin çoğunu taşeronlara ihale etmişlerdir. Bu uygulamalar sonucunda Türkiye genelinde belediyelerde büyük huzursuzluklar yaşanmıştır. Taşeronla çalışma daha çok sendikaları etkisiz hale getirmek için başvurulmuş bir uygulamadır. Çünkü işi parçalamak aynı zamanda sendikayı ve örgütlü işyeri hareketini de parçalamaktır. Bu bakımdan KİT'lerdeki taşeronlaştırma, sendikasılaştırmayı hedeflemektedir. KİT'lerde özelleştirmeler doğrudan gerçekleştirilemese bile, taşeronlaştırma ile dolaylı olarak özelleştirmeye gidilmiştir, gidilecektir.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği

Özelleştirme sonucunda zarar görecektir olan çalışan kesim ulaşmış olduğu yaşam standardının altına düşecek, bunun doğal sonucu olarak toplumsal dengelerde bozulmalar meydana gelecektir. İşten atılmaların yarattığı

olumsuz etkiler sadece işten atılanlarla sınırlı kalmayacak, ailenin diğer bireylerini de doğrudan etkileyecektir.

Ülkemizde sosyal güvenlik kurumlarının işlevleri dar kapsamlı olup işsiz kalacakların başvuracakları herhangi bir ayrı kurum da mevcut değildir.

Özelleştirme uygulamaları ile birlikte mevcut sigortasız işçilerin sayısında artışlar olacaktır.

Özel sektörün mantığı kâr üzerine kurulmuş olduğundan, bu sektör işçi sağlığı ve iş güvenliği gibi çalışanlar açısından önemli konulara eğilmekten her zaman kaçmıştır ve kaçacaktır.

Özelleştirmeye Karşı Mücadele Yolları

Özelleştirme sermaye sınıfı açısından politik ve ideolojik bir saldırıdır. Karşı koyma biçimi de ideolojik ve politik olmak zorundadır. Bunun için ister KİT'lerde olsun ister özel sektörde olsun bütün çalışanlar aralarındaki yapay ayrılıkları bir kenara bırakarak genelde çalışma yaşamına yönelik "gasp" niteliği taşıyan özelleştirmeye karşı birleşmelidirler.

Gerek KİT'lerde gerekse özel sektörde çalışan teknik elemanlar özelleştirmenin Türkiye ekonomisi ve çalışanlar açısından tüm olumsuzluklarını teknik, ekonomik ve sosyal bazda kamuoyuna açıklamalı, bu konuda diğer kesimlerle birlikte ortak tavır içerisinde olmalıydılar. Çünkü sermaye sınıfı az da olsa işletmelerin her biriminde kendi uygulamalarına karşı olacak teknik düzeyde insan gücü istemez. Bu bakımdan sermaye sınıfı teknik elemanların ve örgütlerinin direngenliğini göz ardı edemez.

Özelleştirmelerin sonunda işsiz kalacak kesim mevcut işsiz kesimlerle doğrudan ilişkiye girmeli, kendi çıkarlarına yönelik örgütlenmelere gitmeli, siyasal iktidarlara ve muhalefet partilerine karşı potansiyel bir güç oluşturmalıydılar.

Sermaye sınıfının istemleri doğrultusunda DYP-SHP koalisyon hükümetinin 5 Nisan 1994'te deklare edip uygulamaya koyduğu ekonomik istikrar tedbirleri, işçi ve emekçilere doğrudan saldırıdır. On dört yılın sonunda geline nokta, yoğun ve üretken olmayan bir sermaye birikiminin, ücretli çalışanların kazanımlarına gözünü dikmesi ve onları bir daha toplu pazarlık yapabilecek, hak ve çıkarlarını koruyabilecek örgütlülüklerden tamamen soyutlamaya çalışmasıdır. Türkiye sermayesi her dönem olduğundan daha acımasız ve saldırgan olmuştur. Rekabet edebilmek için hep ucuz işgücüne gereksinme duyan sermayenin bu gereksinimi bugün daha da artmıştır. "Yeni dünya düzeninde" yerli sermaye uluslararası tekellere bir şekilde entegre olmaktan başka çözüm yolu görmemektedir. Kapitalist sistem bugün bunu dayatmaktadır. Yakın gelecekte gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfı ve emekçilere sistemin devamı için bazı ödünler verilmeye devam edilebilir.

Ancak, bunun yolu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki aynı sınıfın insanlarını daha fazla sömürmekten geçecektir. Kapitalizm, doğası gereği, aynı yöntemi başka başka kılıflarla sunmaya devam edecektir.

5 Nisan kararları özellikle Zonguldak ilini çok yakından ilgilendirmektedir. Taş kömürü ve demir-çelik sektörüne yönelik saldırı tüm bölgede yaşayan insanlara karşı bir saldırdır. Nitekim KARABÜK DEMİR ÇELİK demek KARABÜK demek, TTK demek ZONGULDAK demek, ERDEMİR demek EREĞLİ demektir. Ayrıca kömür ve demir-çelik, sanayileşmenin temel sektörleri olup diğer sektörleri beslemektedir. Bu sektörlerle vurulan darbe, sanayileşmeye vurulan darbedir. "Yeni dünya düzeni"nde Türkiye'ye biçilen, ciddi sanayileşme modelinden uzak ticaret, küçük ve orta ölçekli sanayi, turizm ve diğer hizmet sektörlerine dayanmaktadır. Bu yeni modelin gerçekleşmesi için de ucuz işgücü, dolayısıyla güvencesiz, örgütsüz tek tek bireyler gereklidir.

Türkiye işçi sınıfı bir kez daha görmüştür ki, sermaye partileri bu arada sosyal demokrat partiler işçi sınıfına ve emekçilere hiçbir çıkar sağlayamamıştır. Muhalefette iken özelleştirmelere karşı olduklarını söyleyenler iktidara geldiklerinde tam tersini yapmış hatta fabrikaların kapatılmasına bile onay vermişlerdir. İşçi sınıfı ve emekçiler burjuva partilerinin kendileri için bir seçenek olmadığını uzun yıllardır bilerek ve yaşayarak görmüşlerdir. Önümüzdeki süreçte tek seçenek gerek sendikal (ekonomik-demokratik) ve gerekse de politik alanda kendi güçlerini örgütlemek olacaktır. Sermayeye, özelleştirme konusunda işçi sınıfına karşı açtığı savaşta geri adım attırmak için, özelleştirmeden zarar görecektüm kesimler, üretimden gelen güçlerini kullanmak amacıyla organize olmalıdırlar.

"ÖRGÜTLÜ KİMLİK" DİYALEKTİĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Gökhan TEKİN

Althusser, Montesquieu'de "keşfeden bir adamın derin sevincini" görüyor, "Politika ve Tarih" adlı kitabının önsözünde. Ve ekliyor: "Kitabının son cümlesi, en sonunda yaklaşan kıyıyı kutlamadır."

Öyle olmalı. Keşif çabalarını anlamlı ve çekici kılan da bu olmalı; "yaklaşan kıyıyı kutlamak." Ve bunu "keşfeden bir adamın derin sevinciyle" yaşamak, hissetmek...

"Yaklaşan kıyı" habercilerinden değiliz. Varolanı yakalamada aşırı iddialı olunabilinecek bir ortamın varlığını savunmuyoruz. Konjonktür, henüz önceki bazı dönemlerin umudunu taşıyor. Mücadele, soyut ve somut anlamda oldukça geri sayılabilecek adımları içeriyor. Toplumsal kimlik içeren "gelişim", varlığını, "değişim" in biçimsel tezahürü olarak kanıtıyor.

Genel olarak dünyada ve özel olarak Türkiye'de bunalımın bir bütünlük taşıdığını görüyoruz. Birey ve toplum genel anlamda çıkışsızlığı ve kendi tarihselliğinden uzakta bir değişimi yaşıyor. Varolan bunalıma ve sorunlara tek başına "pratikten kaynaklanıyor" ya da "teoriden kaynaklanıyor" gibi bir yaklaşım yeterli bir çözüm aracı olacağına inanmıyorum. Sorun eğer sadece toplumla bütünlüklü bir mücadele çizgisinin yakalanmamasını içeriyor olsa, bu durumda, topluma ulaşmanın yolları aranır. Ama sorun sadece bu değil. Temelde, kadrolardaki bir geriye düşüşten de sözedilebilir.

Bu nedenle bu yazının ana konularından biri Marks'taki "Değişim" ve "Çelişki" kavramları olacak.

Kadrolardaki çıkışsızlık sendromunun, "değişim" in yeterince anlaşılmasından kaynaklandığını görüyoruz. "Çelişki" nin boyutlarının yeterince kavranamaması da, kendi bütünlüğündeki çıkışsızlığa ve kısırlığa neden oluyor. Bu konuyu açarken, "çelişki" ye ve yer yer de Leninist örgütlenme anlayışına değineceğiz. Sonra, bu başlıklarla bağlantılı bir "somut durum" tahlili gelecek.

Marks'ta değişmeyen tek olgunun "değişim" olduğunu savunanlardanız. "Değişim" her zaman "gelişmeyi" içermez; ancak, her zaman ve her zaman varolan bir çelişkinin dışavurumudur. "Çelişki" ise; hareketliliğin unsurlarının birbiriyle ve ayrı ayrı; tek başlıklarıyla ve kendi unsurlarındaki iç karmaşıklık ve dengeleriyle; değişimleriyle; uyumlu ya da uyumsuz ama herşeyden öte yalıtılamayan bağlantı ve etkileşimleriyle ifade edilir, bütünlük

kazanır. Değişimdeki çelişkiyi mutlaka ve mutlaka iki ayrı kutba yerleştirmek ve kutuplar arası güçler dengesiyle değerlendirmeye çalışmak, onu vulgarleştirmek, "değişim"deki özü anlamamak demektir.

Çelişkideki kutupların, birbirini içermeleri, ayrıksallık içeren bir kutuplaşmayı değil, birbiriyle kimi yerde içselleşen, kaynaşan bir mücadeleyi gösterir. Kimi zaman biçimselliklerde, hatta kimi zaman da özde.

"Değişim"i günümüze uyguladığımızda, bunun "gelişme" olgusunu içermediğini görüyoruz. Üretimdeki gelişkinlik, olması gereken bütünlük bağlamında, "üst yapısallığı"yla ve "tarihsel"liğiyle beraber sürekli bir "gelişim"i içermiyor.

Sosyal Darwinci değiliz; ama Darwin'deki "evrim kuramı"nı incelediğimizde; olası doğal koşullara uygunluk gösteren varlıkların devamlılığından, ve gelişmeyle bağlantılı değişiminden söz ettiğini görürüz. Ancak, kuram, bunu söylerken, uygunluk göstermeyen varlıkların varlığından da söz eder. Değişen koşullarla beraber yaşamsal uygunluğu yitirenlerin varlığı bir anda yokolmaz. Bunlar, kendi iç bütünlükleri ve dinamikleriyle beraber, belirli bir yaşam sürecine sahip olurlar. "Mutasyon" dediğimiz uygun olmayan birleşmeler sonucu doğan, ya da, ani etkiler sonucu çarpık bir dönüşüme uğrayan varlıklar da belirli bir yaşama sürecine sahiptirler.

Burada önemli olan, **varlık buluşun** ne olursa olsun yadsınmaması gerektiği düşüncesidir. Çünkü, tarihsel ve doğasal uygunluk göstermeyen yapıların -yaşam bulduğu andaki olası küçük düzlem ve etkilerdeki uygunluğun dışındaki gerçek tarihsel düzlem anlamında- olamayacağı düşüncesi, bizi yanılgıya götürür.

İrade ve nesnelliğin çarpık sonuçlar vermesi, yani "değişim" olgusunun bu tür bir tezahürü ve varlığa neden oluşu, bize tarihsel olarak uygun olmayan, olmaması gereken varlık buluşları yadsıma ve kabul etmeme özgürlüğünü vermiyor.

Tarihsel olarak, günümüzde "değişim"in biçimsel tezahürü anlamında "gelişim"den söz edemiyoruz. Ama bu, "değişim"in yadsınması anlamına gelmiyor. Bu, irade ve nesnelliğin neden olduğu çarpık ve mutatik bir "değişim" olgusunu kabullenmeyi getiriyor. Tarihsel gelişimden uzak bir "değişim"den söz edebiliriz. Çünkü var olan durum, kabul edip etmemenin dışında bir nesnellik ve somutluk içeriyor. Bunun nedenleri açılabilir. Ama bizi burada ilgilendiren, bizi "determinizm" olgusuna götüren, tarihsel değişimin, mutlaka ve mutlaka irade ve güncellikten uzak bir gelişme çerçevesi içereceği yanlış düşüncesidir. Biz soruna bu boyuttan bakmak gerektiğine inanıyoruz. "Geriye gidiş" diyemeyeceğiz ama "tarihsel uygunluk" içermeyen "değişim" olgusunun Marksizme aykırı olmadığını vurgulamak istiyoruz. Tersini savunuyor olmak, "tarihte bireyin olası rolü"nü inkârından başka bir şey değildir. Bunun üzerine çıkabilmek de, şartlarla beraber, yine "birey"in yükümlülük taşımasıyla olasıdır.

Günümüzde, üretimdeki gelişkinlik, tüketici toplumun "mutatik özneliği"yle, gelişkin toplumsal ilerleme nüvelerini taşıyor. Tarihte bireyin rolünün, olası uygun ve olası "tarihsel koşullar"da gelişkinlik içeren bir 'değişim'i taşıdığını yukarıda belirtmiştik.

Aynı zamanda, ayrıksallık içeren mutatik ya da olası arızı koşullarda olası gelişkinlik kazanan yapıların, kendi içsel dinamikleriyle, belirli bir gelişkinlik ve devamlılık özelliği taşıyacağını da biliyoruz.

Üretimdeki gelişkinliğin, medyanın ve alternatiflerdeki yetersizliklerin etkisiyle, sonuçlarını "tüketici toplumlar" furyasını palazlandıracak şekilde sunması, kendi dinamiğini taşıyan yeni bir "şeyleşmeye", değişimdeki geriliği içeren bir nesnellığe neden oldu.

Benjamin'deki "yanılsamalar"ın, kimi zaman önünü göremeyecek ölçüde körleştiren, kimi zaman da bir hayal tacirinin büyüğü sandığı misali rüyalar ülkesine uçuran bir görüntüyle toplumu sardığını görüyoruz.

"Varolduğu savunulan cennet"i, onu bu dünyada bulduracak ölçüde şaşırtıcı yaşam biçimiyle medyada yansıtmak ve yaşatmak... Bir başka boyutuyla da, yani Benjamin'deki gibi; başka hiç bir şeyle uğraşamayacak ölçüde yaşama savaşı verdim. O çatışmayla enerjisini nesnelleştiren, bir başka boyuta ve dünyaya giremeyen insanı yaratmak. Kendi kısırlığında, kendi güncelliğinde ve kendi tek yönlülüğüyle.

"Çelişki"yi kutupları anlamında biçimselliğiyle açarak konuya girmek istersek karşımıza 'mutlak' anlamlarıyla kavramlar çıkar. Statik, 'öz'deki değişim ve çelişkiyi yeterince yansıtamayan kavramlar. Bu anlamda doğa-insan, insan-insan, öz-biçim ilişkilerine ait kavramlar, bilimsel bilginin "kategorize" etme zorunluluğundan kaynaklanan, ne olursa olsun yetersiz kalan kavramlardır.

Oysa her kutup, kendi içinde çelişmeleri ve başka bir anlamda yeni, benzeşmeyen, çatışan kutupları, ve yine onlarda, sonsuz derinlikte başka çelişki ve kutupları barındırır. Dile getirme ve ad verme, çelişkinin diğer kutbu olmaksızın olası değildir. Özetle, birbirleriyle ve birbirlerine rağmen, ve olmazsa olmazı diğer kutup olan bir bütünlüktür söz konusu olan.

Teoride basit bir çözümleme -ki öyle-. Buna karşılık, karmaşık ve çok sayıda dengelerce belirlenen ve belirleyen bir pratik. Uzunca bir düzlem. Karmaşıklıkta içinde taşıyan bir pratik. Çelişkiyi yerli yerine oturtamadığın zaman düzlemi kayan, uygunluğunu yitiren ve kendi iç fonksiyonerliği(*) ortaya çıkan bir yapılanma.

*) "Fonksiyoner" burada; kendi bütünlüğündeki unsurlardan oluşuma katkıda bulunanları, onlar arası çelişki ve uyumu, belirlenme ve belirlemeyi, ve bir ileri aşamada onlar arası aynı süreci oluşturan işlevsellikleri ifade ediyor. Bütünü tamamlayabilme anlamında oluşumu sağlayan olmazsa olmazlar ve bu unsurlar arası teklik. Bunların da tamamlayıcı unsurlarını mikroskop camının altına koymak onun inceleme nesnesi olmasını sağlamak. Çelişkiyi kare köküne indirmek. Ve inenin de indirilmesi anlamında bütünsellik.

Varolanın değişiminde beliren olguların gelişmeyle mutlaka bütünleşmeyebileceğini savunuyoruz. Dolayısıyla, "alternatif" adını taşıyan bir yanın mutlaka gelişmeyle bütünleşen bir içeriği olması gerektiğini de düşünüyoruz.

Alternatif denilen olgunun tek yanlı ve değişmez olabileceği yolundaki bir söyleme hiç başvurulmamalı. Toplum ve doğanın hiç bir zaman boşluk tanımayacağı olgusu, alternatifsizliğin varolabileceğini de yadsıyor. Ancak alternatifin gelişmeyle bütünleşen değişimini zorunlu kılmıyor. Çünkü "şey"lerdeki çelişkinin içselleşmiş düzlemdeki uçlar arası salınımı, gelişmede yer bulamayan 'arızı' sonuçlara da olanak verebilir.

Doğa ve toplum bilimleri bize bir "potansiyel olma" olgusundan sözeder. Açığa çıkamamış, ama içselliğiyle enerjiyi ve varlık buluşu içeren yapılarıdır bunlar. Çok önemli bir çözümleme aracı olduğu inancındayım: "Alternatif" ve "Potansiyel Alternatif". Daha doğru bir deyişle, bunların içiçe geçtiği, kesiştiği ya da ayrıksallaştığı; bütünlük içerdiği ya da gözle görülür ölçüde ayrı kutuplara yerleştiği bir olgu. Dışsallaşma ölçüsünde gözle görürlük kazanabilen; işlevleri ölçüsünde ad verilebilen, aidiyet kazanan bir konumlanmış.

Bunun ayrımını bize verebilecek olan, olguların pratikteki yerleşimidir.

Temelde, burada pratiğe, "fetiş"leştirme ölçüsünde önemli bir yer veriliyor. Kimliği hareketle gösterme, varlığı hareketle alternatifliğe dönüştürme çabası. Görüntünün yeterli olduğu yanılgısı. İçeriği doldurulmamış bir biçim. Varolana bir tepki. Oysa, bu da bir yanılsama.

İdeolojik kimliğinden yoksunlaştırılmış bir pratik; teorik bütünlüğü anlamında; her olgunun işlevsellik özelliği taşıyan ikili yönünden birinin "herşey ve herşey" olması anlamına gelir.

Yazılanları ters döndürdüğümüzde, nasıl ki sadece ve sadece potansiyel alternatif olma özelliği öznenin ideolojik kimliğinden kaynaklanan bir "herşey ve sadece kendi" olmasıyla sağlanamıyorsa, bu anlamda hareketten yoksun bir ideolojik kimliğin yetersizliği de, ideolojik kimlikten uzak bir hareketle aynı anlamı taşır.

Sorun; alternatif ya da potansiyel alternatif olma arasındaki kimi zaman o çok ince ayrım noktasında, ya da kaba hatlarıyla ayrılaşmış olguda düğümleniyor.

Bunun, geniş bir düzlemi içerdiğini, salınım noktaları arasındaki zeminin kayganlığını iyi anlamak gerekiyor.

Toplumsal hareketlenmeler, kimi zaman belirli bir anlayışın ya da hareketin, ileri çıkabileceğini ve belirleyici özellikler kazanabileceğini gösterirken, aynı hareketlenmeler, bir zaman sonra, eski konumlarından çokca uzak bir yere yerleşebilir, önem ve belirleyicilik yitirebilirler. Bunu tam anlamıyla böyle söyleyebilmek için 'zaman' olgusunun ne demek olduğunu ve

potansiyel ya da doğrudan alternatif adıyla ne söylenmek istendiğini biraz daha açmak gerekiyor.

Toplumsal değişimlerdeki zaman kavramının birim açısından değeriyle insan hayatı açısından zaman birimini kıyaslamak bu konuya açıklık getirir sanırım. Ya da bir kelebeğin hayatının zaman açısından diğerlerine ne ifade ettiğiyle.

"Kare köküne indirilen çelişki" olgusuyla, bütünlüklü bir mücadele çizgisi ile -tarihsel insan ve gelişme olabilmesi anlamında o çizginin belirli bir anda "yürütenleri" denilen somutluklar kastedilmektedir.

Şu ya da bu ad verişle, şu ya da bu noktadaki eylem ya da söylem çizgisi değil, bütünlüklü bir alternatif çizgisi. Mücadelenin bütünselliği. Biz kendimizi belirli bir anda belirli bir somutluk ve söylem nedeniyle bir çizgide görebiliyoruz. Oysa, ayrıksallık içermesine rağmen, biz bir bütünlüğün ve tarihselliğin parçası ve devamıyız. Çelişkinin o kaygan zemininde edindiğimiz yer kimi zaman bir uç noktaya, kimi zamanda bir yaklaşım noktasına tekabül edebilir. Ama her ne olursa olsun bu, varlık buluşun inkârının inkârıdır.

Bu anlamda biz bir bütünlüğü, içsel benzeşmeyi ve çatışmayı içeriyorsak -ki öyle, devrimci gelenek ve varlık açısından diğer yapılarla bütünlüklü olarak- var olan durum değerlendirildiğinde, öznel küçük birim olmanın dışında, devrimci mücadele boyutuyla baktığımızda, kendimizi bir alternatif olmanın yükümlülükleriyle sarmalanmış görüyoruz. Ancak bu yeterli değil. Tarihsel varlık buluş bu anlamda "herşey ve herşey" değil.

Asıl sorunun, varolmak değil 'meşruiyet'ini benimsetme kavgası olduğuna inanıyorum.

Varolan potansiyellerin -bireyler anlamında- içselleştirilememesi, kaba ve olabildiğince net hatlarıyla temelde "potansiyel" bile olamamaktan kaynaklanıyor. Çünkü "potansiyel" kavramı bile kendi iç işlevselliklerine bölünüp olup-olamama arasındaki geniş bir düzlemi içeriyor. Alternatif olma -ideolojik anlamda bile olsa- iddiaları bunu iyi çözümlemeli. Konumu ve kendilerini iyi etüd etmeli. "Aşmak" olgusuyla beraber ilerlemenin ve "merkez" olmanın -bireylerin çekimi açısından- yolları aranmalı.

Kendi bütünlüğüyle kendi başına bırakılan bir yapılanmanın bunları gerçekleştirebilmesi, zayıf bir olasılık dahilinde bile görülüyor. Tersine işleyen bir sürecin bütünlüğü taşıyan tüm yönleri ile, sürekli olarak kendi kendine yeten ve kendiyi kalan bir yapılanmaya dönüşmesi, "aşmayı" getirebilecek koşulların -özellik anlamında- ortada fazlaca görülmemesi anlamına gelecektir. Kısırlığında kendini bulan; kendini kısırlığıyla besleyen "mutatik bir potansiyel".

Elbette, bu da varolana biçilen değerle bağlantılı bir ad veriş, konumlanıştır.

Biçilen konuma bağlı olarak kimileri buna "mutatik bir yapı", kimileride "varolduğu haliyle kendi olan ve beklentilerin karşılandığı bir alternatif sevdalısı 'şey' adı" verebilir.

Savunduğunu iddia ettiği olgudan gerek teorik gerekse pratik olarak farklı kulvarlara düşen, mücadeleyi kendi içinde özgülleştiren, ayrılaşan, kimliksizleşen bir "şey" olma durumu...

Geriye dönersek, "yanılsamalar"ı kendi içinde yaşayan, çelişkinin bir yanını temsil eden düzlemde, kendini sadece o düzlemle sınırlayan ve yarattığı bu dünyadan ilerisini göremeyecek darlıkta bir ufka ve kafaya sahip olunabilen bir nesnellik. Bunu açıklıkla söyleyebilmek gerekiyor. Çünkü "öznel"lik geniş bir ufku ve varolanla sınırlanmamayı gerektirir. 'Birey'in olası konumlanışı, kendine bu bağlamda bir ad verişle varlık kazanır.

Nesnelliğin hapsolma, o nesnellikle bütünleşmeyi, aynışmayı getirir. İşi gücü, çelişkinin bulunduğu noktada, kendiyle aynı düzlemi oluşturanlarla çatışmak ve mücadele etmek olan; yanılsamalarıyla içselleşmiş bir 'tip'. Tekil anlamda 'tip', çoğul ve asıl korkulacak anlamında ise kısırlığın da kendini yitiren bir örgütlenme ya da hareketlilik.

Şeyleşme ve kimliksizleşme olgusuyla karşı karşıya olduğuna inanıyorum. Ve bu aşamaya kadar -ki aşama kavramı bile 'reddi diyalektik' anlamına gelir- "alternatif", "potansiyel alternatif", "potansiyel bile olup-olamama" salınımlarında olgusalılık kazanan yapılar, konum belirlemeyi bile içselleştirememesi gibi bir durumla karşı karşıyalar.

Mücadeleyi boyutlarıyla düşünüp yerli yerine koyduğumuzda, aynı düzlemdeki çizgiler arası çatışmanın, -ideolojik ve pratik hedefleri tartışma anlamında- bir dışsal mücadeleyle bütünlüklü olarak yürütülmesi halinde gelişmenin önünün açılacağı iyi bilinmeli.

Biz sadece kendimizle ilgilenmiyoruz, aynı anlamda, bizim gibi düşünenler de bizi ilgilendiriyor. Genel anlamıyla 'alternatif'i oluşturan yapıların kullandığı araçlar ve söylemler, atılan adımlar ve hedeflere ulaşmak için gösterilen çabalar, bütünlüklü bir yapının ürünleri sayılmalı ve bunları daha da geliştirmek için her türlü ön koşulu sağlayan iletişim kanalları kurulmalı. Alım ve içselleştirme olanakları sağlanmalı.

Bu mücadele anlayışını yapılar, birbirleriyle ve birbirlerine rağmen; kendi iç bütünlükleriyle ve kendi benzeşmeyen yönleriyle beraber yürütme-liler.

Sağlıklı bir gelişim çizgisi, çatışmanın bütünlüklülüğünden varlık kazanır. Bir bütün olarak devrimci mücadele ve içsel dengeler, sadece örgütlenmeler arasında değil, çizgiler içinde de varlık bulmalı. Alım kanalı ve gelişmenin ön koşulu olarak bunu görüyorum. Çünkü Leninist örgütlenme anlayışının temel noktası budur; çelişki ve çatışmadaki verimlilikle 'uygun'u yakalama, 'dogma'ya takılıp kalmama, bunu içsel örgütlenmede de gerekli görme.

'Juste' yani 'uygun'u yerli yerine yerleştirmek, temel çıkış noktası aynı - iktidar perspektifi anlamında- olan öznelliklerin farklılıkları savunmasıyla olasıdır. Tarihselliğiyle beraber tavır alışların, pratik adımları veya siyasal atılımları benzeşmeyen varlığa kimlik kazandıran fonksiyonerler olmasıyla bağlantılıdır. Aynı şeyi söyleyen, bu anlamda, hep, 'doğru'yu ifade eden öznelliklere değil, kayıp giden düzlemdeki -tarihsellikten uzak oluşumların varlık bulabileceği öngörüsü nedeniyle- 'uygun'ları yakalamaya çalışan, farklılığı içerebilen öznelliklere ihtiyacımız olduğuna inanıyorum.

Zamana dayanıklı tek bir 'doğru'nun ve bütünselliğin olamayacağını tarih, hiç de anlamak istemeyebileceğimiz kadar açıklıkla bize göstermiş oluyor.

"Değişim"in "gelişme"yi zorunlu olarak içermemesi, koşullarla bağlantılı farklı somutlukların ve nesnelliklerin varlık bulması sonucunu getirir ki, bu da bizi 'doğru'ların değil, 'uygun'ların gerekli bir çözümlene aracı olduğu sonucuna götürür.

'Doğru' bir dogmadır. 'Uygun' ise, olası arızı koşullarda mevcuda ilişkin saptamaları yapmaya elverişli bir durum değerlendirilil aracıdır. Bu da, bu anlayışa sahip öznellikler tarafından hayata geçirebilir.

'Uygun'u yakalayabilmenin Leninist örgütlenme anlayışının olmazsa olmaz ön koşulu olduğuna inanıyorum. Bu da kendine uygun, yani benzeyen, sınırlanmamış öznellikleri gerektirir. Yani iç benzeşmeyen -siyasi perspektif açısından değil- çatışan ve çelişmeyle gelişimi anlamlı kılan bir öznellik.

Kalın hatlarıyla ve ince noktalarıyla sınırları çizilmiş bir örgütlenme anlayışı, ancak ve ancak o sınırlar çerçevesinde gelişim olanağı bulabilir. Verili olan bellidir ve onunla sınırlıdır. Kendiyle uğraşıp, kendini yeme, öğütmenin dışında bir gelişim içermez. Çünkü gelişim, sadece ve sadece belirli bir niceliğin olmasıyla da gerçekleşmez.

İlk çıkış olarak değişimdeki 'gelişme'nin mutlaklığını savunmamak, ideolojiden kaynaklanan mutlaklıkların olamayacağını da kabul etmek anlamına geliyor. Bu, öznel bir durummuş gibi görünmesine rağmen nesnel bir konumlanışı içeriyor. 'Yanılsamalar'ın farklı bir düzlem ve boyutta içerik kazanmasını ifade ediyor. Öznelliklerin bir nesnellikle kendilerini sınırlamasını ve yitirmesini. İdeolojik karşı çıkışların, bir zaman sonra çıkış noktasına yabancılaşmış bir kimlik ve kendi bütünselliğiyle nesnellik kazanıp, çıkış noktasını sınırlayan bir yanılsamalar yumağına dönüşmesine, yabancılaşmasına neden olunur. İdeolojik bütünlüğün yapıların üzerine çıkması ve onların uygunluğu yakalamak yerine var olan duruma o perspektifle zorlayıcı çözümler üretme yanılgısını getirir. Var olan durumu orasından burasından çekeştirip ideolojik yapıya uydurmaya çalışıyor oluru bir zaman sonra. Marks'taki metanın bir zaman sonra üreteninden yabancılaşp, ona karşı bir güce dönüşmesi gibi.

Leninist örgütlenmenin iç benzeşmemeyi öngörmesi öngörüşünün netlik

ve kimlik bulduğu bir yapılanma 'uygun'u yakalamayla uğraşacağı için, somutluğu uydurmaya çalışmak yerine, var olan duruma göre yeni bir konumlanışa yönelebilir. Bolşevik Partiyi incelediğimizde bu anlayıştan kaynaklanan salınımları görmek mümkündür.

Dünya ve koşulları düşünüldüğünde, verilinin olumlu olduğu hiç de söylenemez. Verili koşullar, kurulması düşünülen dünyanın gözle görülür örneklemelerinin verdiği mesajlarla bizi çevrelemiş durumda. Potansiyel öne çıkışı yansıtan düşünce sistematikleri de bu mesajlarla dolan yapıya bir itilim olmadılar. Boşluk alternatif 'alternatif stratejileri' tarafından doldurulamadı.

Oysa alternatif, kendi bütünlüğünde, 'varolanın eleştirisi' ve 'olması gereken' yönlerini içerir. Nasıl ki 'varolması istenen'de kendi içinde 'somut' ve 'soyut' diye iki yönü içerirse... Biz yukarda değinilen nedenlerle şu an 'soyut'u ön plana çıkarmak zorundayız. Bir önceki aşamada ise 'olması gereken'i tamamen bir kenara atmadan varolanın eleştirisi temelinde 'alternatif' olgusuna sarılmalıyız.

Varolanın eleştirisini yaparken ise, 'eylemsel eleştiriyle' pekişmeyen, tamlaşmayan bir 'ideolojik' karşı çıkışla kendimizi sınırladığımız her an, güdükleşip, kendine dönen bir 'kulüp' olma özelliğinin ötesinde bir şey ifade etmeyen bir kimliksizleşmeyle karşı karşıya kalacağız. Sarmalın iki ayağından birinin hemen herşey olması, sarmalın varlık nedenlerinden birinin varlık bulamaması anlamına gelir ki, bu da bir başka boyutuyla sarmalın varlığını sorgulamaya kadar varan bir duruma neden olur.

Tarihte iradenin ve bireyin rolünü yadsımamak gerekiyor. Bütün olumsuzluklara rağmen bizler varsak, öznel durumla beraber varolmanın koşulları da var demektir. Varolmak sadece ve sadece vücut bulmakla yeterlilik kazanmasına rağmen, varolanın gücü ve niteliği koşullarla ve varolanın kendi iç dinamiğiyle bağlantılı bir durumdur. Varolmamız determinizmin yadsınması için yeterli bir kanıt olsa gerek. Ama varolmak 'geleceğe' ilişkin bir ipucu vermesine rağmen yeterli bir kimlik bildirimi değildir. Bunun belirleyeni içsel dinamiği harekete geçirecek kollektif bütünlüğün eylemselliğiyle bir kat daha anlam kazanacaktır. Burada irdelenen, sadece kollektif bütünlüğün kimlik kazanımıyla ilgili bir yaklaşımdır. Yoksa konu geniş kitleler bazında ele alınmıyor. Şu an bunun -kitlesel katılımın- hedeflenmesinden çok kollektif bütünlüğün aidiyeti hedef alınmalı. Ama bu amaçlanırken kullanılan araçların, diğer kollektivitelerle çatışmak ve bütünleşmek, geniş kitlelerle de ortak dolayimler yoluyla bütünleşmek olması anlamında gerekli olduğu kabul edilmeli. Hiç değilse şu an bu böyle. Kollektif üretimin, gerek pratik gerekse teorik olarak alın yapacağı alanlarda aktiviteye sahip olması gerekiyor.

* * *

Alternatife, alternatif olma özelliği veren karşı gücün kendisinin de "şeyleşip", kimliksizleştiği; kendi bütünlüğünde hareketliliği sağlayan çe-

lişmeleri, 'aynı'laşmayla, ideolojik kimliğinden sıyrılmış bir halde çözmeye çalıştığı düşünülürse, sorunun diğer boyutunun da bir ideolojik yoksunlaşmayla karşı karşıya kaldığı görülebilir.

Bütün bu olumsuz koşullara rağmen "çarelerin tükenmeyeceği" savunulan bir sistemde, çarelerin çokca aynılaştığı bir güdükleşmeye karşı alternatif iddialılarının söyleyecek sözleri olmalı. Ama asıl sorun burada başlıyor; varolanın eleştirisini yapmak; ama nasıl? Ve hangi araçlarla? Çünkü pratik gerekiyor. 'Söylem' bile, aktarımı ölçüsünde pratik bir önem ve konum kazanabilir. Hareketliliği sadece ve sadece eylemsel tavır alışı indirmekle dönemin özgül koşulları göz önüne alındığında 'uygun' sayılmamalıdır.

Sistemin kendini yeniden ve yeniden üretirken bunu tekrarlamak şekliyle çürümeyi ve yozlaşmayı getirmesi, aşamaması, aynılaşması, güdükleşmesine karşın; o haliyle ortaya çıkmasında pay sahibi olan "potansiyel alternatifsizliğin" bu dönemin birincil sorunu olduğunu tesbit etmek gerekiyor. Evet. Varolan bir çürüme. Ama 'çare rejimi' denmesine neden olan alternatifleri içinde barındırma olgusuna bile meydan vermeyecek ölçüde kişiliksizleşmiş, meşruiyeti olmayan bir alternatifsizliğin getirdiği çürüme.

Tekrarda sakınca görmüyorum. Alternatif, bir dünya görüşünün tarihi ve dünyayı çözümlemesi sonucu ortaya çıkan tabloyla yeterlilik kazanmaz. İlk çıkış olarak yeterli olmasına rağmen devamlılık açısından bu söylenemez. Sorun, onun varolması ve belirli bir an olası ideolojik ya da ondan kaynaklanan pratik fonksiyonerliğiyle anlam kazanmasıdır. Çünkü, tarih bize karanlık dönemlerin varolmadığını söylemiyor. Sorunu vulgerleştirmek gerekiyor. Daha ileri bir üretim tarzı ve üst belirlenimini savunuyor olmak yeterli değil. "Çürüyen" ve yok olmaya mahkum" dediğimiz; son aşamasına geldiğini iddia ettiğimiz kapitalizm bizden daha dayanıklı ve hareketli çıkabildi. Yeniden ve yeniden üretimini, kişiliksizleşme bağlamında bile olsa sağlayabildi. "Birşeylerin yolunda gitmediği" doğrusu genel kabul gören bir gerçek.

İdeoloji ve Pratik. Bu sorunların üzerine çıkabilmek için bunu açabilmek gerekiyor.

Aslolarak, kendi için, tarihsel özne olabilme özelliği taşıyanlar için bilimsel yetkinleşme ve kurulacak olanla bağlantılı ideolojik yapılanma ve pratik.

Geniş kesimler için ise; varolanın eleştirisini ön plana çıkaran bir ideolojik savaş.

Bu; iki kutup ve ayrılık anlamını taşıyor. Çünkü kendiliğinden bireyle, kendi için birey arasındaki düzlemin yerine göre; mücadeleye boyut kazandırma ve bireylere müdahale etme, yapılanmaların sağlıklılığı ve güncelliği algılayabilmesi, çözümler üretmesiyle olanaklı olacaktır. Bu akış ve düzlemin genişliği; hiç bir zaman varolanı olduğu yerde benimseyip ka-

bullenmek anlamını taşıyor. Kendiliğindenlikle başlayıp, kendi için olabilme ve yetkinliğin her zaman bir sonraki noktasına adım atabilmesi, sürekliliğin ve değişimin o harikulade pratik görünümündeki zenginliği ve çeşitliliği belgeliyor.

Gerçekçi hedeflerle kendiliğindenliğe müdahale etmemiz bir zorunluluk. Yoksa sadece bir kaçışın ve kendiliğindenliğin felsefesi olan dinsel akımların alternatif düşünceymiş gibi gündemde yer bulmasını seyrediyor oluruz. Ya da nesnel ve öznel konumu her ne olursa olsun genel kabul gören kitleler nezdinde- görüntüsü milliyetçi temellerde olan hareketliliklerin. Bu iki anlayışın alternatifsizlikten kaynaklanan bir düzlemi doldurdıkları unutulmamalı.

Söylemleri ve pratikleriyle hiç de cazip çekiş merkezleri olamama gibi bir sorunu taşıyor olmaları da bir gerçek. Örgütlenmelerinin ve taban bulmalarının iki sözcükle yeterlilik kazanıyor olması, pratik adımlar içinde olası zeminleri kolaylaştıran bir etmen taşıyor. Milliyetçi bir angajman veya dinsel bir yaklaşım her şeyin eni ve sonu olabiliyor. İçinin doldurulması diye bir yaklaşımı gerektirmeyen bir bütünlük. Tabii ki ikisini birbirine karıştırmıyoruz. Çok farklı iki oluşum olduğunu biliyor ve söylüyoruz. Bizim itirazımız kendimize. Söylemlerimizde bulunması gereken dolayım-ların yaklaşırlık özelliği taşıyor olmayı içermesi zorunlu.

Hiç kimseye hiç bir şey ispatlanmak zorunda değil. Ama gerçekçi olmak gerekiyor. Bu, temelde, bir meşruiyet kavgası görüntüsü içeriyor. Potansiyel alternatif olup olamama olgusuyla karşı karşıya bulunuluyor. Tarih-sel değişimin o harikulade çeşitliliği bu olsa gerek: Bir zorunluluğun kabul görmeyişi ve bireyin rolü olmaksızın tarihsel uygunluk taşımayacağını be-timlenmesi.

Bir kulüp çerçevesinde toplanılıp renk aşığı olma özelliği taşımamak gere-kiyor. Kendi içimizde kısırlığı yaşamak, çelişkiyi kendi içimizdeki tek yanlılı-ğıyla yaşamak anlamına gelecektir. Öznel değer yargılarının ve hırsının ger-çek kanallarda akmaması, olmaması anlamına gelmiyor. Gerçek kanalını bulamayan gücün bir başka yerden çıkmaya çalışacağı genel kabul gören bir gerçek olsa gerek. Şu ya da bu öznel niyet yetersizliğinin farkına varılamay-ışla beraber sonuçta salt laf üretimine indirgenir. Asıl sorun, sorunun kav-ranılıp gerekli hareketliliğin hayata geçirilememesi. Nesnel konumlanış ve hareketliliğin, öznelliğin üretkenliğini sağlayabilmesi gerekiyor. Devrimci hareketin her yönüyle 'yeniden üretimi' diyerek kısırlığındaki açmazlarla be-raber yeniden ve yeniden başa döndürülüp bir değirmen misali öznelilikleri öğütmesinin önüne geçilmeli. Varolan gücün -bireyler anlamında- sınırlılığı bizi böylesine davranması sonucuna götürmeli.

Yapılanmalardaki erimeyi ve çözülme-yi nesnelliğiyle algılamak istediği-mizde, onun, kısırlığın ve alternatif olamamaktan kaynaklanan potansiyel bile olamamanın verdiği bir 'şeyleşme' olduğunu görüyoruz. Bu şeyleşme, bir zaman sonra içe dönüp kendini tüketen ve eriten bir yapıya dönüşüyor.

Kelimeleri kullanırken bu kadar ucuz yargılara varmamak gerekir denebiliriz. Oysa 'şeyleşme' olgusu da bir başka bağlamda, öznenin olması gerekenden kopuşu ve olası -uygun- perspektifiyle ters orantılı gelişim çizgisiyle değerlendirme gerekliliği anlamına geliyor. Çünkü biz özneliği hiç bir zaman sadece kişisel kimliğini koruyabilmekle özdeş saymıyoruz. Ona asıl değerini biçen onun o anki somutluğudur. Tarihsel düzlem içerisinde gelişmeye katkı sağlayıcı bir öznellik olup-olamamasıyla bağlantılıdır. Bu bile onun öznellik değerinin yeterince somutluğa yansıyor yansımamasıyla değerlendirilmesi anlamını taşır. Bir başka şeyle, ya da özellikle -katkı yapması anlamında- kıyaslanması değil, olası potansiyelinin -ne ölçüde açığa çıkış anlamında- katkısıyla, değer kazanıp, gerçek anlamıyla işlevselliğiyle, hareketliliğe yaptığı katkıyla.

Kısır döngü ve enerjinin kendi içinde çatışmayla dışavurumu olgusu, varolanın geriye itilmesine neden olduğu ölçüde 'şeyleşmeye' yaklaşıyor demektir.

Bu bir hareketlilikte, olanaklı olduğu ölçüde yerine oturtulmuş bir görev dağılımı nedeniyle olası çözümlerin ve ayrılıkların önüne geçilebiliriz düşüncesini vermiyor. Sorun burada, özneliğin de ötesinde bir yer taşıyor. Usta örgütçülük yetmiyor. Bireyi özneliği ile ele alıp nesnellikten ayrı değerlendirmek doğru olmasa gerek. Bu nedenle, kısırlığa neden olan, içselleşmeyi aşan boyutlarda bir mücadele çizgisi gerekli.

Uluslararası ve ulusal konjonktürün uygunsuzluğunun varlığı, iktidar perspektifiyle uyumlu bir anti-kapitalist söylemin gündeme getirilmesini zorunlu kılıyor.

Kadrolar bazındaki yetkinleşme için elden gelebilecek bütün olanaklar seferber edilmeli. Ancak bu; sadece iç eğitime yönelik bir çaba olmanın dışına çıkmalı. Aksi, erimeyi ve tüketimi getiriyor. Diğer yapılanlarla da aktif bir siyasi mücadele yürütülmeli. Anti-kapitalist söylemi yürüten öznelliklerin bu yönüyle de yetkinleşip gelişeceği düşünülmeli.

Yapılanma kendine tamamen özgür iradeyi hakim kılmalı. Tikanıklığın ve kısırlığın yapılanma açısından aşılmasının olmazsa olmazı en başta bu olsa gerek.

İktidar perspektifine sahip, mücadeleyi ve çelişkiyi her boyutuyla hem içinde hem de dışındaki sosyalistler temelinde yürütmek ve bağlanmalar bulmaya çalışmak. Mücadeleyi geniş kitleler bazında -olası dolayimler yoluyla iletişim kurarak- alternatif söylemlerle yoğunlaştırarak pratik bir özellik kazanacak ölçüde sağlamak. Ve tabii ki pratik karşı oluşlar temelindeki gerçek eylemsel tavır alışlarla yürütmek.

Tüm olumsuzluklara rağmen "özgür irade"nin egemen olacağı bir dünya için...